

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI

**2013 MISIR ASKERİ DARBESİNİN TÜRKİYE MISIR EKONOMİK
İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET GÜL

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI

**2013 MISIR ASKERİ DARBESİNİN TÜRKİYE MISIR EKONOMİK
İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET GÜL

Danışman: PROF. DR. AHMET TABAKOĞLU

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Ortadoğu Ekonomi Politiği Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi 508716004 no'lu Ahmet GÜL'ün hazırladığı "2013 Mısır Askeri Darbesinin Türkiye Mısır Ekonomik İlişkilerine Etkisi" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca 27.06.2019 tarihinde saat 12.30'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin kabulüne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU	Kabul	
Prof. Dr. Tiğınçe OKTAR	Kabul	Tiğınçe Oktar
Prof. Dr. Hamdi GENÇ	Kabul	Hamdi Genç

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 04.07/2019 tarih ve 2019/16-07 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyisim: Ahmet GÜL

Anabilim Dalı: Ortadoğu Ekonomi Politikası

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans – Mayıs 2019

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Ekonomi, Askeri Darbe, Türkiye, Mısır

ÖZET

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın en eski ve büyük medeniyetlerinden biri olan Mısır, sahip olduğu verimli Nil topraklarıyla, zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına yakınlığıyla, Afrika ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan yollar üzerinde stratejik bir konuma sahiptir. Ayrıca Arap ülkeleri içinde üçüncü, Afrika kıtasında ise ikinci büyük ekonomiye sahip olan Mısır, önemli bir deniz ticaret yolu olan Süveyş Kanalı ile Asya ve Avrupa ticaretinin kavşak noktasında bulunmaktadır.

Beş yüz yıllık ortak dini ve tarihi mirasa sahip olan Mısır ve Türkiye köklü ekonomik ve toplumsal bağlarla ilişkilerini bugüne kadar sürdürmüştür. Türkiye ve Mısır ilişkileri dünya ve özellikle bölgedeki siyasi ve ekonomik gelişmelere göre şekillenmiştir. Türkiye'deki 1980 askeri darbesinden sonraki dönemde gelişmeye başlayan Türkiye ve Mısır siyasi ve ekonomik ilişkileri 2000'li yıllarda hız kazanmıştır. Dünyada siyasi ve ekonomik etkiye sahip olan güçlerin bölgeye müdahalesiyle Türkiye ve Mısır ilişkileri olumsuz etkilenmesine rağmen ticari ilişkiler gelişmektedir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Türkiye'nin coğrafi yapısı, tarihi, siyasi, idari ve sosyal yapısı, ekonomik yapısı ve ticareti değerlendirilmiştir. İkinci

bölümde; Mısır'ın coğrafi yapısı, tarihi, siyasi, idari ve sosyal yapısı, ekonomik yapısı ve ticareti değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise; Türkiye'nin ve Mısır'ın dış ticaret verileri, ithalat ve ihracat yaptıkları ülkeler, başlıca ithalat ve ihracat yaptığı ürünler, Avrupa Birliği ve Orta Doğu ülkeleriyle ekonomik ilişkileri, kendi aralarında yapmış oldukları Anlaşma ve Protokoller, 2008 – 2017 yılları arasında Mısır ve Türkiye ticari ilişkileri, kendi aralarında yaptıkları ticarete yaşanan sorunlar, 2013 Askeri Darbe Öncesi ve Sonrası Türkiye ve Mısır Arasındaki Ticaretin Karşılaştırması ile ilişkilerde son durum başlığı yer almaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name & Surname: Ahmet GÜL

Department: Political Economics of the Middle East

Advisor : Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Degree and awarding date : Master of Arts – May 2019

Keywords : Middle East, Economics, Military Coup, Turkey, Egypt

ABSTRACT

Egypt, one of the oldest and largest civilizations of the Middle East and North Africa, has a strategic position on the roads connecting Africa and Asia with its fertile Nile lands and rich oil and natural gas resources. Egypt, which is the third largest in the Arab countries and the second largest in the African continent, is located at the crossroads of Asian and European trade with the Suez Canal, an important maritime trade route.

Five hundred years of common religious and historical heritage having relations with Egypt and Turkey deep-rooted economic and social ties has continued until today. Turkey and Egypt relationship has been shaped by political and economic developments in the world and in particular regions. To develop in the period after the 1980 military coup in Turkey, Turkey and Egypt began political and economic relations have gained momentum in the 2000s. With the intervention of the forces that have political and economic influence in the world, Turkey and Egypt relations are developing commercial relations, although adversely affected.

The thesis consists of three parts. In the first chapter; geographical structure of Turkey, historical, political, administrative and social structure, economic structure and trade are evaluated. In the second part; Egypt's geographical structure, historical, political,

administrative and social structure, economic structure and trade have been evaluated. In the third section; Turkey and Egypt's foreign trade data, imports and exports and countries of major import and export his products, economic relations with the European Union and Middle East countries, their agreement they have made with each other and Protocols, between 2008 - 2017, Egypt and Turkey trade relations, the problems experienced in their trade among themselves, Before and After the 2013 military coup in Turkey, and Egypt's relations with the comparison between trade is the last state title.

ÖNSÖZ

Türkiye ve Mısır arasında yükselen politik ve ekonomik ilişkilerin 2003 Mısır Askeri darbesiyle sekteye uğraması ve bunun ekonomik ilişkilere yansımalarını konu alan Tez Çalışmamda bu iki ülkenin darbe öncesi ve sonrası ekonomik ilişkileri, bölge ülkeleri ve diğer ticaret ortaklarıyla olan ilişkileri incelenmiştir. İki ülkenin tarihi köklü bir geçmişi ve ortak kaderi olması bu dönemi inceleyerek bu konuda çalışma yapmama karar vermemde etkili olmuştur. Hazırlamış olduğum çalışmanın bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yol göstereceğine inanıyorum.

Çalışmamın her aşamasında görüş ve önerileriyle destek olan, her alanda yol gösteren Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU, Doktor Öğretim Üyesi İbrahim Murat BOZKURT, Dr. Levent Coşkun ERKEKOĞLU ve her türlü desteğini sunan aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE’NİN GENEL VE EKONOMİK DURUMU	4
1.1. Coğrafi Görünüm	4
1.1.1. Coğrafi Durum	4
1.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü	5
1.1.3. Doğal Su Kaynakları.....	5
1.1.4. Enerji Kaynakları ve Madenler	6
1.1.4.1. Petrol.....	7
1.1.4.2. Doğalgaz.....	9
1.1.4.3. Kömür.....	11
1.1.4.4. Jeotermal, Güneş, Rüzgâr.....	12

1.1.4.5. Madenler	12
1.1.4.6. Nükleer Enerji	14
1.2. Türkiye Tarihine Özet Bir Bakış	15
1.3. Türkiye’de Yönetim	17
1.3.1. Yönetim.....	17
1.3.2. Siyasi Yapılanma	18
1.3.3. Bürokratik Yapı	19
1.3.4. Uluslar Arası Kuruluşlarla İlişkiler.....	20
1.4. İnsanlar ve Toplum.....	21
1.4.1 Demografik Bilgiler	21
1.4.2 Etnik Gruplar	22
1.4.3 Eğitim Durumu	22
1.5. Türkiye Ekonomisi Hakkında Genel Bilgiler.....	24
1.5.1. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ve Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ..	24
1.5.2. Enflasyon Verileri	26
1.5.3. İşgücü Bilgileri.....	27
1.5.4. Ödemeler Dengesi Verileri	30
1.5.5. Özelleştirme	31
1.6. Türkiye’de Ekonomik Faaliyet Kollarının Görünümü (2008 – 2017)	33
1.6.1. Sanayi Faaliyet Kolu.....	33

1.6.2. Tarım Faaliyet Kolu	35
1.6.1. Hizmetler Faaliyet Kolu	36
1.6.3. Turizm Sektör Bilgileri	37
1.6.4. Türkiye’de Bankacılık Sektörü	39
1.6.5. İnşaat Faaliyetleri	40
1.7. Türkiye’nin Dış Ticaret Bilgileri (2008- 2017).....	41
2. MISIR'IN GENEL VE EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ.....	46
2.1. Coğrafya Görünümü.....	46
2.1.1. Fiziki Coğrafya	46
2.1.2. İklim ve Bitki Coğrafyası.....	47
2.1.3. Yeryüzü Su Kaynakları.....	47
2.1.4. Enerji ve Tabii Kaynaklar	48
2.2. Kısaca Mısır Tarihi.....	50
2.2.1. Tarih Öncesi Mısır Uygarlığı.....	50
2.2.2. Osmanlı Yönetimi Döneminde Mısır.....	51
2.2.3. Osmanlı İdaresi Sonrası Mısır	52
2.3. Toplumsal Yapı	54
2.3.1 Demografik Bilgiler	54
2.3.2 Mısır’da Etnik Yapı	55
2.4. Mısır’da Yönetim	56

2.4.1. Yönetim Yapısı	56
2.4.2. Siyasi Oluşum	57
2.4.3. Mısır'ın Uluslar Arası Örgüt ve Kuruluş Üyelikleri.....	57
2.5. Eğitim.....	58
2.6. Genel Hatları ile Mısır Ekonomisinin Genel Yapısı	59
2.6.1. Mısır Ekonomik Göstergeleri	59
2.6.2. Süveyş Kanalı	61
2.6.3. Mısır Ekonomisinde Petrol Gelirleri.....	63
2.6.4. Mısır Ekonomisinde Doğal Gaz.....	64
2.6.5. Mısır Ekonomisinde Turizm.....	65
2.6.6 Mısır Ekonomisinde İşçi Dövizlerinin Etkisi	67
2.7. Mısır'ın Dış Ticareti.....	67
2.7.1. Mısır'ın İthalatı	68
2.7.2. Mısır'ın İhracatı	69
2.7.3. Mısır'ın Dış Ticaret Dengesi	70
2.8. Arap Baharı Ve Mısır'da Darbe Öncesi Dönem	71
3. 2008 – 2017 YILLARINDA TÜRKİYE İLE MISIR ARASINDA EKONOMİK İLİŞKİLER.....	74
3.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Bilgilerinin İncelenmesi	74
3.1.1. Ükelere Göre İthalat Verileri	74
3.1.2. Ükelere Göre İhracat Verileri	77

3.1.3. Türkiye'nin İthalat Yaptığı Ürünler	81
3.1.4. Türkiye'nin İhracat Yaptığı Ürünler	83
3.1.5. Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkileri	86
3.1.6. Türkiye ve Orta Doğu Ülkeleri Ekonomik İlişkileri.....	89
3.2. Mısır Devletinin Dış Ticaret Bilgileri	92
3.2.1. Mısır'ın Ülkeler Bazında İthalatı	92
3.2.2. Mısır'ın Ülkeler Bazında İhracatı	95
3.2.3. Mısır'da İthalat Yapılan Ürünler	98
3.2.4. Mısır'da İhracat Yapılan Ürünler.....	99
3.2.5. Mısır ve Avrupa Birliği Ticari İlişkileri.....	100
3.2.6. Orta Doğu Ülkeleri ve Mısır Ticari İlişkileri.....	102
3.3. 2008-2017 Dönemi Mısır-Türkiye Ticari İlişkilerinin Karşılaştırılması	104
3.3.1. Mısır İle Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri	104
3.3.2. Türkiye-Mısır: Karşılıklı İhracatı Yapılan Ürünler	108
3.3.3. Ticarete Konu Olan Anlaşma ve Protokoller.....	113
3.3.4. Mısır İle Türkiye'nin Ticaretlerinde Yaşanan Sorunlar.....	116
3.4. Mısır-Türkiye Ticari İlişkilerinde Mevcut Durum	118
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	126

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. 2018 İtibari İle TBMM’nde Sandalye Sahibi Olan Siyasi Partilere İlişkin Bilgiler	19
Tablo 2. Türkiye’nin Gayrisafi Yurtiçi Hâsılası ve Kişi Başına GSYH	25
Tablo 3. Türkiye’nin 2008-2017 Yılları Enflasyon Rakamları.....	26
Tablo 4. Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara ve Sektörlere Göre Sayıları (15+ yaş, Bin Kişi).....	28
Tablo 5. Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu	29
Tablo 6. Ödemeler Dengesi Açığı (2008-2017).....	30
Tablo 7. Yıllara Göre Miktar ve Oran Olarak Sanayi’nin GSYİH’dan Aldığı Pay	34
Tablo 8. Tarım Sektöründe Ürünlerin Üretim ve Pazarlanan Değerleri	35
Tablo 9. Toplam İhracat Miktarı, Yıllık Değişim ve Dış Ticaret Payı (2008 - 2017 Yılları)	42
Tablo 10. Toplam İthalat Miktarı, Yıllık Değişim ve Dış Ticaret Payı (2008 - 2017 Yılları).....	43
Tablo 11. Dış Ticaret Hacmi, İhracat-İthalat Karşılama Oranı ve Dış Ticaret Dengesi (2008 - 2017 Yılları)	44
Tablo 12. 2008-2017 Yılları Arasında Mısır’ın Toplam Nüfusu, Değişim Oranları, Kadın ve Erkek Sayıları.....	54
Tablo 13. Mısır’ın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	60

Tablo 14. Süveyş Kanalı Trafığı ve Gelirleri (Milyar Dolar)	62
Tablo 15. Süveyş Kanalı Gelirlerinin Toplam Gelirler İçindeki Payı	62
Tablo 16. Mısır Yıllara Göre Kanıtlanmış Petrol Rezervi (Varil)	63
Tablo 17. Mısır Yıllara Göre Petrol İhracatı (Varil)	64
Tablo 18. Mısır Yıllara Göre Toplam Turist Sayısı ve Toplam Turizm Geliri.....	66
Tablo 19. Yıllara Göre Mısır'ın İthalatında Ülke Gruplarının İthalat Miktarları	68
Tablo 20. Yıllara Göre Mısır'ın İhracatında Ülke Gruplarının İhracat Miktarları	69
Tablo 21. Mısır'ın Ticaret Dengesi Rakamları	71
Tablo 22. 2012 ve 2017 Yıllarında Türkiye'nin En Çok İthalat Yaptığı 20 Ülkenin Miktar ve Payları	74
Tablo 23. 2012 ve 2017 Yıllarında Türkiye'nin En Çok İthalat Yaptığı 20 Ülkenin Ülke Gruplarına Göre Miktar ve Payları	76
Tablo 24. 2012 ve 2017 Yıllarında Türkiye'nin İhracatından En Fazla Pay Alan 20 Ülkenin Miktar ve Oranları.....	78
Tablo 25. 2012 ve 2017 Yıllarında Türkiye'nin En Çok İhracat Yaptığı 20 Ülkenin Ülke Gruplarına Göre Miktar ve Payları	80
Tablo 26. 2013 -2017 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalatındaki İlk 20 Fasil Ürün Grubunun Yıllık İthalat Miktarları	82
Tablo 27. 2013 -2017 Yılları Arasında Türkiye'nin İhracatındaki İlk 20 Fasil Ürün Grubunun Yıllık İthalat Miktarları	84
Tablo 28. 2008 - 2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB 28) İle Dış Ticaret Verileri.....	87

Tablo 29. 2008-2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleriyle Dış Ticaret Verileri	90
Tablo 30. 2012 ve 2017 Yılında Mısır'ın İthalatından En Fazla Pay Alan 20 Ülkenin Miktar ve Oranları	92
Tablo 31. 2012 ve 2017 Yılında Mısır'ın İhracatından En Fazla Pay Alan 20 Ülkenin Miktar ve Oranları	95
Tablo 32. 2015-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Başlıca İthalat Yaptığı Ürünler.....	98
Tablo 33. 2015-2017 Yılları Arasında Mısır'ın İhracat Yaptığı Başlıca Ürünler.....	99
Tablo 34. 2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Avrupa Birliği (AB 28) Ülkeleri İle İhracat ve İthalat Miktar ve Oranları, Ticaret Dengesi ve Hacmi	100
Tablo 35. 2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Orta Doğu Ülkeleri İle İhracat ve İthalat Miktar ve Oranları, Ticaret Dengesi ve Ticaret Hacmi	102
Tablo 36. 2008-2017 Yılları Arasında Türkiye İle Mısır Arasındaki Dış Ticaret ve Ticaret Dengesi Verileri.....	107
Tablo 37. 2015-2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Mısır'a İhracatında İlk 10 Ürün...	109
Tablo 38. 2015-2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Mısır'dan İthalatında İlk 10 Ürün	111

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1. Türkiye'nin Yıllara Göre Özelleştirme Uygulama Tutarları.....	32
Grafik 2. Türkiye'de Yıllara Göre Dış Ticaret Rakamları Grafikleri (2005 – 2017).....	45
Grafik 3. Türkiye'nin 2017 Yılı Toplam İthalatının Ülke Gruplarına Göre Payları.....	77
Grafik 4. Türkiye'nin 2017 Yılı Toplam İhracatının Ülke Gruplarına Göre Payları.....	81
Grafik 5. Türkiye ve Mısır'ın AB Ülkeleriyle Ticaret Hacmi Karşılaştırması.....	89
Grafik 6. Türkiye ve Mısır'ın Orta Doğu Ülkeleriyle Ticaret Hacmi Karşılaştırması ..	91
Grafik 7. 2016/2017 Yılında Mısır'ın İthalatında Ülke Gruplarının Miktar ve Oranları	94
Grafik 8. 2016/2017 Yılında Mısır'ın İhracatında Ülke Gruplarının Miktar ve Oranları	97
Grafik 9. 2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın AB Ülkeleri İle Ticaret Hacmi.....	101
Grafik 10. 2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Orta Doğu Ülkeleri İle Ticaret Hacmi	103
Grafik 11. 2008-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Mısır'ın Karşılıklı İhracat Miktarları	105
Grafik 12. 2008-2017 Yılları Arasında Türkiye Mısır Ticaret Hacmi	106
Grafik 13. Türkiye İle Mısır'ın Karşılıklı Ticaret Dengesi Payları (2008-2017)	107
Grafik 14. Türkiye ve Mısır'ın 2003-2018 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Verileri....	115

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
AT	Avrupa Topluluğu
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BP	British Petroleum (İngiliz Petrolleri)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EIU	Economist Intelligence Unit (Ekonomist İstihbarat Birimi)
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
IMF	International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
km	Kilometre
km ²	Kilometrekare
m ³	Metreküp
\$	Dolar
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Yaklaşık 92 milyon nüfusu ve 1 milyon km²'lik yüz ölçümü ile Mısır Orta Doğu ve Afrika'nın en kalabalık ve en fazla toprak sahibi ülkesidir. Mısır büyük bir yüzölçüme sahip olmanın yanında, kara yüzeyinin çok büyük bir kesimi çöllerden ibarettir. Bu nedenle nüfusunun % 90'dan fazlası kara topraklarının % 5,5'ini ancak kullanabilmektedir.

Ekonomik olarak Mısır Devleti Ortadoğu bölgesi sınırlarında yer alan devletler arasında üçüncü büyük ekonomiye ve Afrika kıtası sınırlarındaki ülkeler arasında ise ikinci büyük ekonomiye sahiptir. Ekonomik olarak gelişmesi süren Mısır Devleti'nin ekonomik yapısı incelendiğinde Süveyş Kanalı ve Turizm sektörünün ülke ekonomisinin ana damarlarını oluşturduğu görülmektedir.

2010 yılında Mısır'da büyüme oranı %5,1 seviyelerindeyken, 2011 yılına gelindiğinde ülkede baş gösteren politik siyasi iç karışıklıkların da etkisi ile Mısır ekonomisinde reel büyüme %1,8 düzeyinde seyretmiştir. 2012 yılında oluşan olumlu hava ile ekonomi biraz toparlanarak %2,2 oranında büyüme sağlanmıştır. 2013 yılında büyüme oranı %3,3 ile yükselişe geçmiş, 2015 yılına gelindiğinde de %4,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Mısır'da 2016 yılındaki büyüme oranı %4,3 olarak öngörülmektedir. Buna karşın EIU tahminleri dikkate alındığında Mısır'da para politikasında yaşanan değişimler ve enflasyon oranının yüksek seyretmesi sebebi ile büyüme oranlarının düşük seviyede tekrar etmesi olası görülmektedir. 2014 yılı verilerine bakıldığında Mısır'ın GSYİH'sının 300 milyar dolar seviyelerinde olduğu görülmektedir. Ancak GSYİH'da gerçekleşen seyir 2015 yılına gelindiğinde 316,8 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. 2016 yılına gelindiğinde ise 268,9 milyar dolara, 2017 yılında ise 165,3 milyar dolar seviyelerine gerileyeceği öngörülmüştür.

2018 yılı itibariyle Türkiye'nin Mısır ile ticari ilişkileri incelendiğinde Türkiye'nin Mısır'a olan ihracatının bir önceki yıla göre %29 artış gösterdiği ve 3 milyar dolar seviyelerine ulaştığı görülmektedir. Aynı yıl içinde Türkiye'nin toplam ihracatının %1,8 kadarının Mısır ile gerçekleştiği görülmektedir. Buna karşın söz konusu dönemde Türkiye'nin Mısır'dan gerçekleştirdiği ithalat oranında %9,7 düzeyinde bir artış ile 2,2

milyar seviyelerinde gerekleŖtiđi gzlenmiŖtir. Mısır ve Türkiye arasındaki ticaret hacminin 5,2 milyar dolar seviyelerinde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ticari iliŖkileri incelendiğinde Mısır'ın Afrika kıtasında Türkiye'nin en fazla ticari iliŖkisi olduğu ülke olarak baŖı çektiği görülmektedir.

Türkiye Mısır ile Serbest Ticaret AnlaŖması imzalanmasına çok önem vermiŖtir. Bu anlamda yapılan grŖmeler sonuç vermiŖ ve müzakereler Aralık 1998'de baŖlatılmıŖ ve Eylül 2005'de yapılan altıncı tur grŖmeleri ile Serbest Ticaret AnlaŖması tamamlanmıŖtır.

Dönemlere göre incelediğimiz zaman Türkiye'nin Mısır ile iliŖkileri baŖta ticaret olmak üzere iniŖli ıkıŖlı bir seyir izlemiŖtir. Soğuk SavaŖ ile birlikte Mısır ve Türkiye'nin iki farklı kutupta yer alması bu iki ülke arasındaki iliŖkilerin genellikle mesafeli ve gergin geçmesine sebep olmuŖtur. Bu dönemde özellikle Türkiye'nin Batı ile kurduğu samimi iliŖkiler baŖta Mısır olmak üzere Ortadoğu lkeleri tarafından tehdit unsuru olarak grlmŖtir. Cemal ABDÜLNASIR dönemi Mısır'ın baŖını çektiği Pan-Arap politikaları da Ortadoğu lkelerinde Milliyetçi bir uyanıŖ yaŖanmasına sebep olmuŖtur. Soğuk SavaŖın bitmesi ile çift kutuplu yapı sona ererken iki kutupta bulunan ülkeler arasındaki iliŖkilerde bir yumuŖama dönemi yaŖanmıŖtır. Hüsnü MÜBAREK'in temsil ettiği bu dönemde her ne kadar beklenildiği oranda olmasa da iliŖkiler daha ılımlı daha az iniŖli ıkıŖlı bir seyir izlemiŖtir. Muhammed MURSI'nin iktidarda olduğu dönemde iki ülkenin karŖılıklı iliŖkileri en yoğun dönemini yaŖamıŖtır. Özellikle Mısır'da DıŖ Ticaret konusunda Bürokratik iŖlemlerde yaŖanan yozlaŖmanın giderilmesi için çaba harcanan bu dönemde Türkiye tarafından destek alınmıŖtır. Daha nceki KarŖılıklı Ticari AnlaŖmalarda bu kısa zamanda önceki on yıllara karŖın misliyle daha fazla KarŖılıklı Ticari AnlaŖmalar imzalanmıŖtır. Ancak SİSİ tarafından yapılan darbe ile Mısır her devletin yaŖayacađı bir içine kapanma dönemine girmiŖtir. Darbe ve Demokrasiden uzak politikalar uygulaması her Demokratik Devletin Mısır'a karŖı mesafeli yaklaŖmasına sebep olmuŖtur. Bunun bilince olan SİSİ yönetimi kendisini Suudi Arabistan'a yakınlaŖarak meŖrulaŖtırmaya alıŖmıŖtır. Söylemlerinde daha çok refah ve özgürlük vadetmesine rağmen yapılan darbeden yıllar sonra görünen o ki eskiye göre ticaret hacmi daha azalmıŖ, yakın olduğu ülkelerden gelecek paraya endeksli ve özgürlüklerin daha az

olduğu, bürokratik yozlaşmanın en çok yaşandığı bir Mısır ile karşı karşıyayız. Bütün bunlara rağmen Arap Ülkeleri arasında olmasa da Afrika Ülkeleri arasında Mısır Türkiye'nin en iyi ticari ortağı olmaya devam etmiştir ve veriler uzun yıllar bu şekilde devam edeceğini göstermektedir.

Tarihine bakıldığı zaman bugün Orta Doğu coğrafyasında en önemli ülke olması gerekirken yaşanan bu siyasi istikrarsızlık ve son olarak 2013 yılında yapılan darbenin yönetimin meşruiyetinin sorgulanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Türkiye ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Tarihi, Siyasi ve Sosyal Yapısı, Ekonomik Yapısı, İdari yapısı analiz edilmiştir. İkinci Bölümde ise aynı değerlendirmeler Mısır için yapılmıştır. Üçüncü Bölümde ise 2013 yılı sonrasına yoğunlaşmak üzere Mısır ve Türkiye arasında ekonomik ilişkilerin değerlendirmesi ve darbenin ekonomik ilişkilere etkisi değerlendirilmiştir.

Bu çalışma yapılırken literatür taraması yapılmış ve konu ile ilgili Makale, Kitap, Gazete, İnternet Kaynakları, Raporlar gibi kaynaklar değerlendirilmiştir.

Daha eski dönemlerle ilgili çalışmalar olmasına rağmen 2013'te yaşanan askeri darbe sonucu ekonomik ilişkilerin değerlendirilmesinin eksik olması ve bunun sonucunda duyulan ihtiyaç bu çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur.

Tezin temel amacı 2013 askeri darbesinin sonucunda Mısır ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin seyrinin değerlendirilmesi olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKİYE’NİN GENEL VE EKONOMİK DURUMU

1.1. Coğrafi Görünüm

1.1.1. Coğrafi Durum

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin 36°-42° Kuzey paralelleri ile 26° - 45° Doğu meridyenleri arasında konumlanmış olduğunu ve ülkenin en doğusu ile en batısı arasında 76 dakikaya tekabül eden bir zaman farkının bulunduğunu söylenebilir. 1660 km genişliğe sahip Türkiye’nin Dünya haritası üzerindeki şeklini tarif ederken dikdörtgeni andırıldığını söylemek mümkündür. Ülkenin alanından bahsetmek gerekirse adaları ve gölleri de dahil ettiğimizde 814.578 km² ancak göller, adalar, dağlar, engebelerin düz kabul ederek hesaplanması ile ortaya çıkan izdüşüm alanından söz ettiğimizde ise 779.578 km² olduğu söylenebilir. Sahil uzunluğu 8333 km² olan (adalar dahil) Türkiye’nin kara sınırlarına ilişkin uzunluğu ise 2875 km²’dir. Türkiye’nin hem Asya hem Avrupa kıtasının üzerinde toprak sahibi olmasına karşın mevcut topraklarının yaklaşık %97’si Asya kıtası üzerinde bulunmaktadır. Türkiye üzerinde bulunduğu Asya ve Avrupa kıtalarını sahip olduğu İstanbul ve Çanakkale boğazları ile birbirinden ayırmaktadır. Bunun yanında Asya ve Avrupa kıtaları arasında Karadeniz ve Akdeniz üzerinden bağlantılarını sağlamaktadır. Türkiye’yi harita üzerinden incelediğimizde ülkenin Trakya üzerindeki küçük kara bağlantısını dikkate almazsak doğudan kara bağlantısı olan ve üç tarafı deniz ile çevrili olan bir ülke olduğu söylenebilir.¹ Kuzey yarımkürede yer alan Türkiye’nin Asya, Avrupa kıtasını birbirine bağlaması ve Afrika kıtasına da yakın bir konumda olması sebebi ile coğrafi konumu oldukça önemlidir. Ayrıca Akdeniz’e olan kıyısı sebebi ile bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye Asya, Avrupa, Ortadoğu ve Kuzey Afrika açısından yoğun ilişkilere sahiptir. Ayrıca Türkiye’ye sınırı bulunan sekiz farklı ülke vardır. Ekonomik ve siyasi yapıları birbirinden farklı bu sekiz

¹ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011 Türkiye Çevre Durum Raporu, 2011, https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/tcdr_2011-20180308151518.pdf s.16 (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).

ülkeye olan sınır kapıları ile bu ülkelerle ticaret ve karayolu taşımacılığı noktasında da yoğun ilişkiler içerisinde. Türkiye'nin sahip olduğu bu jeopolitik konumu sebebi bir yandan Avrupa ve Ortadoğu'daki ülkelerle kurduğu ilişkilerde avantaj sağlamakta bir yandan da Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetler ile sağlıklı ikili ilişkiler kurmamıza ve mevcut ilişkileri geliştirmemize imkan sağlamaktadır.²

Yunanistan sınırı 203 km olan Türkiye'nin, Bulgaristan ile 269 km, Ermenistan ile 325 km, Nahçıvan ile 18 km, Gürcistan ile 276 km, İran ile 529 km, Irak ile 378 km, Suriye ile 877 km sınırı bulunmaktadır.

1.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Türkiye, Asya ve Avrupa kara bağlantısı dışındaki büyük bölümünün denizlerle çevrili olması, yüksek dağ silsileleri, platolar ve yaylalarla birlikte verimli ovalar, ırmak ve vadiler, göller gibi zengin topoğrafik özellikleri nedeniyle farklı ve çeşitli iklimlerin yaşanabildiği bir coğrafi konuma sahiptir. Kuzeyindeki Karadeniz, güneyindeki Akdeniz, kuzeybatısındaki iç denizi Marmara ile adlandırılan iklim tipleri denizden uzaklaşılan iç bölümlerde karasal olarak isimlendirilmiştir. Kıyı şeritlerinde ve denize yakın yerlerde ılıman ve yağışlı seyreden iklim karasal bölgelerde soğumaya başlamakta yüksek kesimlerde sert kış iklimi görülmektedir. İlkbahar, yaz, sonbahar, kış mevsimi bütün güzellikleriyle yaşanabilmektedir.³ Çorak ve kuru yerleri de var olduğu gibi Türkiye zengin otlak, mera ve çayırlara, tarıma müsait verimli alanlarda çok çeşitli doğal bitki örtüsüne, ormanlara sahiptir. İklimin ve toprağın bu derece elverişli olması nedeniyle Marmara, Karadeniz, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğun olmak üzere diğer bölgelerde de çok çeşitli tarımsal faaliyetler yapılabilmektedir.

1.1.3. Doğal Su Kaynakları

Türkiye 3 tarafı denizlerle çevrilidir ve 100 taneden fazla göle ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda bu göllere bağlı yaklaşık 1.250 adet baraj bulunmaktadır. Su

² Coğrafya Bilimi, Türkiye'nin Coğrafi Konumu – Matematik Konum ve Özel Konum, 2018, <http://www.cografyabilimi.gen.tr/turkiyenin-cografik-konumu-matematik-konum-ve-ozel-konum/> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).

³ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu, 2016, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/dokumanlar/turkiye-cevre--8230-14674-20181207181326.pdf> s.3 (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).

kaynaklarının çok olması ekilebilir toprak arazilerinin de daha faydalı kullanılmasına sebep olmaktadır. Devlet Su İşleri tarafından gerçekleştirilen sulama projeleri ve su şebekelerinin modernizasyon çalışmaları faydalı kullanım adına yapılan çalışmalara örnek olarak sunulabilir.

Türkiye su kaynaklarına sahip olmanın dışında yoğun yağışı alan bir bölgededir. 4 Mevsimin belirgin özelliklerinin yaşandığı Türkiye’de özellikle Kış ve Bahar aylarında yağış miktarı yüksek olarak yaşanmaktadır. Türkiye’nin yer altı ve yerüstü kaynakları toplam yaklaşık 100 milyar m³ olup, yaklaşık 54 milyar m³ ü kullanılmaktadır.⁴

Türkiye yaklaşık 180 milyar m³ civarında yerüstü su potansiyeline sahip bir ülkedir. Ancak bu yerüstü su potansiyelinin bir kısmı teknik sebeplerle kullanıldığı için ülkenin kullanılabilir yerüstü su potansiyeli yaklaşık olarak 94 milyar m³ dolaylarındadır. Bunun yanında Türkiye 18 milyar m³ civarında da yeraltı su potansiyeline sahiptir. Ülkenin yeraltı ve yerüstü su potansiyellerinin tümünü düşündüğümüzde yaklaşık 112 milyar m³ seviyesinde bir su potansiyeline sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca söz konusu potansiyelin yaklaşık yarısı kadarı kullanılmaktadır.⁵

Türkiye’nin tüm bu verilere rağmen su zengini bir ülke olduğunu söylemek zordur. Yoğun yağış almasına rağmen kişi başına düşen su oranı çok düşüktür ve yaklaşık 1.000 m³ kadardır. İleride nüfusun artacağı da öngörülürse kişi başına düşen su miktarı oranı da düşeceği ortadadır.

1.1.4. Enerji Kaynakları ve Madenler

Ortadoğu, zengin petrol ve doğalgaz rezervleri sebebiyle başta Avrupa ülkeleri olmak üzere pek çok bölge tarafından cazibe oluşturmaktadır. Türkiye ise bu enerjinin geçiş noktasını oluşturmaktadır. Bu anlamda pek çok proje oluşturulmuştur, bunlar arasında Tanap ya da geçmiş yıllarda denenilen Nabucco projeleri örnek verebilir. Bu gibi projeler Türkiye’nin bölgedeki stratejik önemini göstermektedir. OECD ülkeleri arasında son yıllarda Türkiye’nin en yüksek enerji talebini oluşturması, enerji güvenliğine duyulan

---

⁴ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 2017 Yılı Faaliyet Raporu, 2017, Ankara, <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2017-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2> s.41 (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).

⁵ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 2017 Yılı Faaliyet Raporu, s.41-42.

ihtiyacı gündeme getirmektedir. Bu nedenle TPAO diğer enerji şirketleri enerji güvenliğinin sağlanması adına çalışmalar yapmaktadır.

Türkiye üretime bağlı olarak son yıllarda en fazla enerji ihtiyacı olan ülkelerin başında gelmektedir. Bu anlamda birinci sırayı petrol alırken, ikinci olarak doğalgaz ve kömür takip etmiştir. Türkiye'nin enerji tüketimi 2017 yılı için sektörel olarak incelendiğinde; sanayi sektörünün %25 ile tüketimde ilk sırada yer aldığı, sonra sırasıyla konut ve hizmet sektörü %24, enerji ve çevrim sektörü %23, ulaştırma sektörü %20 ve diğer sektörler %8 ile enerji tüketiminden pay aldığı görülecektir.⁶

1.1.4.1. Petrol

Dünyada mevcut ispatlanmış petrol rezervleri incelendiğinde 2017 yılında 1696,6 milyar varile ulaştığı görülmektedir. Söz konusu ispatlanmış petrol rezervinin %47,6'sı Ortadoğu bölgesinde bulunurken, Güney ve Orta Amerika bölgesinde %19,5'i bulunmaktadır. Kuzey Amerika ülkelerini kapsayan bölgede ise kanıtlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık %13,3'ü bulunmaktadır.⁷

Türkiye'nin dünya haritası üzerindeki konumunu dikkate alarak çevresi ve bulunduğu bölge bağlamında inceleyecek olduğumuzda dünyanın kullanılabilir doğal gaz ve petrol rezervlerinin %70 gibi büyük bir oranının Türkiye'nin yakın çevresinde bulunduğunu görülmektedir. Türkiye sahip olduğu jeopolitik konum sebebi ile dünya kanıtlanmış petrol rezervlerinin büyük çoğunluğuna sahip olan ülkelerle komşu durumda ve bu bağlamda ilişkiler kurmaktadır. Enerji açısından oldukça zengin olan Orta Asya, Hazar ve Ortadoğu bölgesi ülkeleri ile enerji alanında ehemmiyetli projelerde hem yer almakta hem de çeşitli projelere destek olmaktadır. Enerji teknolojinin gelişmesi ile talebi de artış gösteren bir unsurdur. Özellikle önümüzdeki 10 yıl içinde dünyada enerjiye olan talebin %40 oranında artış göstereceği beklenmekte ve bu söz konusu talebin de ciddi bir

⁶ Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, 2017 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, 2018, http://www.tpa.gov.tr/tp5/docs/rapor/sector_rapor_2017.pdf ss.34-35 (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).

⁷ BP PLC, BP Statistical Review of World Energy 2018, 2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf> s.12 (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).

bölümünün Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada mevcut komşu ülkelerinin kaynaklarından karşılanacağı öngörülmektedir.⁸

Türkiye'nin petrol ticareti verilerine bakıldığında 2017 yılında ham petrol 25,8 milyon ithal edilmiş, bununla birlikte petrol bazlı ürünlerin 16,8 milyon ton ithalatı gerçekleştirildiği görülmektedir.⁹ Bu verilerin yanında bir yandan söz konusu ithalatlar yapılsa da 10,1 milyon ton düzeyinde de petrol bazlı ürün ihracatı gerçekleşmiştir.¹⁰ Petrol dünyanın her yerinde talebi yükseliş gösteren bir unsurdur, bu bağlamda Türkiye'de artan talebi yerli kaynaklardan karşılama yönünde çeşitli faaliyetlere önem vermekte özellikle Akdeniz ve Karadeniz civarında petrol arama çalışmalarının hızlandığını söylemek mümkündür. Petrol talebinin yerli kaynaklardan karşılanması amacı ile Akdeniz ve Karadeniz'de yapılan armalara destek olunması amacı ile sondaj gemisi ve sismik arma gemileri envantere dahil edilmiştir.¹¹ Son yıllardaki bu anlamdaki çalışmalara bakıldığında 2015 yılında arama, tespit ve üretim kuyularından müteşekkil toplamda 63 adet petrol kuyusunun açıldığını ve yüzün üzerinde çeşitli üretim sahalarından da ham petrol üretimi gerçekleştirildiği görülmektedir.¹²

Türkiye her ne kadar petrol talebini yerli kaynaklar ile karşılama eğilimi gösterse de yeterli petrol rezervi bulunmaması sebebi ile bu alanda ithalat ile ihtiyacını karşılamak durumundadır. Petrol ihtiyacının karşılanma noktasında Türkiye'nin dışa bağımlılığı %94 düzeyindedir. 2017 yılına ilişkin veriler incelendiğinde Türkiye'nin petrol ithalatı noktasında ilişkide olduğu ve en yüksek petrol ithalatını gerçekleştirdiği ülke %27 oranı ile sınır komşusu İran olduğunu ve takiben ikinci sırada ise %19 ile Rusya'nın bulunduğu görülmektedir. Bunun yanında uzun süredir politik karışıklığın ve yönetim problemlerini görüldüğü diğer sınır komşusu Irak ile sağlıklı ikili ilişkiler yürüten Türkiye'nin petrol ihtiyacının %17'sini de bu ülkeden karşıladığı ve Irak'ın Türkiye'nin petrol ithalatında bu oranla üçüncü sırayı aldığı görülmektedir. Türkiye'de petrole ilişkin talebin arttığı görülmekte bunun yanında ülkedeki rafinelerde gerçekleştirilen petrol ürünlerine ilişkin

---

⁸ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bilgi Merkezi, Petrol, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).

⁹ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bilgi Merkezi, Petrol.

¹⁰ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bilgi Merkezi, Petrol.

¹¹ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bilgi Merkezi, Petrol.

¹² T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu-2016, s.5.

üretim de artış göstermiş 28.7 milyon ton civarına ulaşmıştır. Ülkede yalnızca TÜPRAŞ'ın bünyesinde bulunan İzmit, İzmir, Batman ve Kırıkkale'deki rafineriler mevcuttur ve son dönemde bu rafinerilerde söz konusu rafinerilerde verimliliği arttırmaya yönelik çalışmaların da sonuçlanması ile kapasiteler oldukça artmıştır. Ayrıca PETKİM aracılığı ile önümüzdeki dönemlerde tamamlanması öngörülen İzmir ilinin Aliğa ilçesinde bulunan rafineri projesi de Avrupa'da tamamlanması öngörülen tek rafineri projesidir.¹³

Türkiye bulunduğu konum itibari ile jeostratejik bir öneme sahiptir. Bu sahip olduğu konum sebebi ile çevresinde petrol ve doğal gaz rezervi oldukça yüksek olan ülkelere öncü bir rol üstlenerek bölgenin enerji projelerinde liderlik yapmakta ve bu minvalde hem yerel enerji ihtiyacının karşılanmasında hem de bölgesel ihtiyacın karşılanmasında istikrarı sağlama noktasında önemli rol oynamaktadır. Bu amaç ile Türkiye bölgenin jeostratejik durumunun da imkanlarını kullanarak bir enerji merkezi olma doğrultusunda desteklediği ve bizzat içinde olduğu çeşitli enerji projeleri mevcuttur. Bu projelerin bazıları şunlardır. Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı (BTE), Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP), Türkiye-Yunanistan Enterkonnektörü (ITG), Irak-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı, Türk Akımı Doğal Gaz Boru Hattı projeleri bulunmaktadır.¹⁴

1.1.4.2. Doğalgaz

Doğalgaz gelişen dünyanın en çok ihtiyacı olan enerji kaynaklarından biridir. Dünyada mevcut her enerji kaynağı gibi doğalgazın da mevcut rezervleri ile ortalama tüketim tahminleri karşılaştırıldığında belirli bir süre sonra kaynakların yetersiz kalacağı kanaatine ulaşılmaktadır. Dünyada ispatlanmış olan mevcut doğalgaz rezervinin 193 trilyon m³ civarında olduğu bilinmektedir. Söz konusu rezerv miktarının tahmini kullanıma göre dünyanın yaklaşık 52 yıllık tüketimine mukabil gelebileceği bu sürenin ardından doğalgaz sıkıntısı çekileceği düşünülmektedir. Dünyada mevcut ispatlanmış doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %41'ine tekabül eden 79 trilyon m³'lük kısmının

---

¹³ Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, 2017 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, s.37-38-45.

¹⁴ Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, 2017 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, s.50.

Türkiye'nin yakın coğrafyasında yer alan Orta Doğu bölgesi ülkelerinde yer aldığı yine dünya rezervinin %32'lik kısmına tekabül eden 62 trilyon m³'lük kısmının ise Avrupa ve Avrasya ülkelerinde bulunduğu bilinmektedir.¹⁵

Türkiye'nin doğalgaz arzını ve talebini incelediğimizde ülkenin mevcut yıllık doğalgaz talebini karşılama noktasında herhangi bir problem bulunmadığı görülmekte ancak kış aylarına gelindiğinde talepte yaşanan aşırı yoğunluk sebebi ile kaynak ülkelerde ve hattın güzergahı dahilinde bulunan ülkelerde yaşanan çeşitli aksamalar ile arz-talep dengesinde sıkıntıların meydana geldiği dönemler olabilmektedir. Bu tarz problemlerin yaşanmaması adına Türkiye çeşitli çalışmalar yapmakta ve projeler gerçekleştirmektedir. Silivri, Kuzey Marmara ve Değirmenköy'de bulunan doğalgaz depolama tesislerinin mevcut kapasitelerinin ve geri üretim kapasitelerinin arttırılmasına yönelik projeler bu problemleri gidermeye yönelik atılan adımlardır. Bunun yanında ilk aşaması tamamlanan ve depolama işlemlerinin başladığı bir proje de Tuz Gölü doğalgaz yeraltı depolama projesidir, söz konusu projenin 2023 yılında tamamlanması ile yüksek kapasitesi ile ülkenin doğalgaz depolama sorununa olumlu katkılar sunacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca doğalgaz arzının çeşitlendirilmesi yönünde atılan adımlardan biri de yüzen LNG depolama ve yeniden gazlaştırma tesislerinin işletmeye başlamasıdır. Türkiye enerji açısından bağımlılığını en aza indirmek ve ihtiyaçlarını yerel kaynaklardan karşılama adına petrol ve doğalgaz gibi önemli enerji kaynaklarının aranması ve üretilmesi adına çalışmalarına öncelik ve önem vermektedir. Bu çalışmalar ile Türkiye'nin doğalgaz ticaretinde bir merkez olması hedeflenmekte ve bu yönde politikalar sürdürülmektedir. Söz konusu politikalar kapsamında envantere sismik arama ve sondaj gemileri dahil edilmiştir.¹⁶

Türkiye hâlihazırda oldukça düşük doğal gaz rezervine sahip olduğundan yerli üretim ile ihtiyacımız karşılanamamakta ithalat yolu ile tedarik sağlanmakta olup doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %99,4'tür. Doğal gaz ithalatına ilişkin rakamlar incelendiğinde 2017 yılı itibari ile Türkiye doğalgaz ithalatının %52'lik kısmını Rusya'dan tedarik etmektedir ve birinci sırayı bu bağlamda Rusya alırken %17'lik tedarik

---

¹⁵ BP Statistical Review of World Energy 2018, s.26

¹⁶ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Petrol, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018)

oranı ile ikinci sırayı İran ve %12'lik oran ile üçüncü tedarikçi ülke de Azerbaycan olarak görülmektedir. Türkiye doğalgaza ilişkin talepleri sorunsuz şekilde karşılamak adına Katar, İsrail ve Azerbaycan gibi ülkelerle çeşitli diplomatik temaslarda da bulunmaktadır.¹⁷

1.1.4.3. Kömür

Son yıllarda yapılan çalışmalar dünya kömür rezervinin yaklaşık 100 yıl ömrünün kaldığını varsaymaktadır. Dünya kömür rezervinde en önde gelen ülkeyi Asya Pasifik ülkeleri oluşturmaktadır. Bunu Avrupa, Amerika, Afrika ve Ortadoğu ülkeleri takip etmektedir. Ülke bazında başta Amerika olmak üzere, Rusya, Avustralya, Çin ve Hindistan gelmektedir.¹⁸

Türkiye'nin kömür rezervinde linyit kömürü başı çekmektedir. Türkiye dünya linyit rezervinin yaklaşık %3,5 kadarına sahip bulunmaktadır. Isıl değerinin düşük olması sebebiyle linyit kömürü termik santrallerde kullanılabilir. Türkiye'nin linyit rezervlerinin yaklaşık yarısı Doğu Anadolu bölgesinde bulunmaktadır. Taş kömürü ise Batı Karadeniz bölgesinden çıkmaktadır. Zonguldak'ta bulunan taş kömürü rezervinin yaklaşık 500 milyon ton kadar olduğu tahmin edilmektedir. 2017 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin enerji tüketiminde kömürün payı % 27 olmuştur. Kömüre dayalı santral gücü ise toplam kurulu gücün %21,5'ine denk gelmektedir. Kömür ithalatının ivme kazanmaya başladığı 1980'li yılların başında Türkiye toplam taşkömürü tüketiminin %80'i, sonlarına doğru ise %45'i yerli kaynaklardan karşılanırken, 2017 yılı sonunda taşkömürü tüketiminin % 3,3'ü yerli kaynaklardan (TTK ve havza üretiminden) %96,7'si de ithal olarak karşılanmıştır.¹⁹

Günümüzde teknolojiye dayalı imkanların gelişmesi çevre kirliliği açısından Türkiye'nin alternatif enerji kaynaklarını değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır.

¹⁷ Türkiye Petrolleri A.O., 2017 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, s.37-38-51

¹⁸ BP Statistical Review of World Energy 2018, s.36-37

¹⁹ Türkiye Taşkömürü Kurumu, 2017 Yılı Taşkömürü Sektör Raporu, Mayıs 2018, http://www.taskomuru.gov.tr/file//duyuru/TTKGM_Sektor_Raporu_2017.PDF s.34 (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).

1.1.4.4. Jeotermal, Güneş, Rüzgâr

Yüzyıllardır termal su kaynakları sağlık alanında tedavi amaçlı olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise jeotermal kaynak olarak sağlık turizminden başka elektrik enerjisi, endüstri ve ısıtma amaçlı olarak da kullanılmaktadır. Türkiye de jeolojik özellikleri nedeniyle zengin jeotermal kaynaklara sahip ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Jeotermal potansiyeli yüksek olan Türkiye’de bin civarında doğal çıkışlı jeotermal kaynak mevcuttur. Türkiye’de Jeotermal enerji için çalışmalar hızla devam etmekte olup mevcut kaynakların geliştirilmesi ve yeni kaynak alanları arama çalışmaları da yapılmaktadır. Elektrik üretimine uygun olan sahalardan ısı enerjisi elde edilmektedir.²⁰

Günlük ve yıllık güneşlenme sürelerine göre Türkiye’nin Güneş Enerjisi Potansiyeli tespit çalışmaları yapılmış, işletmeye alınan güneş enerjisi santralleri ile elektrik üretimine katkı sağlanmaktadır. Ayrıca yüksek kapasiteli enerjisi santralleri kurulabilmesi için çalışmalar devam etmektedir.²¹

Kaynağı güneş olan, temiz, çevre dostu, yenilenebilir enerji kaynaklarından biri de Rüzgâr enerjisidir.²² Türkiye’de Rüzgâr enerji sektöründe de yatırımlar yapılmakta olup mevcut rüzgâr enerjisi potansiyeli tespit edilmiş ve rüzgâr enerji santralleri ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır.²³ Yapılan araştırmalara göre Ege, Marmara ve Doğu Akdeniz bölgelerinin yüksek rüzgâr enerjisi potansiyeline sahip olduğu belirlenmiş ve bu bölgelerde Rüzgâr Santralleri çalışmaları yapılmaktadır.²⁴

1.1.4.5. Madenler

Dünyada madencilik alanında söz sahibi 132 ülke bulunmaktadır. Türkiye de maden rezervleri ile ve sahip olduğu madenlerin çeşitliliği ile bu söz konusu ülkelerin

²⁰ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Jeotermal, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Jeotermal> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

²¹ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Güneş, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Gunes> (15 Kasım 2018)

²² Enerji İşleri Genel Müdürlüğü (Kampüs), Rüzgâr Enerjisi Nedir?, 2018, http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir/ruzgar-ruzgar_enerjisi.aspx (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018)

²³ Türkiye Rüzgâr Enerjisi Birliği, 7.Türkiye Rüzgâr Enerjisi Kongresi Sonuç Raporu, 2018, https://www.tureb.com.tr/files/yayinlar/turek_2018_sonuc_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

²⁴ Türkiye Rüzgâr Enerjisi Birliği, Neden Rüzgâr Enerjisi, <https://www.tureb.com.tr/turebsayfa/neden-ruzgar-enerjisi> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

arasında yer almakta ve üretim noktasında toplam maden üretimi açısından 28. Sırada bulunmaktadır. Yine aynı ülkeler arasından maden çeşitliliği baz alındığında Türkiye'nin 10. sırayı aldığı görülmektedir.²⁵

Türkiye özellikle bor mineralleri açısından oldukça zengin bir ülkedir. Dünya bor rezervinin yaklaşık %72 Türkiye'de bulunmaktadır. Bor dışında doğal soda, kaya tuzu, perlit, ponza, feldspat, bentonit, alçı taşı gibi endüstriyel hammaddeler bulunduran Türkiye bunların yanında krom tarzı metalik maddeler ve linyit gibi enerjiye yönelik ham maddelere de sahiptir.²⁶ Dünyadaki bor rezervinin %72'sinin Türkiye'de bulunmasının yanı sıra, dünya feldspat rezervinin de %23i bentonit rezervinin %20'si yine Türkiye'nin maden kaynakları arasındadır. Yine Beypazarı dünyadaki en büyük soda külü rezervi olarak Türkiye'de yer almaktadır. Ancak Türkiye sahip olduğu demir cevherlerinin çoğunluğunun tenörünün düşük olması sebebi ile bu tarz madenlerde ithalat yolu ile ihtiyaç karşılama eğilimindedir.²⁷

Türkiye'de en çok bulunan hatta dünya rezervinin çoğunluğunun Türkiye'de olduğu bor mineraline ilişkin bilgileri incelediğimizde toprak su ve kayalarda yağın olarak görüldüğünü, tarım, kimya, cam, deterjan, seramik malzemeler, otomotiv sektörü ve enerji alanında kullanıldığını görmekteyiz. Söz konusu maden ayrıca uzay teknolojileri alanında uzay ve hava araçlarında da kullanılmaktadır. Dünyada yaklaşık 4 milyon ton bor ürünlerine dayalı tüketim görülmektedir ve 2018 yılına ilişkin veriler incelendiğinde dünyadaki bu bor talebinin yaklaşık %59'unun Türkiye tarafından karşılandığı görülmektedir.²⁸

Jeolojik yapısı sebebi ile doğal taşlar hususunda da oldukça zengin olan Türkiye özellikle mermer, traverten ve granit açısından önemli ölçüde rezerv bulundurmaktadır. Türkiye'de işlenebilir mermer rezervinin 4 milyar m3, işlenebilir granit rezervinin ise 1

---

²⁵ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu-2016, s.8

²⁶ T.C. Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, Madencilik, 2018, <https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Madencilik.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018)

²⁷ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu-2016, s.8

²⁸ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bor, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Bor> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018)

milyar m³ olduğu bilinmektedir. Söz konusu veriler ışığında Türkiye'nin dünyadaki doğal taş rezervlerinin yaklaşık %40'ına sahip olduğunu söylemek mümkündür.²⁹

Altın potansiyelinin hesaplanmasında kullanılan çeşitli altın oluşum modellerine dayalı hesaplamalar ışığında Türkiye'de mevcut altın yataklarında 6500 ton altın potansiyelinin olduğu ön görülmektedir. Ruhsatlandırılmış sahalarda yapılan incelemeler neticesinde 800 ton görünür altın rezervi ve 1926 ton da gümüş rezervinin olduğu tespit edilmiştir.³⁰

2017 yılında Türkiye toplam ihracatından %2,8 pay alan madencilik sektörü ihracatı, bir önceki yıla göre %23,56 artışla 4.397.090.177 \$ olarak gerçekleşmiştir. İhracatın %46,83'ü doğal taşlar, %31,76'sı metalik madenler, %21,05'i endüstriyel hammaddeler ve geri kalan %0,36'sı ise enerji hammaddelerinden oluşmaktadır.³¹

2017 yılında Türkiye toplam ithalatından %2,64 pay alan madencilik sektörü ithalatı, bir önceki yıla göre %48,35 artış ile 6.172.616.754 \$ olarak gerçekleşmiştir. Maden ithalatının % 71,11'i enerji hammaddeleri, %18,09'u metalik madenler, %7,87'si endüstriyel hammaddeler ve %2,93'ü doğal taşlardan oluşmaktadır.³²

1.1.4.6. Nükleer Enerji

Dünya üzerindeki nükleer reaktörlerin 453 adedi 31 ülkede faal olarak kullanılmakta olup, 57 adedinin de 17 ülkede inşası devam etmektedir. Dünya elektrik üretiminde Nükleer Güç Santralleri %11 paya sahiptir. Nükleer reaktör sahibi Fransa, Ukrayna, Belçika, İsveç, Güney Kore ve ABD gibi ülkeler elektrik ihtiyacının önemli kısmını nükleer enerjiden karşılamaktadır. Çin, Hindistan, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Güney Kore ve Fransa'da halen inşası devam eden nükleer reaktör santralleri

---

²⁹ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Doğal Taşlar, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Taslar> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018)

³⁰ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu-2016, s.8

³¹ Maden Tetkik ve Arama Müdürlüğü, 2017 Yılı Maden Dış Ticareti, <http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/2017-yili-dis-ticaret> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

³² Maden Tetkik ve Arama Müdürlüğü, 2017 Yılı Maden Dış Ticareti.

bulunmaktadır. Türkiye’de de Akkuyu Nükleer Santrali inşasına başlanmış olup Sinop Nükleer Santrali için de çalışmalar devam etmektedir.³³

1.2. Türkiye Tarihine Özet Bir Bakış

Türklerin Anadolu’ya giriş tarihi sayılan 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinden başlayarak günümüze kadar devam eden dönem Türkiye Tarihi olarak kabul görmektedir. Bu dönem içinde Anadolu Selçuklu, Beylikler, Osmanlı Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi yer almaktadır.

1040 yılında Gaznelilere karşı Dandanakan Zaferi ile Tuğrul ve Çağrı Bey liderliğinde Büyük Selçuklu Devleti kurulmuştur. Selçuklu Devleti, Abbasi Halifesi tarafından bir İslam Devleti olarak kabul görmesiyle bölge siyasetinde daha etkin bir rol almıştır. Malazgirt Zaferi Anadolu kapılarını tamamen Türklere açmış ve fetih sürecini hızlandırmış, Anadolu’da Saltuklular, Mengücekler, Danişmentliler, Artuklular, Çaka Beyliği gibi beylikler kurulmuştur. Alp Arslan’dan sonra gelen Sultan Melikşah ve vezir Nizam-ül Mülk döneminde Selçuklular en parlak dönemini yaşamıştır. Selçukluların Karahitaylara 1141’de Katvan’da mağlubiyeti ile gerileme ve çöküş dönemine girilmiştir.³⁴ Sultan Sencer’in 1157’de vefatıyla Büyük Selçuklu Devleti sona ermiştir. Selçuk Bey’in torunu Kutalmış oğlu Süleyman Şah, 1075’de İznik’i fethedip Anadolu Selçuklu Devleti’ni kurmuştur. Sonrasında, Anadolu Selçuklu Devleti de yıkılmıştır.³⁵ Bundan sonra, 1299’da kurulan Türk beyliklerinden birisi olan Osmanlılar, Anadolu coğrafyasında güçlü rakipleri olmasına rağmen, doğru hamleleri yaparak güçlenmeyi ve genişlemeyi başarmıştır.

Osmanlı’nın en büyük avantajı, batıya doğru genişleyebilecek bir konumda olması ve Bizans İmparatorluğu’nun içinde o dönemde bir birlik olmaması olmuştur.

İstanbul’un alınmasından sonra, gün geçtikçe çok uluslu İmparatorluk haline gelen Osmanlı, Yavuz Sultan Selim döneminde kutsal topraklar olan Mekke Medine

---

³³ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Nükleer Enerji, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Nukleer-Enerji> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018)

³⁴ Faruk Sümer, "SELÇUKLULAR", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/selcuklular#1> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2019).

³⁵ Türkiye Kültür Portalı, Anadolu Selçuklu Devleti, <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/anadolu-selcuklu-devleti-1077-1308-> (Erişim Tarihi: 27 Ocak 2019).

Kudüs ve Mısır'ı ele geçirmiştir. Çin'den gelen ipek yolu ve Hindistan'dan Avrupa'ya uzanan baharat yolunun üzerinde konumlanan Osmanlı İmparatorluğu, çok önemli bir gelir kaynağına sahip olmuştur. Osmanlı'nın yükselişi 1699 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihte Osmanlılar yüzyıllar sonra ilk defa toprak kaybetmeye başlamıştır.³⁶

Avrupa'da Rönesans ve Reform gibi sosyal ve kültürel atılımlar ve teknolojik gelişmeler maalesef Osmanlı'da karşılık bulmamış ve imparatorluk sanatsal, kültürel, askeri anlamda Batı'dan geri kalmaya başlamıştır. Avrupa ülkelerinin teknolojik anlamda üstünlük sağlamaya başlaması Osmanlı'nın topraklarını koruyabilmek için gittikçe daha çok insan feda etmesine neden olmuştur.

19.yüzyılda "Avrupa'nın Hasta Adamı" olarak anılmaya başlayan Osmanlı İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya gibi ülkelerin güç savaşının ortasında ciddi sarsıntılar yaşamış ve büyük toprak parçaları kaybetmiştir. Sultan III.Selim yapısal reformlar yapmış, Sultan II.Mahmut orduyu yeniden düzenlemiş, Sultan Abdülmecid ise siyasal, sanatsal ve mimari atılımlar yapmıştır. Fakat onların bu çabaları imparatorluğun çöküşüne doğru ilerlemesini engellemeye yetmemiştir. Osmanlı'nın son yıllarında Sultan II.Abdülhamid döneminde posta telgraf ağı kurulmuş ve Almanların da yardımı ile tren yolları ve istasyonlar inşa edilmiştir.³⁷

Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Osmanlı İmparatorluğu I.Dünya Savaşında hiçbir cephede mağlup olmamıştır. Fakat müttefikleri Almanya ve Avusturya yenildiğinden Osmanlı İmparatorluğu da yenik sayılmış ve savaş sonrası tamamen işgal edilmiştir.

I.Dünya Savaşından sonra yenik sayılarak yıkılan ve parçalanan Osmanlı İmparatorluğunun ardından 1919-1922 yılları arasında Misak-ı Milli sınırları içinde girişilen başarılı siyasi ve askeri mücadele sonucunda 1922'de Mudanya Mütarekesi ile fiilen 1923'de Lozan Anlaşması ile resmen Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni Türkiye Cumhuriyeti adeta Osmanlı İmparatorluğunun küllerinden doğmuştur.

---

³⁶ Feridun Emecen, "OSMANLILAR", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#1-klasik-donem> (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2019).

³⁷ Ali Akyıldız, "OSMANLILAR", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#4> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2019).

1923-1938 yılları arasında Mustafa Kemal Atatürk, 1938-1950 yılları arasında İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığında tek partili yönetimin ardından, 1950 yılından itibaren çok partili döneme geçilmiş ve bu güne kadar da devam etmiş ve etmektedir. Ancak 1960-1961, 1971-1973, 1980-1983 dönemlerindeki askeri müdahaleler ile sivil yönetim kesintiye uğramış, sonrasında revize edilmiş veya yenilenmiş anayasal/yasal düzenlemeler neticesinde yapılan seçimler ile tekrar sivil yönetime geçilmiştir.

1.3. Türkiye'de Yönetim

1.3.1. Yönetim

Türkiye Cumhuriyeti 1924 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Cumhuriyet dönemine ait ilk anayasa metnine kavuşmuştur. 1924 yılında kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti devletinin ilk anayasası, 1921 yılında hazırlanan ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adı verilen anayasanın temel ilkelerini taşımaya devam etmiştir. 1961 yılında Türkiye Cumhuriyetinin ilk anayasasında değişikliğe gidilmiş yeni anayasada meclis sistemi ile ilgili değişiklikler meydana gelmiştir. 1982 yılına gelindiğinde ise günümüzde hala yürürlükte olan ve Türkiye Cumhuriyetinin üçüncü anayasası olan mevcut anayasa hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti devleti yönetimi üç ana unsurdan oluşmaktadır. Devletin işleyişinde rol oynayan bu üç hayati organ yasama, yürütme ve yargıdır. Yasama organı TBMM tarafından temsil edilmektedir. Yasama organını temsil eden TBMM kanun çıkarmak, mevcut kanunlarda tasarrufta bulunmak, değişiklik yapmak, hükümeti ve bakanları denetlemek gibi görevlere sahiptir ve TBMM 81 ilin tamamının çeşitli sayılarda temsilci ile temsil edildiği toplamda 600 milletvekilinden müteşekkildir.³⁸ Türkiye Cumhuriyeti devletinde mevcut kanunlar çerçevesinde ülkenin idare ve düzeninin sağlanması, yönetilmesi hususuna işaret eden yürütme organının görevleri Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlar kurulu tarafından yerine getirilmektedir. Türkiye'de Cumhurbaşkanı 5 yılda bir yapılan seçim neticesinde halk tarafından seçilmektedir. Bakanlar kurulu ise halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilir. 9 Temmuz 2018 tarihi itibari ile başbakanlık makamı yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca aynı tarihli düzenleme sonucu başlayan yeni dönemde bakanlar

³⁸ Yasama Derneği. Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı. 2.Baskı, Ankara, 2011, http://www.yasader.org/web/stk_el_kitabi/son/1-birincibolum-2.pdf ss.14-29 (Erişim Tarihi: 22 Şubat 2019).

meclis dışından seçilmek durumundadır eğer mecliste milletvekili olarak görev yapan birinin bakan olarak atanması söz konusu olursa milletvekili görevinden ayrılması gerekmektedir. Devlet yönetimini sağlayan üç ana organın üçüncüsü olan yargı organı ise mahkemeler ve Sayıştay, Danıştay, Anayasa Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi gibi anayasa ve kanunlar çerçevesinde karar alan bağımsız yargı kurumlarından oluşmaktadır. Ayrıca Anayasaya bağlı olarak kurulmuş ve anayasal çerçevede görev yapan iki özel yargı kurumu bulunmaktadır. Bunlar, Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ve Sayıştay'dır.

1.3.2. Siyasi Yapılanma

Türkiye'de seçimler 1908 yılından bu yana düzenli olarak yapılıyor olsa da çok partili demokratik sisteme ait ilk seçim 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan milletvekilleri genel seçimidir. Bu seçimde 395 Cumhuriyet Halk Partisi, 66 Demokrat Parti ve 4 Bağımsız aday milletvekili olarak meclise girmiştir. 22 Nisan 1983 tarihli Siyasi Partiler kanunu ile belirlenen şartları sağlayan her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı önceden izin alma şartı olmaksızın parti kurma hakkına sahiptir.

9 Temmuz 2018 tarihi itibari ile Türkiye Cumhuriyeti çok partili sisteme dayalı bir başkanlık demokrasisidir. Türkiye'de etkin olan siyasi parti sayısı yıllara göre değişiklik göstermektedir. Bir yıl içinde çok sayıda parti kurulurken birçok parti de siyasi hayatına son vermektedir. Türkiye'de kurulan bir siyasi partinin seçimlere katılabilmesi için yasaya göre 41 ilde örgütlenmesi gerekmektedir. 2018 yılı itibari ile Türkiye'de bulunan siyasi parti sayısı 80'in üzerindedir ancak 2018 yılında yapılan seçime girme hakkına sahip olan parti sayısı 26'dır. Seçime girme hakkı kazanan bu 26 partiden 6 tanesi TBMM'de temsil hakkına sahip olmuştur. Mecliste temsil edilen siyasi partilere ait bilgileri gösteren Tablo 1 aşağıda verilmiştir.

Tablo 1**2018 İtibari İle TBMM’nde Sandalye Sahibi Olan Siyasi Partilere İlişkin Bilgiler**

S.No	İsim	Kısaltma	Lider	İdeoloji	Pozisyon	Milletvekili
1	Adalet ve Kalkınma Partisi	Ak Parti	Recep Tayyip Erdoğan	Sosyal Muhafazakarlık	Sağ	290
2	Cumhuriyet Halk Partisi	CHP	Kemal Kılıçdaroğlu	Sosyal Demokrasi, Atatürkçülük	Merkez Sol	143
3	Halkların Demokratik Partisi	HDP	Sezai Temelli, Pervin Buldan	Radikal Demokrasi, Çoğulculuk	Sol	65
4	Milliyetçi Hareket Partisi	MHP	Devlet Bahçeli	Türk Milliyetçiliği, Ülkücülük	Sağ	50
5	İyi Parti	İYİ Parti	Meral Akşener	Liberal Muhafazakarlık, Türk Milliyetçiliği	Merkez	40
6	Saadet Partisi	SAADET	Temel Karamollaoğlu	Milli Görüş, İslamcılık	Aşırı Sağ	2

Kaynak: Wikipedia, Türkiye’deki Siyasi Partiler Listesi, <http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci5tLndpa2lwZWVpYS5vcmevd2lraS9UJUMzJUJDcmtpeWUnZGVraV9zaXlhc2lfcGFydGlsZXJfbGlzdGVzaQ> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019)

1.3.3. Bürokratik Yapı

Türkiye bürokrasisinde yönetimde merkeziyetçilik, hantallık, kırtasiyecilik, şeffafsızlık, kamu teşekküllerinde büyüme, değişime ayak uyduramama, kuralcılık ve sorumluluktan kaçma, kayırmacılık, liyakat ve siyasallaşma gibi sorunlar çeşitli ortamlarda dile getirilmiştir. Bu sorunların çözümüne yönelik adımlar atılmakta olup yeterli görülmemektedir. Türkiye’de kamusal hizmetleri; vatandaşlara, işletmelere ve kamu kurumlarına bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak hızlı, etkin ve verimli bir şekilde sunmak üzere e-devlet projesi hayata geçirilmiştir. Bu proje ile bürokrasideki kırtasiyecilik ve hantallık ilgili önemli ölçüde kolaylık sağlanmıştır.

Türkiye’de yatırım ile ilgili kuruluşlarda izin, onay ve lisans alma süreçlerinde gereğinden çok fazla, tekrarlanan, yeterince açık olmayan bürokratik sorunlar devam etmekte olup bu sorunların acil olarak çözülmesi gerekmektedir.³⁹

1.3.4. Uluslar Arası Kuruluşlarla İlişkiler

Türkiye Cumhuriyeti devleti uluslararası alanda saygınlığı ve etkisi yüksek bir ülke olması sebebi ile çeşitli uluslararası örgüt ve kuruluşa üyedir. Türkiye’nin üye olduğu uluslararası örgüt ve kuruluşları şu şekilde sıralanabilir.

Birleşmiş Milletler (BM): 1945 yılında uluslararası barışı korumak dünya barışına ve güvenliğine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Türkiye Kurucu üyedir. Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO): I. Dünya savaşı sonrası, Sovyetler Birliği’nin yayılcı politikasına karşı kurulmuştur. (1949 Brüksel) Savunma ittifakıdır. Türkiye 1952 yılında üye olmuştur. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) : Uluslararası işbirliği, barış, istikrar ve kalkınmanın sağlanması amacı ile 1973 yılında 32 Avrupa ülkesi, ABD ve Kanada’nın katılması ile kurulmuştur. Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (KEİ): Karadeniz’e kıyısı bulunan ülkeler (Türkiye, Bulgaristan, Arnavutluk, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Yunanistan) tarafından, Türkiye öncülüğünde kurulmuştur. Üye ülkeler arasında ekonomi, ulaştırma, turizm, ticaret vb. alanlarda işbirliği yapmayı amaçlamaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD): 1948 yılında kurulan teşkilatın merkezi Paris’tir. Üye ülkelerin ekonomik ve sosyal refah düzeylerini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO): Üye devletler arasında ekonomi, ticaret, ulaşım, haberleşme gibi konularda işbirliği yaparak, gelişmeyi sağlamayı hedefleyen teşkilatın merkezi Tahran’dır. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT): Eylül 1969 tarihinde Fas’ın başkenti Rabat’ta toplanıp İslam ülkelerini çatısı altında toplamak üzere kurulan 57 üyeye sahip, uluslararası hukuk tüzel kişiliğini haiz bir uluslararası teşkilattir. Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSÖY): 1933’te Ankara’da kurulmuştur. Resmi dili Türkçe olan ve Türkçe konuşan devletler arasında kültürel ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Avrupa Konseyi (AK) : 1949 yılında insan

³⁹ Bekir Polat, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yatırım Ortamı İyileştirme Çalışmalarının Etkinliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, 2018, s.94.

hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmek; azınlıklar, ırkçılık, hoşgörüsüzlük ve yabancı düşmanlığı, sosyal dışlanma, uyuşturucu madde ve çevre konularındaki sorunlara çözüm aramak; Avrupa kültürel benliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak amacı ile kurulmuştur. Türkiye Kurucu üye olarak sayılmaktadır.⁴⁰

1.4. İnsanlar ve Toplum

1.4.1 Demografik Bilgiler

2000’li yıllarda Türkiye nüfusunda önceki yıllara göre bir takım değişiklikler olduğu tespitleri yapılmaktadır. Sağlık alanında olumlu imkanların sunulmasıyla anne ve çocukların sağlıklı yaşamında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Ayrıca devletin bilinçli doğum kontrolü uygulaması çalışmalarıyla Türkiye demografik olarak dönüşüm yönünde aşamalar kaydetmiştir.⁴¹

Türkiye nüfusunun tarihi seyrini incelerken Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı olan 1927 yılı nüfus sayımına baktığımızda nüfusun 13,5 milyon civarında seyrettiğini görmekteyiz. Günümüzde gözükken rakamlara bakıldığında 82 milyon ile yaklaşık 6 kat kadar artış gösterdiği görülmektedir. 1950’li yıllarda bebek ölümlerinin azalması ile başlayan artış 2000’li yıllara gelindiğinde hem bebek ölümlerindeki düşüş, hem bebek ve anne sağlığına ilişkin pozitif gelişmelerle devam etmiştir. Söz konusu dönem baz alındığında dünya nüfusunun da aynı oranda arttığı görülmektedir. Bu sebeple Türkiye nüfusunun dünya nüfusuna oranı sürekli suretle %1 düzeylerinde seyir etmiştir.⁴² Bunun yanında söz konusu veriler ışığında Türkiye’de nüfus artışının devam etmekte olduğunu gördüğümüz gibi bir gerçek daha gözükmemektedir ki o da artan nüfusa rağmen nüfus artış hızının önceki dönemlere göre düşüş göstermesidir. Bu hususa 1980 yılı sonrası devlet politikası olarak ortaya çıkan aile planlamasına teşvik konusunun etkili olduğu bilinmektedir. Ancak Türkiye’de nüfus yapısının bölgesel dinamiklerle de iç içe

⁴⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?23a3fc26-4f3b-47dd-943e-d8934cdad97e> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2019)

⁴¹ Seyran Gürsoy Çuhadar ve Kuvvet Lordoğlu, Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye’de Yaşlanma ve Sorunlar, İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No.54, Mart 2016, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/329448> ss.70-74 (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2018).

⁴² Şevket Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014, ss.65-80.

olduğu bilinmekte bu çerçevede bazı bölge ve illerde nüfus artış hızı artış gösterirken İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyükşehirlerde düşüş gösterdiği görülmektedir.⁴³

1.4.2 Etnik Gruplar

Osmanlı İmparatorluğu gibi geniş topraklara hükmeden ve bu hükümlerini yüzlerce yıl sürdüren bir imparatorluğun mirası olması sebebi ile Türkiye’de çeşitli etnik gruplar varlıklarını sürdürmektedir, ancak söz konusu grupların genel nüfusa göre oranı oldukça düşük kalmaktadır. Türkiye nüfusunun genelini Türkler oluşturmaktadır. Soy, dil, tarih ve kültür bakımından kendini Türk kabul eden vatandaş sayısının Türkiye nüfusuna oranı yaklaşık %85 seviyelerindedir. Türkiye’de Türklerin ardından nüfus oranı en fazla olan etnik yapı Kürtlerdir ve Kürtlerin Türkiye nüfusu içindeki payı yaklaşık %7’dir. Tüm etnik grupların vatandaş düzeyinde eşit haklara sahip olduğu Türkiye’de Türklerin haricinde mevcut bulunan etnik grupları nüfusa oranlarına göre Kürtler, Zazalar, Çerkezler, Araplar, Lazlar şeklinde sıralamak mümkündür.⁴⁴

1.4.3 Eğitim Durumu

Milli Eğitim Bakanlığı’nın sorumluluğunda Türkiye’de zorunlu eğitim üç kademeli olarak (4+4+4) toplam 12 yıldır. 4’er yıl süreli olmak üzere birinci kademe ilköğretim (1. 2. 3. ve 4. sınıf), ikinci kademe ortaokul eğitimi (5. 6. 7. ve 8. sınıf) ve üçüncü kademe lise eğitimi (9. 10. 11. ve 12. sınıf) şeklindedir. Ayrıca okul öncesi eğitim, mesleki ve teknik ortaöğretim programları ile birlikte özel eğitim kurumları da bulunmaktadır.⁴⁵ Yükseköğretim Kurulu’nun sorumluluğunda devlet ve vakıf üniversitelerinden oluşan yükseköğretim ise önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora programlarından oluşmaktadır.⁴⁶

⁴³ Mustafa Yakar, 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye Nüfusunda Ne Değişti?, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt.5, sayı.21, 2012, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi21_pdf/3_cografya/yakar_mustafa.pdf s.385 (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2019).

⁴⁴ Murat AKA, “Türkiye’de Diller ve Etnik Gruplar”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 1/1 2012, http://www.tekedergisi.com/Makaleler/1892824597_21AKA.%20T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE%20D%C4%B0LLER%20VE%20ETN%C4%B0K%20GRUPLAR.pdf s.293-297 (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2019).

⁴⁵ T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Türk Eğitim Sistemi-2018, http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/kitaplar/Turk_Egitim_Sistemi_2018/TEŞ_2018.pdf (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018)

⁴⁶ T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Türk Eğitim Sistemi-2018.

2013-2014 öğretim yılında örgün eğitimde 61.936 okul/kurum, 562.882 derslik, 873.747 öğretmen ve toplam öğrenci sayısı 17.532.988 iken 2017-2018 öğretim yılında 65.568 okul/kurum, 686.800 derslik, 1.030.130 öğretmen ve toplam öğrenci sayısı 17.885.248 olmuştur.⁴⁷

Türkiye'nin 81 ilinde de üniversite bulunmakta olup 2017-2018 öğretim yılına göre 112 devlet üniversitesi, 69 vakıf üniversitesi, 5 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 186 üniversite, 1694 fakülte, 467 yüksekokul, 981 meslek yüksek okulu ve 685 enstitü bulunmaktadır. 2013-2014 öğretim yılında yükseköğretimde toplam öğrenci sayısı 5.472.521, toplam yabancı uyruklu öğrenci sayısı 48.183, Mısırlı öğrenci sayısı 199 iken 2017-2018 öğretim yılında yükseköğretimde toplam öğrenci sayısı 7.560.371, toplam yabancı uyruklu öğrenci sayısı 125.128, Mısırlı öğrenci sayısı 1.921 olmuştur. Türkiye yükseköğretimdeki öğrenci sayısı bakımından Avrupa Yükseköğrenim Alanındaki en yüksek öğrenci sayısına sahip ikinci ülkedir. 2013-2014 öğretim yılına göre 2017-2018 öğretim yılında yükseköğretimde toplam öğrenci sayısı yüzde 38, toplam yabancı uyruklu öğrenci sayısı yüzde 160, Mısırlı öğrenci sayısı yüzde 865 artmıştır.⁴⁸

Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun belirtilen eğitim durumu; 2013 yılında yüzde 4,6 okuma yazma bilmeyen, yüzde 6,67 okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen, yüzde 26,11 İlkokul, yüzde 20,83 İlköğretim, yüzde 4,93 Ortaokul ve dengi meslek okulu, yüzde 21,05 Lise ve dengi meslek okulu, yüzde 11,68 Yüksekokul veya fakülte, yüzde 0,93 Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil), yüzde 0,27 Doktora, yüzde 2,93 eğitimi durumu bilinmeyen iken 2017 yılında yüzde 3,82 okuma yazma bilmeyen, yüzde 5,12 okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen, yüzde 23,52 İlkokul, yüzde 14,24 İlköğretim, yüzde 12,68 Ortaokul ve dengi meslek okulu, yüzde 22,89 Lise ve dengi meslek okulu, yüzde 15,15 Yüksekokul veya fakülte, yüzde 1,46 Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil), yüzde 0,33 Doktora, yüzde 0,77 eğitimi durumu bilinmeyen olmuştur.⁴⁹ Bu eğitim durumu bilgilerine göre Türkiye'de eğitim seviyesi artmaktadır.

⁴⁷ T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Resmi İstatistikler, <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018)

⁴⁸ Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018)

⁴⁹ TÜİK, Eğitim İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018)

1.5. Türkiye Ekonomisi Hakkında Genel Bilgiler

Son 15 yıldır istikrarlı büyümesi sayesinde Türk ekonomisi kayda değer bir performans sergilemiştir. Sağlam makro-ekonomik stratejiler, uygun mali ve para politikalar ve izlenen yapısal reformlar; yüksek büyüme oranları ve Türk ekonomisine duyulan güvenin artmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye, Dünya Bankası 2017 yılı Nisan ayı Dünya Ekonomik Görünüm Raporu verilerine göre 2016 yılında, satın alma gücü paritesine (SGP) göre dünyanın 13. ve Avrupa'nın 5. büyük ekonomisidir.⁵⁰

1.5.1. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ve Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

Ülkelerin ekonomik gelişme düzeylerinin belirlenmesinde en sık başvurulan ölçüt Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)'dir. Erden Özsoy ve Tosunoğlu GSYH'yı "Bir ülke sınırları içinde, belli bir dönemde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir" şeklinde ifade etmektedir.⁵¹

TÜİK⁵² internet sayfasında ifade edildiği gibi:

Kişi Başına GSYH, cari fiyatlarla tahmin edilen gayrisafi yurtiçi hâsıla büyüklüğünün yıl ortası nüfus tahminine bölünmesi ile Türk Lirası olarak elde edilir. Hesaplanan bu değer ortalama dolar kuruna bölünmesi ile dolar değeriyle kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsılaya ulaşılmaktadır.

Türkiye'nin 2008-2017 yılları arasında yıllara göre GSYH ve Kişi Başına GSYH bilgilerinin gösterildiği tablo aşağıdadır.

⁵⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türk Ekonomisinin Genel Görünümü", 2018, <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelistmeler.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

⁵¹ Ceyda ERDEN ÖZSOY ve B. Tuğberk TOSUNOĞLU, "GSYH'nin Ötesi: Ekonomik Gelişmenin Ölçümünde Alternatif Metrikler", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, 2017, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/362096> ss.286-287 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

⁵² TÜİK, "Metaveri Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar", http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1108 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

Tablo 2**Türkiye'nin Gayrisafi Yurtiçi Hâsılası ve Kişi Başına GSYH**

Yıllar	GSYH (Milyar TL)*	Kişi Başı GSYH (USD)*	Büyüme (%)*	GSYH (Milyar USD)**	Kişi Başı GSYH (USD)***
2008	994,783	10.931	0,8	764,336	10.690
2009	999,192	8.980	-4,8	644,640	8.880
2010	1.160,014	10.560	8,5	771,902	10.480
2011	1.394,477	11.205	11,1	832,524	11.140
2012	1.569,672	11.588	4,8	873,982	11.550
2013	1.809,713	12.480	8,5	950,579	12.400
2014	2.044,466	12.112	5,2	934,186	12.020
2015	2.338,648	11.019	6,1	859,797	10.910
2016	2.608,526	10.883	3,2	863,722	10.820
2017	3.106,537	10.602	7,4	851,549	10.540

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018); TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018); The World Bank Data, <https://data.worldbank.org/country/turkey?locale=tr> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018); IMF, https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/TUR?year=2018 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

* TÜİK verileri

** World Bank verileri

*** IMF verileri

Tablo 2 incelendiğinde Gayrisafi Yurtiçi Hasıla 2008 yılında 764,34 milyar dolar iken 2008 dünya ekonomik krizinin etkisiyle 2009'da 644,64 milyar dolara düşmüş, 2013 yılında 950,58 milyar dolara yükselmiş, 2017 yılında ise 851,55 milyar dolara düşmüştür. Kişi başı GSYH 11.000 dolar civarında olan Türkiye 2008-2017 yılları arasında ortalama yüzde 5 büyümeyi yakalamış, 2017 yılında yüzde 7,4 büyümüş dünyanın 17.büyük ekonomisi olmuştur.

Enerjide dışa bağımlı olma zorunluluğundan kaynaklanan dış ticaret açığı, reel döviz kuru politikaları, doğrudan yatırımlar ile portföy yatırımlarından yapılan yurtdışı

kâr ve gelir aktarımları, dış borç stokunun yüksekliği, genişletici para ve maliye politikaları, büyüme ve ekonomik kırılganlık gibi nedenlerde Türkiye ekonomisi dış etkilere açıktır. Bununla birlikte bu tür etkilenmelerden, ekonomik krizlerden süratle çıkma becerisini de gösterebilmektedir.

1.5.2. Enflasyon Verileri

TÜİK⁵³ internet sayfasında ifade edildiği gibi:

Tüketici fiyat endeksi (TÜFE), hane halklarının tüketimine yönelik mal ve hizmet fiyatlarının zaman içindeki değişimini ölçmektedir. 2003 temel yıllık TÜFE'nin temel amacı; piyasada tüketime konu olan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimi ölçerek enflasyon oranını hesaplamaktır. Bu amaca yönelik olarak hane halklarının, yabancı ziyaretçilerin ve kurumsal nüfusun yurtiçinde yaptığı tüm nihai parasal tüketim harcamaları dikkate alınmıştır. Bu kavram, tüketim harcamalarından hane halklarının kendi tüketimlerine yönelik üretimleri ve hane halkları için geçerli izafi kiralari kapsam dışında bırakmıştır. Ağırlıkların tespitinde ve endeks hesaplamasında Amaca Göre Bireysel Tüketim Sınıflaması (COICOP) kullanılmış ve bu harcamalar 12 ana grup 43 alt grup altında toplanmıştır. Endekste 418 madde kapsama alınmıştır. EUROSTAT içinde belirtilen ve ilgili uluslararası ve bölgesel standartlarla, Türkiye'nin metodolojisi arasında önemli bir fark yoktur.

Tablo 3

Türkiye'nin 2008-2017 Yılları Enflasyon Rakamları

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Enflasyon-TÜFE Yıl Sonu (%)	10,1	6,5	6,4	10,5	6,2	7,4	8,2	8,8	8,5	11,9

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=650 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

⁵³ TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1014 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

Türkiye'nin 2008-2017 yılları arasında yıllara göre enflasyon oranları Tablo 3'de verilmiştir. Tabloya göre 2001 krizi ile yüzde 68,5'e çıkan enflasyon 2002'den itibaren düşmeye başlamış, 2004 yılından itibaren tek haneli rakamlarda seyretmiştir. 2007 Ağustos ayında çıkan 2008 yılında yaygınlaşan küresel ekonomik krizin etkisiyle yılın ilk üç döneminde enerji, gıda ve hizmet fiyatlarındaki sert artışlar neticesinde 2008 yılsonu enflasyonu yüzde 10,1 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik krizin etkileri 2008 son dönemi ile 2009 yılında tam olarak hissedilmiş, iç ve dış talepte yavaşlama ve kredi olanaklarında daralmanın etkisiyle dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de 2009 ve 2010 yıllarında enflasyon düşmüştür. Döviz kuru ve emtia fiyatlarındaki artışlar, işlenmemiş gıda fiyatlarındaki öngörülemez hızlı yükselişler sonucunda 2011 yılında enflasyon yüzde 10,5'e çıkmıştır. 2012 yılında olumlu gelişmeler ile son 44 yılın en düşük enflasyonu gerçekleşmiştir (% 6,16). 2013 yılında dalgalı bir seyir izleyen enflasyon yüzde 7,4'e yükselmiştir. Türk lirasındaki değer kaybı ve enerji başta olmak üzere diğer gruplara etkisiyle enflasyon sırasıyla yüzde 8,2 (2014), yüzde 8,8 (2015), yüzde 8,5 (2016) olarak gerçekleşmiştir. Son olarak, döviz kurunun artışı ve bunun petrol başta olmak üzere ithalat ve temel mallarda artışlara neden olmasıyla 2017 yılı tüketici enflasyonu yüzde 11,9 seviyesine ulaşmıştır. Türk lirasındaki öngörülemez aşırı değer kayıplarının başta enerji girdileri olmak üzere buna bağlı hammadde girdilerini olumsuz etkilemesi enflasyon üzerinde artış yönünde beklentiye neden olmaktadır.

1.5.3. İşgücü Bilgileri

Bir ülkede mevcut işgücünün sayısı ve kalitesi, refah içerisinde çalışmasının devamlılığının sağlanması önem arz etmektedir. Ekonomik faaliyetlerdeki insan kaynağı ile ilgili istihdam ve işsizlik bilgileri ülke refahı ve ekonomisi için önemli göstergelerdir. Türkiye'de sektörler bazında yıllara göre istihdam sayılarını gösteren tablo aşağıdadır.

Tablo 4
Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara ve Sektörlere Göre Sayıları
(15+ yaş, Bin Kişi)

Yıllar	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2008	20 604	4 621	4 537	1 238	10 208
2009	20 615	4 752	4 179	1 305	10 380
2010	21 858	5 084	4 615	1 434	10 725
2011	23 266	5 412	4 842	1 680	11 332
2012	23 937	5 301	4 903	1 717	12 016
2013	24 601	5 204	5 101	1 768	12 528
2014	25 933	5 470	5 316	1 912	13 235
2015	26 621	5 483	5 332	1 914	13 891
2016	27 205	5 305	5 296	1 987	14 617
2017	28 189	5 464	5 383	2 095	15 246

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)
TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Tablo 4’e bakıldığında toplam istihdam edilenlerin her sene artmakta olduğu görülecektir. 2008 yılında toplam istihdam sayısı 20.604.000 kişi iken, 2012 yılında 23.937.00 kişiye, 2017 yılında ise 28.189.000 kişiye çıkmıştır. Bu 10 yıllık dönemde 7.585.000 kişi istihdam artışı olmuştur. Sektörler olarak tablo incelendiğinde, tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısında yıllara göre artış olmasına rağmen toplam istihdam içindeki payının düşmekte olduğu görülecektir. 2008 yılında tarımda istihdam 4.621.000 kişi ile toplam istihdamdaki payı yüzde 22,4 iken, 2017 yılında tarımda istihdam 5.464.000 kişiye çıkmış ancak toplam istihdamdaki payı yüzde 3 azalarak yüzde 19,4’e düşmüştür. Sanayi sektöründe de tarım sektöründeki gibi istihdam edilenlerin sayısında yıllara göre artış olmasına rağmen toplam istihdam içindeki payı düşmektedir. 2008 yılında sanayi sektöründe istihdam 4.537.000 kişi ile toplam istihdamdaki payı yüzde 22 iken, 2017 yılında tarımda istihdam 5.383.000 kişiye çıkmış ancak toplam istihdamdaki payı yüzde 2,9 azalarak yüzde 19,1’e düşmüştür. İnşaat ve hizmet sektöründe ise hem istihdam edilenler hem de toplam istihdamdaki payları artmıştır. 2008

yılında inşaat sektöründe istihdam 1.238.000 kişi ile toplam istihdamdaki payı yüzde 6 iken, 2017 yılında inşaatta istihdam 2.095.000 kişiye çıkmış, toplam istihdamdaki payı yüzde 1,4 artarak yüzde 7,4'e çıkmıştır. 2008 yılında hizmet sektöründe istihdam 10.208.000 kişi ile toplam istihdamdaki payı yüzde 49,5 iken, 2017 yılında hizmetlerde istihdam 15.246.000 kişiye çıkmış, toplam istihdamdaki payı yüzde 4,6 artarak yüzde 54,1'e çıkmıştır. İncelenen 2008-2017 yılları arasındaki dönemde 2008 yılına göre 2017 yılında yüzde 37 istihdam artışı gerçekleşmiş, tarım ve sanayi sektöründe istihdam gerilemiş, inşaat ve hizmetler sektöründe istihdam artmıştır. 2017 yılında toplam istihdam edilenlerin yüzde 54,1'i hizmet sektöründe, yüzde 19,4'ü tarım sektöründe, yüzde 19,1'i sanayi sektöründe, yüzde 7,4'ü inşaat sektöründedir. Tablodaki bilgilere göre en çok istihdam hizmet sektöründe sağlanmaktadır.

Tablo 5
Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2008	50 982	22 899	20 604	2 295	28 083	44,9	10,0	12,3	40,4
2009	51 833	23 710	20 615	3 095	28 124	45,7	13,1	16,0	39,8
2010	52 904	24 594	21 858	2 737	28 310	46,5	11,1	13,7	41,3
2011	53 985	25 594	23 266	2 328	28 391	47,4	9,1	11,3	43,1
2012	54 961	26 141	23 937	2 204	28 820	47,6	8,4	10,3	43,6
2013	55 982	27 046	24 601	2 445	28 936	48,3	9,0	10,9	43,9
2014	56 986	28 786	25 933	2 853	28 200	50,5	9,9	12,0	45,5
2015	57 854	29 678	26 621	3 057	28 176	51,3	10,3	12,4	46,0
2016	58 720	30 535	27 205	3 330	28 185	52,0	10,9	13,0	46,3
2017	59 894	31 643	28 189	3 454	28 251	52,8	10,9	13,0	47,1

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Yukarıda Tablo 5'de verilen Kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu tablosu incelendiğinde; 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun 2008 yılına 2017 yılında yüzde 17,5

arttığı, işgücünün ise yüzde 38 arttığı, istihdam edilenler ise yüzde 36,8 arttığı görülecektir. Bu verilere göre artan işgücüne karşılık aynı oranda istihdam sağlanamamıştır. İşsizlik oranı 2008 yılında yüzde 10 iken 2008 dünya ekonomik krizinin etkisiyle 2009 yüzde 13'e çıkmış, sonraki yıllarda istihdam teşvikleriyle işsizlik 2013 yılında yüzde 9'a kadar düşmüş, dünya ve Türkiye ekonomisindeki olumsuz gelişmelerin etkisiyle 2017 yılında işsizlik yüzde 10,9'a çıkmıştır. İşgücüne katılım oranı 2008 yılında yüzde 44,9 iken 2017 yılında yüzde 52,8'e yükselmiştir. İstihdam oranı 2008 yılında yüzde 40,4 iken 2017 yılında yüzde 47,1'e yükselmiştir. İstihdamı artırıcı teşvikler ile ilgili çalışmaların arttırılmasıyla işsizliğin azalacağı değerlendirilmektedir.⁵⁴

1.5.4. Ödemeler Dengesi Verileri

Ödemeler dengesi, bir ekonomideki yerleşmiş kişilerin diğer ekonomilerdeki yerleşmiş kişilerle belli bir zaman içerisinde yapmış oldukları bütün ekonomik işlemlerin gösteren bir tablodur. Türkiye'de ödemeler dengesi açığı bazı yıllarda azalsa da devamlı var olmuştur. Ödemeler dengesi açığı ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6
Ödemeler Dengesi Açığı (2008-2017)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ödemeler Dengesi Açığı (Milyon Dolar)	-39.425	-11.358	-44.616	-74.402	-47.963	-63.642	-43.644	-32.109	-33.137	-47.355

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <https://www.bumko.gov.tr/TR,152/odemeler-dengesi-ve-cari-acik.html> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

Tablo 6'da 2008 ile 2017 arasındaki yıllar incelendiğinde Türkiye'de bazen azalan bazen artan ödemeler dengesi açığı olduğu görülecektir. 2008 yılı ödemeler

⁵⁴ Arif Özsağır, "Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2012, ss.293-302, Cilt 0 Sayı 43-44, <https://dergipark.org.tr/iusskd/issue/937/10579> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019).

dengesi açığı 39,4 milyar dolar iken, 2008 dünya ekonomik krizinin etkisiyle 2009’da 11,4 milyar dolara düşmüş, 2011 yılında artarak 77,4 milyar dolara yükselmiş, 2015 ve 2016 yıllarında azalmasına rağmen 2017 yılında tekrar artarak 47,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

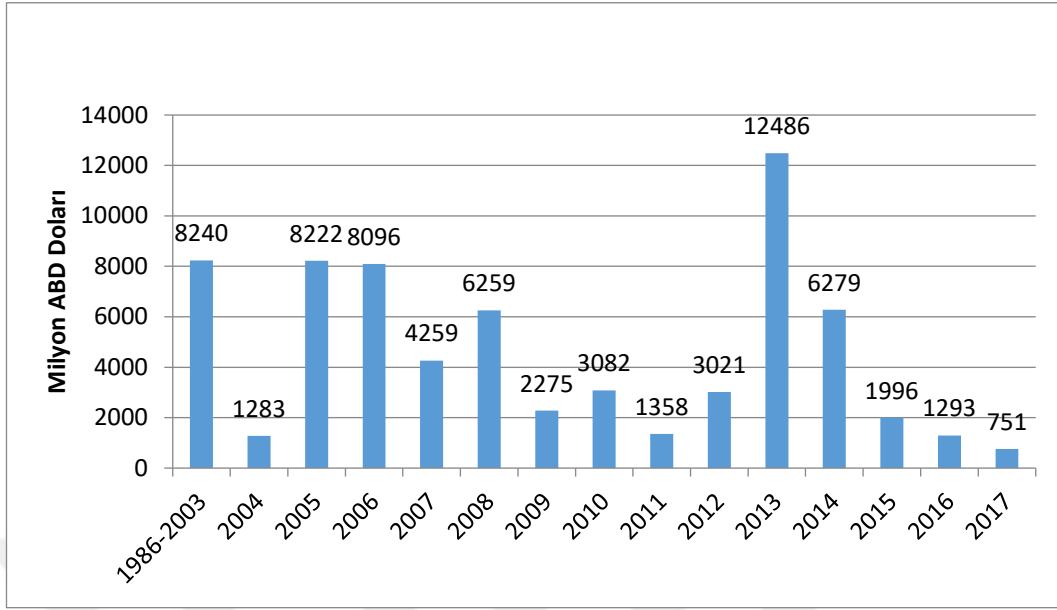
Dış ticaret açığı, enerji ithalatı ve enerjide dışa bağımlılık, reel döviz kuru politikaları, doğrudan ve portföy yatırımlarından yurtdışına yapılan kar ve gelir transferleri, dış borç stokunun yüksekliği, genişletici para ve maliye politikaları, büyüme ve ekonomik kırılganlık gibi nedenlerde Türkiye ödemeler dengesi açığı vermektedir. İhracata yönelik sanayileşme, teknolojik gelişme, enerjide dışa bağımlılığın azaltılması, sermaye, faiz ve kur hareketlerine yönelik tedbirler, tasarruf, yatırım bütçe dengesine yönelik tedbirler, turizm sektörünün geliştirilmesi gibi çözüm yolları ile cari işlemler açığının azalması hatta problemin ortadan kalkması sağlanabileceği değerlendirilmektedir.⁵⁵

1.5.5. Özelleştirme

Türkiye’de özelleştirmenin seyrini incelemeye önce özelleştirme kavramının tanımına değinmek gerekmektedir. Özelleştirmenin ekonomik çevreler tarafından kabul görmüş iki manası bulunmaktadır. Birinci manası ile özelleştirme; hem mülkiyet anlamında hem de yönetim anlamında kamuya ait olan iktisadi unsurların özel sektöre devri. İkinci mana ise yine yönetim ve mülkiyet hakkı kamuya ait olan iktisadi unsurların %51’lik payının özel sektöre devredilmesi ile yönetimlerinin kamudan çıkarak özel sektöre geçmesi manasına gelmektedir.⁵⁶ 1986 ile 2017 yılları arasında gerçekleşen özelleştirme tutarları ile ilgili grafik aşağıda verilmiştir.

⁵⁵ Hamiyet Yiğit, “Türkiye’de Cari İşlemler Açığı Sorunu: Nedenleri, Ekonomiye Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi SBE, 2018, ss.65-89.

⁵⁶ Işıl Fulya Orkunoğlu, “Özelleştirme ve Alternatifleri”, Akademik Bakış Dergisi, 2010, sayı.22, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868180.pdf> s.2 (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).

Grafik 1. Türkiye'nin Yıllara Göre Özelleştirme Uygulama Tutarları

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Faaliyet Raporları, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/6/2019/03/2017-yili-faaliyet-raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018)
Değerler milyon ABD dolarıdır.

1983 yılında Turgut Özal'ın Başbakan olması ile benimsenen ekonomik liberalleşmenin neticesi olarak 1983 yılı itibari ile zarar eden KİT'lerin özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu çerçevede 1986 yılı itibari ile kamu mülkiyetindeki iktisadi unsurların özelleştirilmesi çalışmaları başlamıştır. Dünya'da da aynı dönemde gündeme gelen bu iktisadi yöntem Türkiye'de de uygulanmaya başlamıştır. Grafik 1'de verilen veriler ışığında Türkiye'de özelleştirme hareketlerini incelediğimizde 1986 yılı ile 2003 yılları arasında meydana gelen özelleştirme miktarının 8.240 milyon dolar değerinde olduğu görülmektedir. 2004 yılında oldukça düşük seviyede seyreden özelleştirme işlemleri 2005 ve 2006 yıllarına gelindiğinde ise 8.000 milyondan daha yüksek düzeyde özelleştirmenin gerçekleştiği görülmektedir. Burada dikkatleri çeken bir diğer husus ise 1983-2003 yılları arasında gerçekleşen özelleştirme tutarının neredeyse iki katının 2005-2006 yıllarında görülüyor olmasıdır. Türkiye'de uygulanan yeni ekonomik yönetimin özelleştirmeye önem verdiği Grafik 1'de verilen verilerden de görülmektedir. Özellikle Grafik 1'de 2013 yılı verileri incelendiğinde 2003 yılı öncesi 17 yıl zarfında gerçekleşen özelleştirme tutarından 4,5 milyar dolar fazlasının sadece 1 yılda

gerçekleştiği görülmektedir. 2002 yılında tek başına iktidara gelen AK Parti hükümetinin özelleştirmenin ekonomiye olumlu etkisini yönetme politikası ve yine iktidarda tek başına bulunması yani koalisyon hükümeti olmaması sebebi ile daha çabuk ve kolay karar alabiliyor olmasının etkisi Grafik 1 'deki verilerden de gözlemlenebilir.⁵⁷

1.6. Türkiye’de Ekonomik Faaliyet Kollarının Görünümü (2008 – 2017)

1.6.1. Sanayi Faaliyet Kolu

Topraktan veya toprak unsurlarından elde ettiğimiz hammaddelerin tüketime uygun mamüller haline dönüştürülebilmesi için çeşitli sanayii faaliyetlerine ve işlemlerine tabi tutulmaları gerekmektedir. Bu çerçeveden baktığımızda işlenmemiş veya yarı işlenmiş hammaddelerin atölye, fabrika veya imalathanelerde işleme tabi tutularak tüketime uygun mamül haline dönüştürülerek piyasaya sunulmasına sanayi denmektedir.⁵⁸ Bir ülkenin refah düzeyinin yükselmesinde, işsizlik oranının düşmesinde, yeni istihdam olanaklarının meydana gelmesinde ve bir ülkenin kalkınmasında sanayi en önemli faktördür. Tüm bunların yanında ülkedeki sanayi ihracata yönelik faaliyet gösteriyorsa eğer ülkeye döviz girişi sağlayacağı için cari açığın kapanmasına da katkıda bulunacaktır. Bu veriler ışığında bir ülkede sanayinin öneminin ne kadar yüksek olduğu kanaatine ulaşılabilmektedir.

Türkiye'de sanayii Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren görülmektedir ancak 1950'li yıllardan sonra ulaşımın ve teknolojinin gelişme göstermesi bunun yanında devletin sahip olduğu sermayenin yanında özel sektörün de sermaye sahibi olması ve sahip oldukları sermayeyi sanayi alanında değerlendirmeleri ile sanayide gelişmeler gözlemlenmiştir. Bunun yanında özel sektörün iç ve dış sanayi yatırımlarını desteklemek üzere kurulan Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası 'da sanayinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.⁵⁹

---

⁵⁷ Karagöl, Erdal Tanas. “Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi”, Setav Yayınları, 2013, http://file.setav.org/Files/Pdf/20130304144535_ak_parti_donemi_turkiye_ekonomisi_web.pdf s.44 (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).

⁵⁸ Gaye Ertin, Türkiye'de Sanayi, Anadolu Üniversitesi, s.165

⁵⁹ Ertin, s.166

Türkiye'de sanayinin sektörel dağılımı incelendiğinde tarım ürünleri yetiştirmenin yoğun olduğu bölgelere yakın kurulan besin sanayinin ülkemizdeki sanayi kolları dikkate alındığında ikinci sırada olduğu görülmektedir. Bunun yanında Türkiye'de en gelişmiş sanayi kolunun tekstil sektöründe olduğunu ve en yüksek istihdam kaynağının da yine tekstil sanayisi olduğunu söylemek gerekmektedir. Demir, çelik, alüminyum hammaddelerine dayalı maden sanayii, Bursa, İstanbul, Kocaeli gibi şehirlerde gelişen otomobil ve kamyon sanayii, İlaç, Petrokimya, Lastik ve gübre fabrikalarından müteşekkil olan kimya sanayii, Orman ürünleri sanayisi, cam sanayisi, çimento sanayisi ve seramik sanayisi Türkiye'de etkin olan diğer sanayi kolları olduğu söylenebilir.⁶⁰

Tablo 7
Yıllara Göre Miktar ve Oran Olarak Sanayi'nin GSYİH'dan Aldığı Pay

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GSYİH İçinde Sanayi'nin Miktarı (Milyon TL)	23.795,50	26.604,80	28.929,80	31.870,90	33.704,20	33.252,50	30.399,80	34.582,30
GSYİH İçinde Sanayi'nin Aldığı Pay (%)	%31.2	%31.9	32%	%32.9	%33.3	%32.6	%31.3	%32.7

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 04 Aralık 2018)

Yukarıdaki Tablo 7 verileri incelendiğinde Türkiye'de 2002 yılını takip eden yıllarda her yılın bir önceki yıla nazaran miktar olarak tutar bağlamında GSYİH içindeki payının artış gösterdiğini hatta 2003 yılında 26,6 milyar TL düzeyinde olan Sanayinin GSYİH'dan aldığı payın 2010 yılına gelindiğinde 34,6 milyar TL'nin üzerine çıktığı görülmektedir. Ancak aynı dönemlerde sanayinin GSYİH'dan aldığı oransal paya baktığımızda %32 civarında seyrettiğini yani miktarsal olarak görülen artışın oransal bazda aynı seyri göstermediği görülmektedir. Bu durumu GSYİH'nın da aynı oranda artış göstermesi sebebi ile gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

⁶⁰ Erdem Koç, Mahmut Can Şenel ve Kadir Kaya. "Dünyada ve Türkiye'de Sanayileşme I – Strateji ve Temel Sanayileşme Sorunları", Mühendis ve Makine. Vol.59, No.690, 2018, ss.1-26. https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/01_makale_sanayilesmesorunlari_0.pdf (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2019)

1.6.2. Tarım Faaliyet Kolu

Tarım başta ülkelere ekonomik katkı sağlamasının yanında istihdam oluşturmada bakımından da ekonomik fayda sağlamaktadır. Ülke ekonomisine gelir sağlaması ve istihdam olanağı sağlamasının yanında tarımın gıda güvenliğinin sağlanması canlılara gıda sağlanması gibi sosyal olarak da katkıları bulunmaktadır. Eğer bütünsel bir düşünce tarzı ile yaklaşacak olursak tarım gıda güvenliğinin sağlanmasına, ekonomiye, yoksulluğun önlenmesine, istihdam olanaklarının oluşmasına olumlu katkı sahibi olduğunu söylenebilir.⁶¹

Tarımın önemli özelliklerinden bir tane ekonomik kalkınmaya katkı sağlamasına karşın kendi gelişmesi ekonomik yapıdan bağımsızdır. Bunun yanında Türkiye’de tarımsal üretimin değer kaybına uğradığı görülmektedir ancak Türkiye’nin tarımsal verimliliğinin yüksek olması ülke açısından tarımın stratejik önemini muhafaza etmektedir.⁶²

Tablo 8
Tarım Sektöründe Ürünlerin Üretim ve Pazarlanan Değerleri

Yıllar	Ürünlerin Üretim Değeri (Milyon TL)	Ürünlerin Pazarlanan Değeri (Milyon TL)
2008	66.010	54.945
2009	68.267	56.716
2010	80.038	67.394
2011	88.979	74.167
2012	87.947	73.400
2013	92.453	76.624
2014	98.123	81.742
2015	120.152	100.364
2016	119.238	99.757
2017	135.885	113.812

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2018)

⁶¹ Gökhan Özertan, “Türkiye Tarım Sektörü’nde Yapısal Dönüşüm ve Teknoloji Kullanımının Rolü”, http://www.econ.boun.edu.tr/public_html/RePEc/pdf/201301.pdf s.12 (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2018).

⁶² Fahri Yavuz, “Türkiye’de Tarım”, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, 2005, http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf s.43 (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2018).

Yukarıdaki Tablo 8’de Türkiye’nin 2008 yılını takip eden 10 yıllık süreçte Türk Lirası cinsinden toplamda üretilen ürünlerin ve satılan ürünlerin değerlerini incelendiğinde 2008 yılında 66 milyar TL’nin üzerinde tarım üretimi olmasına karşın gerçekleşen tarım ürünü satışı 55 milyar TL seviyesinde olduğu görülmektedir ve takip eden on yıl zarfında hem tarım üretimi hem de tarımsal ürünlerin gerçekleşen satışı artarak devam etmiştir 2017 yılına gelindiğinde tarımsal üretim yüzde 106 artış göstererek 135,9 milyar TL seviyelerine ulaşmış buna karşın gerçekleşen satış 113,8 milyar TL seviyesine ulaşmıştır ancak gerçekleşen satış rakamları dikkate alındığında tarım sektöründe sürekli bir arz fazlasından söz etmek de mümkündür.⁶³

Türkiye’de tarım stratejik öneme haiz sektörlerden biridir. Bu çerçevede ülkede tarım devlet tarafından desteklenmekte ve bu yönde çeşitli destek programları uygulanmaktadır. Devlet ülkede tarım sektörünü desteklemek adına çeşitli harcamalarda da bulunmaktadır. Bu harcamaları incelediğimizde teşvik harcamalarının da artış gösterdiğini 2009 yılında 4594 milyon TL olan tarımı desteklemeye yönelik devlet harcamasının 2017 yılında 12854 milyon TL’ye ulaştığını görmekteyiz.⁶⁴ Bu verilerden de Türkiye’de devletin tarıma ne denli önem verdiğini anlamak mümkün olacaktır. Devletin tarımı desteklemek adına uyguladığı politikaların sonuç verdiğini ve tarımın ekonomiye katkısı olumlu yönde artış göstermiş hatta tarımın istihdam içerisindeki payının %24 seviyelerine ulaşarak Türkiye, tarım alanında gelişmiş olan Portekiz gibi bir Avrupa ülkesini de geride bırakmıştır.⁶⁵

1.6.1. Hizmetler Faaliyet Kolu

Üreticilerin tüketicilere sunduğu, fiziksel varlığı bulunmayan ve stoklanması mümkün olmayan yani eş zamanlı olarak üretildiği sırada aynı zamanda da tüketilen tüketiciye, ait ihtiyaçların doğrudan veya dolaylı şekilde giderilmesini sağlayan çeşitli

⁶³ TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2018)

⁶⁴ T.C. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2018 Yılı Performans Programı, <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Performans%20Programlar%C4%B1/2018%20Performans%20Program%C4%B1.pdf> s.17 (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).

⁶⁵ Ayşe İMROHORĞLU, Selahattin İMROHORĞLU, Murat ÜNGÖR “Türkiye’de Tarım Sektöründe Verimlilik ve Büyüme” Tepav Yayınları http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1324024341-3.Calismanin_Ozeti.pdf s.2 (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).

beşeri faaliyetleri kapsayan sektör hizmet sektörü olarak adlandırılmaktadır. Hizmetlere ilişkin nitelikler incelendiğinde ilk göze çarpan husus hizmetlerin maddi varlıklarının olmaması ve eşzamanlı olmaları hasebiyle stoklanmalarının mümkün olmamasıdır. Hizmet sektörü fiziki ürünü üreten üreticinin tüketiciye ürününü ulaştırmasında da etkin bir faktördür.

Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik gelişme beraberinde hizmet sektörünün de gelişmesini getirmiştir. Hizmet sektörünün gelişme gösterdiği ülkelerde dikkat çeken ilk husus hizmet sektörünün ülkede istihdama sağladığı katkıdır. Türkiye’de de hizmet sektörü özellikle 2008 yılı sonrası dönem incelendiğinde her yıl ülkenin toplam istihdamına sağladığı katkı artış göstermektedir. 2008 yılı verilerine baktığımızda hizmet sektörü ülke istihdamının %49,5’İNİ karşılarken aradan 5 yıllık sürenin ardından 2010 yılında bu rakam %49,1’e ulaşmış ve son olarak 2015 verilerine bakıldığında hizmet sektörünün ülke istihdamındaki payının %52 seviyelerine ulaşarak diğer tüm sektörleri geride bıraktığı görülmektedir.⁶⁶ Hizmet sektörünün istihdama ilişkin ekonomik katkılarının yanı sıra ülkenin GSYİH’na yaptığı katkı da göz ardı edilemeyecek şekilde ekonomideki diğer sektörlerin neredeyse toplamından fazladır. Yıllara göre verilere bakıldığında GSYİH içinde payının en düşük olduğu 2000 yılında dahi %52’lik pay ile diğer tüm sektörlerin toplamından fazla paya sahiptir. GSYİH’da hizmet sektörünün payının yıllar geçtikçe arttığını 2010 yılına gelindiğinde %57,3 ile tüm sektörler arasında en yüksek paya sahip olarak hem istihdam hem de GSYİH cihetinden sektörler arasında lider konumunda olduğu görülmektedir.⁶⁷

1.6.3. Turizm Sektör Bilgileri

Turizm sektörü Türkiye’nin ekonomi ve istihdamı açısından en önemli sektörlerinden bir tanesidir. Özellikle yabancı turistler yoluyla ülkeye döviz girişi sağlanmakta ve bu durum ülkenin turizme olan ilgisini arttırmaktadır. Bunun yanında yabancı ve yerli turistlerin turizm bölgelerine gitmeleri bu bölgelerde istihdama büyük

⁶⁶ TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

⁶⁷ TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

katkıları sağlamaktadır. Bölgelerde bulunan büyük tesislerin istihdamı arttırmasının yanında küçük işletmelerde turistlerden gelir elde etmektedir.

Türkiye bölgelere göre farklılık gösteren coğrafi yapıya sahiptir, bunun yanında farklı iklimlere ev sahibi olması ve zengin tarih ülkeyi turistler için çekici hale getirmektedir. Türkiye farklı yukarıda yer alan sebeplerle farklı Turizm çeşitlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar arasında öne çıkanlar zengin yeraltı su kaynaklarına sahip olması sebebiyle çoğu bölgede Sağlık Termal Turizmi, Kış aylarında kayak merkezlerinin yer aldığı bölgelerde Kış Turizmi, yüksek noktalarda yer alan Yayla Turizmi, av sezonlarında yerli ve yabancı avcılar tarafından tercih edilmesi sebebiyle Av Turizmi, son yıllarda pek çok kongrenin tatil beldelerindeki tesisleri tercih etmesi sebebiyle Kongre Turizmi, Yat Turizmi, 3 büyük dine ev sahibi yapması sebebiyle İnanç Turizmi, farklı bölgelerde geniş nehirlerle sahip olması sebebiyle Rafting Turizmi, 3 tarafının denizlerle çevrili olması sebebiyle Su altı Dalış Turizmi, endemik türlere sahip olması sebebiyle Kuş Gözlemciliği Turizmi için yerli ve yabancı turistler tarafından tercih edilmektedir.⁶⁸

2018 yılında ülkemizi yaklaşık 46.000.000 yabancı turist ziyaret etmiştir. Gelen Turistler arasında 5.000.000 kişi ile Rusya başı çekmektedir. 2002 yılı ile karşılaştırıldığında 2018 yılında yabancı turist sayısında 33.000.000 kişi artış dikkat çekmektedir. Türkiye'nin son yıllarda Turizm sektörüne verdiği önemi göstermektedir. Tatillerini Türkiye'de geçiren yerli ve yabancı turistlerin bıraktıkları gelir miktarı incelendiğini zaman her geçen yıl artış yaşandığı gözlenmektedir. Özellikle 2002 yılında bu gelir yaklaşık 13.000.000\$ iken 2018 yılına gelindiği zaman bu miktar yaklaşık 29.000.000\$ olmuştur.⁶⁹

Turizm sektörünün istihdama katkısı incelendiğinde, 2000 yılında otel ve lokantalarda 776.000 çalışan istihdam edilirken 2010 yılında yaklaşık 1.000.000 kişi istihdam edilmiştir.⁷⁰

---

⁶⁸ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kultur.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

⁶⁹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

⁷⁰ Zafer Yıldız, "Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 2011, Cilt 3, Sayı 5, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/viewFile/2830/2511> s.66 (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).

1.6.4. Türkiye’de Bankacılık Sektörü

Bankalar bir ülkede ekonomik sistem içerisinde önemli role sahip iktisadi kuruluşlardır. Bankalar kurumlara fon sağlamaları, çeşitli tasarrufların muhafaza edilmesi ve bu tasarrufların yatırımlara dönüştürülerek ülke ekonomisine katkı sağlaması, gerçekleştirilmesi planlar dahilinde olan yatırımlara ilişkin nakit ihtiyacının karşılanması ve nakit transferlerinin gerçekleştirmeleri gibi görevleri sebebi ile ülkeler açısından son derece önemlidirler ve bu sebep ile bankalar ülke ekonomisi üzerinde verecekleri kararlar, gerçekleştirecekleri faaliyetler ile etki sahibidirler.⁷¹

Dünyada modern manada ilk bankacılık faaliyetleri gerçekleştiren kurumlar 17.yüzyılda kurulan Amsterdam Bankası ve Venedik Bankasıdır. Buna karşın Türkiye’de ilk bankacılık faaliyetlerinin 19.yüzyılda görülmeye başlandığını söyleyebiliriz. Cumhuriyet’in ilanını takip eden dönemde ülkede bankacılığa ilişkin faaliyetler teşvik edilmiş ekonomik yapı bu yönde düzenlenmiştir. Bunun yanında aynı dönemde bankacılık faaliyetlerinin kontrol altına alınabilmesi adına hem mevcut özel bankaların kamulaştırılması yoluna gidilmiş hem de kamu bankalarının kurulması yoluna gidilmiştir. Türkiye’de bankacılık sektörü 1980 yılına gelindiğinde benimsenen liberal anlayış sebebi ile çeşitli dönüşümlere uğramıştır. 1990’lı yıllarda ekonomik açıdan çeşitli problemler ile karşılaşmış özellikle enflasyonun yükselmesi ve kamusal açığın artması Türkiye’yi iktisadi açıdan çözüm yolları atamaya itmiştir. Bu bağlamda 2000’li yılların başlarında bankacılık sektöründe meydana gelen kamusal açığın giderilmesi ve ülkeye döviz girişinin arttırılmasına yönelik çeşitli reformlar düzenlenmiş ve uygulanmıştır. Ancak akaryakıt ve doğalgaz fiyatlarındaki artış kamusal düzenlemelerin bazılarının beklenen sonucu vermemesi ve kamu bankalarında planlanan düzenlemelerde gecikme yaşanması ile ülkeye döviz girişi kısıtlanmış bu sebep ile bankacılık sektörü 2000 yılının sonu ve 2001 yılının başlarında sıkıntılı dönemler geçirmiştir.⁷²

2000 Kasım ayında ve 2001 Şubat ayında meydana gelen krizler bankacılık sektörünün sıkıntılı günler geçirmesine sebep olmuş olsa da 2003 yılını takiben sektör

---

⁷¹ Selami. Er, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici ve Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, 2.Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009. s.19

⁷² Türkiye Bankalar Birliği, “Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi” <http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/796/rekabetKitap.pdf> ss.3-23 (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).

hızlı bir gelişme göstermiştir. Ülkede mevcut bankaların sayılarında düşüş gözlenmesine karşın, faaliyet gösteren bankaların şube sayılarında artış ve istihdam ettikleri personellerin sayısında artış gözlemlenmiştir. Türkiye’de bankacılık sektöründe sadece 2004 yılı ile 2010 yıllarını içine alan dönemde 51340 yeni personel istihdam edilmiştir. 2003 yılı öncesinde faaliyet gösteren 79 bankanın şube sayısının, 2010 yılında faaliyet gösteren 49 bankanın şube sayısından yaklaşık 1600 şube az olduğu görülmektedir. Buradan devletin bankaların şubeleşmelerini teşvik ettiği ve ülkede sağlanan ekonomik istikrarın bankaların karlılığını arttırdığı ve karlılığı artan bankalarında şube açma konusundaki yatırımlarını arttırdıkları söylenebilir.

1.6.5. İnşaat Faaliyetleri

Özellikle ülkemizin lokomotif sektörleri arasında yer alan İnşaat sektörü başta istihdam olmak üzere ekonomiye olumlu katkılar sunmaktadır. İnşaat sektörüne bağlı olarak yaklaşık 200 tane yan sektör üretim yapmaktadır.⁷³

Dünya ekonomisi açısından düşündüğümüz zaman da İnşaat sektörü önemlidir. Her ne kadar oluşan dünya ekonomik krizi dünya ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler oluştursa da büyük ülkeler ekonomik gelişimleri için açıkladıkları planlamalarda dünya ekonomisinde yaklaşık 3,5 trilyon dolar hacmi olan inşaat sektörü öncelikli yer almıştır.

İnşaat sektörünün bir ülkenin ekonomik gelişmişliğinde önemli olduğu ve Türkiye’de 2000-2010 yıllara arasında İnşaat sektörünün bu gelişmişlik doğrultusunda geliştiği görülmektedir. Bununla birlikte İnşaat firmalarının yurtdışında yaptıkları müteahhitlik hizmetleri de Türkiye’ye giren döviz miktarında önemli artışa neden olmaktadır. Türkiye’nin toplam ihracatının %20’sini müteahhitlik hizmetlerinden elde edilen gelirler oluşturmaktadır.⁷⁴

⁷³ Cengiz CEYLAN, Küreselleşmenin Sektörel Etkileri Araştırma Projesi, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2011, S: 463

⁷⁴ T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, <https://www.ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknik-musavirlik> (Erişim Tarihi: 04 Nisan 2019)

Türk müteahhitler başta Ortadoğu coğrafyası olmak üzere pek çok ülkede başarılı projeler yapmışlardır. Bunlar arasında en önemliler Rusya, Libya, Türkmenistan, Cezayir sayılabilir.⁷⁵

İnşaat sektörünün istihdama katkısı incelendiğinde 2004 yılında yaklaşık 900.000 kişi istihdam edilirken, 2010 yılında istihdam sayısı 1.400.000 kişi olmuştur.⁷⁶ 2004-2010 yılları arasında inşaat sektörü ülke ekonomisine yaklaşık 500 bin kişi fazla istihdam sağlamıştır.

2000-2010 yılları arasında dünyada yıllık yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinin yıllık 500 milyar dolarlık bir hacim sağladığı düşünüldüğünde Türkiye'nin 25 milyar dolar olan işlem hacmini arttırması için çeşitli teşvik uygulamaları devreye sokmasının önemi görülmektedir.

1.7. Türkiye'nin Dış Ticaret Bilgileri (2008- 2017)

2008-2017 yılları arasında Türkiye'nin yıllara göre ihracat, değişim oranları ve ihracatın dış ticaret içindeki payı ile ilgili bilgiler aşağıda tablolarda ve grafik olarak gösterilmiştir.

---

⁷⁵ Beliz ÖZORHON, Türkiye'de İnşaat Sektörü ve Dünyadaki Yeri, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2012, 70-71

⁷⁶ TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.doZ?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

Tablo 9

Toplam İhracat Miktarı, Yıllık Değişim ve Dış Ticaret Payı (2008 - 2017 Yılları)

İhracat			
Yıl	Toplam (Milyon Dolar)	Yıllık Değişim (%)	Dış Ticaret Payı (%)
2008	132.027	23,1	39,5
2009	102.143	-22,6	42,0
2010	113.883	11,5	38,0
2011	134.907	18,5	35,9
2012	152.462	13,0	39,2
2013	151.803	-0,4	37,6
2014	157.610	3,8	39,4
2015	143.839	-8,7	41,0
2016	142.530	-0,9	41,8
2017	157.006	10,2	40,2

Kaynak: Bilin Gümrük Müşavirliği, Türkiye’de Yıllara Göre Dış Ticaret Rakamları (2005-2017), <http://bilinmruk.com/turkiyenin-yillara-gore-dis-ticaret-rakamlari-2005-2017/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

Tablo 9 incelendiğinde Türkiye’nin ihracatının dış ticareti içindeki payının 2008 yılında %39,5 iken 2010 yılında %38’e düştüğü, 2016 yılına kadar artarak %41,8’e yükseldiği, 2017 yılında ise %40,2 olduğu görülecektir. 2008-2017 yılları arasında Türkiye’nin ihracatı yıllık ortalama %5 artmış, 2008 yılına göre 2017 yılında ise %19 artmıştır. Ayrıca ihracatın dış ticaret içindeki payının %40 civarında olduğu görülmektedir.

Tablo 10

Toplam İthalat Miktarı, Yıllık Değişim ve Dış Ticaret Payı (2008 - 2017 Yılları)

İthalat			
Yıl	Toplam (Milyon Dolar)	Yıllık Değişim (%)	Dış Ticaret Payı (%)
2008	201.964	18,8	60,5
2009	140.928	-30,2	58,0
2010	185.544	31,7	62,0
2011	240.842	29,8	64,1
2012	236.545	-1,8	60,8
2013	251.661	6,4	62,4
2014	242.177	-3,8	60,6
2015	207.234	-14,4	59,0
2016	198.618	-4,2	58,2
2017	233.799	17,7	59,8

Kaynak: Bilin Gümrük Müşavirliği, Türkiye’de Yıllara Göre Dış Ticaret Rakamları (2005-2017), <http://bilin.gumruk.com/turkiyenin-yillara-gore-dis-ticaret-rakamlari-2005-2017/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

Tablo 10 incelendiğinde Türkiye’nin ithalatının dış ticareti içindeki payının 2008 yılında %60,5 iken 2009 yılında %58’e düştüğü, 2013 yılında %62,4’e yükseldiği, 2017 yılında ise %59,8 olduğu görülecektir. 2008-2017 yılları arasında Türkiye’nin ithalatı yıllık ortalama %5 artmış, 2008 yılına göre 2017 yılında ise %16 artmıştır. İthalatın dış ticaret içindeki payı ile bilgilere bakıldığında bu payın ortalama %60 olduğu görülebilir.

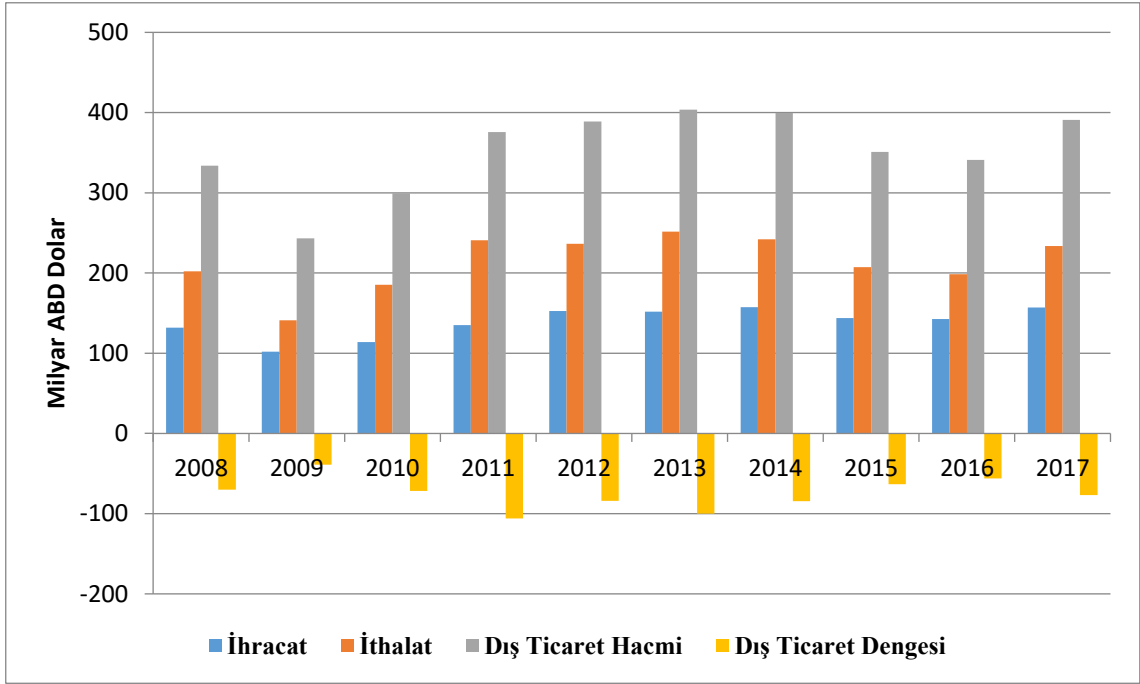
Tablo 11

Dış Ticaret Hacmi, İhracat-İthalat Karşılama Oranı ve Dış Ticaret Dengesi (2008 - 2017 Yılları)

Dış Ticaret Hacmi			
Yıl	Toplam (Milyon Dolar)	İhracat-İthalat Karşılama Oranı (%)	Dış Ticaret Dengesi
2008	333.991	65,4	-69.936
2009	243.071	72,5	-38.786
2010	299.428	61,4	-71.661
2011	375.749	56,0	-105.935
2012	389.007	64,5	-84.083
2013	403.464	60,3	-99.859
2014	399.787	65,1	-84.567
2015	351.073	69,4	-63.395
2016	341.148	71,8	-56.089
2017	390.819	67,2	-76.792

Kaynak: Bilin Gümrük Müşavirliği, Türkiye’de Yıllara Göre Dış Ticaret Rakamları (2005-2017), <http://bilin.gumruk.com/turkiyenin-yillara-gore-dis-ticaret-rakamlari-2005-2017/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

Tablo 11 incelendiğinde Türkiye’nin dış ticaret hacminin 2008 yılında 334 milyar dolar iken 2008 dünya ekonomik krizinin etkisiyle 2009’da 243 milyar dolara düştüğü, sonraki yıllarda artarak 2013 yılında 403,5 milyar dolara kadar çıktığı, sonraki üç yılda düşmesine rağmen 2017 yılında tekrar yükselişe geçerek 390,8 milyar dolar olduğu görülecektir. Türkiye’nin ihracatı ithalatı karşılama oranına bakıldığında 2008 yılında %65,4 iken 2011’de %56’ya gerilediği, 2016’da %71,8’e yükseldiği, 2017’de ise %67,2 olarak gerçekleştiği görülecektir.

Grafik 2. Türkiye'de Yıllara Göre Dış Ticaret Rakamları Grafikleri (2005 – 2017)

Kaynak: Bilin Gümrük Müşavirliği, Türkiye’de Yıllara Göre Dış Ticaret Rakamları (2005-2017), <http://bilinumruk.com/turkiyenin-yillara-gore-dis-ticaret-rakamlari-2005-2017/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

Grafik 2 incelendiğinde ithalatın ihracattan fazla olması nedeniyle Türkiye’nin ticaret açığı verdiği görülecektir. Bununla birlikte Türkiye’nin ithalatı düşerken ihracatında da artış yaşanmaktadır. Her ne kadar Dış Ticaret Dengesi eksi vermiş olsa da önceki yıllarla değerlendirildiği zaman başarılı bir politika uygulandığı gözlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MISIR'IN GENEL VE EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ

2.1. Coğrafya Görünümü

2.1.1. Fiziki Coğrafya

Mısır coğrafi olarak Afrika'nın kuzeydoğusunda yer almakta ve Sina yarımadası vasıtası ile Asya kıtası ile de bağlantısı olan ve dünya haritası üzerindeki şekli itibari ile kareyi andıran bir haritaya sahip bir ülkedir. Mısır'ın batısında Akdeniz ve Libya bulunmakta, güneyinde de Sudan yer almaktadır. Kuzeydoğusuna bakıldığında İsrail görülmekte ve yine doğusunda Suudi Arabistan bulunmaktadır. 23°-31° kuzey enlemleri ile 25°-35° doğu boylamları arasında yer alan ülke konumu itibari ile Asya, Avrupa ve Afrika açısından stratejik bir noktada bulunmaktadır.⁷⁷ Akabe körfezinin karşısında bulunan Ürdün, yine Kızıldeniz'in diğer tarafında yer alan Suudi Arabistan bunun yanında ise Akdeniz üzerinden Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan kara sınırına sahip olmaksızın komşu ülkeleridir.⁷⁸

Afrika'nın en önemli su kaynaklarından olan ve Mısır'a da adeta can suyunu veren Nil Nehri aynı zamanda Mısır'ı dört bölgeye tasnif etmektedir. Afrika'nın ve Mısır'ın hayat kaynağı olan Nil Nehri'nin uzunluğu 6390 km'dir ve başlangıcı Victoria Gölü'ne ulaşmaktadır. Nil Nehri Mısır'ın içinden boylu boyunca devam ederek Kahire civarında kollara bölünüp Akdeniz'e ulaşmaktadır. Nil Nehri Kahire civarına vardığında genişliği neredeyse 2 km'ye ulaşmaktadır. Kahire'de kollara ayrılan Nil Nehri'nin bu söz konusu kollarından biri Süveyş Kanal'ı ile birleşmektedir. Afrika'nın ve Mısır'ın hayat kaynağı olan Nil verimli ve yeşil bir havza meydana getirmiş bu açıdan bakıldığında sarı çölden müteşekkil Mısır'ı 36 bin km²'lik bir alana yerleştirmiştir. Ülkenin dörtte üçlük kısmını batı ve güney çölleri oluşturmaktadır. Kızıldeniz kıyısındaki Arap Gölü ise

⁷⁷ Murat Eliçalışkan, "Mısır / Fiziki Yapı", Coğrafya Dünyası, 2007-2014, <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/misir.htm> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

⁷⁸ Bilgibank sitesinde katkıda bulunanlar, "Mısır (ülke)", Bilgibank, 2019, [https://bilgibank.tk/index.php?title=M%C4%B1s%C4%B1r_\(%C3%BCIke\)&oldid=36587](https://bilgibank.tk/index.php?title=M%C4%B1s%C4%B1r_(%C3%BCIke)&oldid=36587) (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019)

nispeten daha dağlık olup, en yüksek yeri 2100 m'ye ulaşır, kuzeyde Akdeniz, güneyde Kızıldeniz, batıda Süveyş Kanalı ve Körfezi doğuda da Gazze şeridi, Arap Körfezi ve İsrail'le çevrili, ucu güneye bakan üçgen şeklindeki Sina Yarımadası, Doğu Gölü bölgesi gibi sivri tepelerle kaplı bir yayladır. Bu yüksek araziler, Asya-Afrika bağlantılarını meydana getiren birçok boğaz ve geçitlerle doludur. Kızıldeniz kıyıları 1800 km'dir. Bazı yerleri alçak ve kumluk, bazı yerleri ise oldukça yüksektir. 1869'da kesin olarak açılmış Süveyş Kanalı ile Akdeniz ve Kızıldeniz birleştirilmiş ve Hindistan'a giden deniz yolu kısalmıştır.⁷⁹

2.1.2. İklim ve Bitki Coğrafyası

Topraklarının oldukça büyük kısmı çöl olan Mısır'da sıcak ve kurak geçen çöl iklimi etkili olmaktadır. Mısır'da bütün yıl güneşli geçmekte, kısa süreli mevsim geçişleri yaşanmaktadır. Kıyı bölgelerinde ve Sina yarımadasında yağışlar etkili olmaktadır. Elli gün sürdüğü kabul gören tozlu kumlu Hamsin rüzgarının bitkinlik, deride kuruluk, nefeste zorluk gibi canlılar için olumsuzlukları görülebilmektedir. Nil nehrinin oluşturduğu vadi boyunca ve Nil'in Akdeniz'e ulaştığı deltasındaki verimli tarım alanlarındaki zengin bitki örtüsü ile kurak ve sıcak çöllerde çalılar, bodur ağaçlar ve otlardan meydana gelen doğal bitki örtüsü birbirinden ayrılmaktadır.⁸⁰

2.1.3. Yeryüzü Su Kaynakları

Afrika kıtasında üç ana koldan güneyden kuzeye doğru akan dünyanın en büyük nehri olan 6737 km uzunluğundaki Nil nehri, Mısır'ın en önemli su kaynağıdır. Mısır'ın % 96'sı çöllerle kaplı olduğundan ve Akdeniz sahilleri dışında az yağış alması nedeniyle Nil nehri ve çevresi önem arz etmektedir. Nil nehrindeki en büyük baraj olan Asvan Barajı sulama ve elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Nil ırmağı kollarını da beraberinde düşündüğümüzde dünyanın en büyük ırmağıdır ve tam dokuz ülkeye yayılmış

⁷⁹ Murat Eliçalışkan, "Mısır / Fiziki Yapı", Coğrafya Dünyası, 2007-2014, <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/misir.htm> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

⁸⁰ SUNA DOĞANER, "MISIR", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/misir#1> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019).

vaziyettedir.⁸¹ Nil kaynağının kullanımı ve paylaşımı konusunda Mısır'ın komşu ülkelerle problemleri mevcuttur.⁸²

Nil, eşsiz bir hidroelektrik enerji kaynağı oluşturur. Aswān Yüksek Barajı santralının 1970 yılında tamamlanmasından önce, hidroelektrik enerji santralleri tarafından yalnızca küçük bir miktar Mısır elektrik üretildi ve termik yakıt kullanan ya da kömür üreten termik santraller üretildi. Yüksek Baraj istasyonu faaliyete geçtikten birkaç yıl sonra, ülkenin elektriğinin çoğu orada üretildi. Orijinal 12 türbininin yaklaşık 2 milyon kilovatlık üretim kapasitesi var; Aswan II hidroelektrik santrali (1986'da tamamlandı) sisteme 270.000 kilovatlık bir kapasite daha ekledi. Bununla birlikte, Yüksek Barajdan gelen gerçek elektrik üretimi, güç taleplerini sulama suyu talepleriyle uzlaştırmaya ihtiyaç duyması nedeniyle sınırlandırılmıştır. Dahası, Mısır'ın hızla artan nüfusu ve artan enerji ihtiyacı hükümeti, birçoğu ülkenin bol miktarda doğal gaz rezervinin beslediği ek termik santraller inşa etmeye zorladı. Termik santraller şimdi ülke elektriğinin beşte dördünü üretiyor.⁸³

2.1.4. Enerji ve Tabii Kaynaklar

Mısır'ın en önemli yeraltı kaynağı petrol ve doğalgazdır. Sina Yarımadası, Süveyş Körfezi ve Batı ve doğu çöllerinde oldukça zengin petrol yatakları bulunmaktadır. Diğer önemli doğal kaynakları da kireçtaşı, fosfat, demir filizi ve tuzdur.

Dünya kanıtlanmış petrol rezervi 2017 yılı için 1.696,6 milyar varil olarak belirlenmiştir. Bu rezervin %47,6'sı Orta Doğu ülkelerinde, %19,5'i Güney ve Orta Amerika ülkelerinde, %13,3'ü Kuzey Amerika ülkelerindedir. 2017 yılında dünya enerji talebinin %33,7'si doğrudan tüketilebilen enerji kaynaklarından en büyük paya sahip olan petrol ile karşılanmıştır. Orta doğu ve yakın coğrafyasında dünya üretilebilir petrol ve doğal gaz rezervlerinin takriben %70'i bulunmaktadır.⁸⁴ Metan, etan, bütan ve propan

⁸¹ Murat Çınar, "Orta Doğu Su Sorunu ve Türkiye", Aydınlanma 1923 Dergisi, 2014

⁸² Şahin Çaylı, "1981-2011 Mısır Arap Cumhuriyeti Türkiye Cumhuriyeti Ekonomik ve Ticari İlişkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi OAE, 2012, s.6.

⁸³ Charles Gordon Smith, Raymond William Baker and Others, Encyclopædia Britannica, Egypt, <https://www.britannica.com/place/Egypt/Resources-and-power> (Erişim Tarihi: 06 Mart 2019)

⁸⁴ T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Petrol", Bilgi Merkezi / Enerji / Petrol, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (Erişim Tarihi: 05 Mart 2019)

hidrokarbon bileşenlerinden oluşan doğal gaz, doğrudan kullanılabilen yanıcı gaz karışımıdır. Bu rezervlerin %40,9'u Orta Doğu ülkelerinde, %32,1'i Avrupa ve Avrasya ülkelerinde, %17,1 Afrika/Asya Pasifik ülkelerindedir.⁸⁵ 2017 yılı dünya ispatlanmış doğalgaz rezervi 193,5 trilyon m³ olarak tespit edilmiştir. Yıllık tüketim miktarları esas alındığında doğal gaz rezervlerinin yaklaşık 52,6 yılda tükeneceği varsayılmaktadır.⁸⁶

Mısır'ın fiziksel büyüklüğü ve nüfusunun seviyesi ile karşılaştırıldığında, Mısır'ın maden kaynaklarının yetersiz olduğu görülecektir. Petrol arayışı Mısır'da Orta Doğu'nun diğer bölgelerine göre daha erken başlamış ve küçük çapta üretim 1908'in başlarında başlamış, ancak 1970'lerin ortalarına kadar, özellikle Süveyş Körfezi'nde ve kıyılarında önemli sonuçlara ulaşılmamıştır. Batı Çölü 1980'lerin başında Mısır, Orta Doğu standartlarına göre toplam üretimin nispeten küçük olmasına rağmen, önemli bir petrol üreticisi haline gelmiştir.

Tüm bu veriler ışığında Mısır'ın önemli bir petrol üreticisi olduğunu söylenebilir. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri Enerji Bilgi Yönetimi (EIA) verilerine göre Mısır'ın toplam petrol üretimi giderek azalmış en yüksek olduğu 1996'daki düzeyin %70'ine kadar gerilemiştir. Petrol talebindeki bu artış, zamanla petrol üretiminin petrol tüketimini karşılamamasına sebep olmuş ve az miktarlarda da olsa petrol ithalatını gündeme getirmiştir.. Ancak petrol üretimi artan doğal gaz üretimince telafi edilmektedir.⁸⁷

Dünyada 27. sırada 4,4 milyar varil petrol rezervine sahip olan Mısır, petrol kaynakları açısından kendi kendine yeterli bir ülke olarak kabul edilmektedir. Ayrıca doğalgaz rezervleri bakımından 2,2 trilyon metreküplük rezerv ile dünyada 17. sırada yer alan Mısır için gelecekte petrol yerine doğal gazın önem taşıyacağı tahmin edilmektedir.

Mısır'ın bilinen önemli fosfat yataklarının birçoğu Isna, Hamrāwayn ve Safājah'ta işletilmektedir. Kömür yatakları, Sina Yarımadası'ndaki kısmen gelişmiş Mağrip madenlerinde bulunmaktadır. Doğu Çölü'nde bulunan madenler, 1967'den beri

---

⁸⁵ T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Doğal Gaz", Bilgi Merkezi / Enerji / Doğal Gaz, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz> (Erişim Tarihi: 05 Mart 2019)

⁸⁶ BP Statistical Review of World Energy 2018, s.27

⁸⁷ Harun Öztürkler, "Mısır Ekonomisinin Genel Özellikleri", Ortadoğu Analiz Dergisi, Şubat 2012

manganez üretiminin birincil kaynağı olmuştur ve Sina Yarımadası'nda da manganez rezervleri vardır. Aswan'daki yataklardan demir cevheri çıkarıldı ve Al-Bahriyyah Vahasında geliştirme çalışmaları devam etti. Ülkede ayrıca krom, uranyum ve altın yatakları bulunur.⁸⁸

2.2. Kısaca Mısır Tarihi

2.2.1. Tarih Öncesi Mısır Uygarlığı

Tarihi dönemler incelendiğinde eski Mısır M.Ö. 3100 yıllarına dayanan köklü yapısı ile en eski uygarlıklardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Mısır uygarlığının en eski uygarlıklardan biri olma özelliğinin yanı sıra onlarca hanedanlığı ve yüzyılları içine alan toplumsal yapısındaki sürekliliği ile de insanlık tarihinin bir mirası niteliğindedir. Eski Mısır dendiğinde zihinlerde sanat, tarih abidevi eserler tezahür etse de şüphe yok ki eski mısır uygarlığının temel unsurunu tüm bunlardan ziyade din oluşturuyordu. Dini inancını toplumsal yapının neredeyse geneline yayarak merkezine alan Mısır'ın bu özelliği tarih sayfalarında nadir rastlanan niteliktedir.⁸⁹ Eski Mısır'ın toplumsal ve dini yapısını muhafaza etme konusunda da oldukça başarılı olduğunu ve neredeyse mevcut yapısını 3000 yıl süreklilik arz edecek şekilde herhangi bir değişikliğe mahal vermeden muhafaza ettiği söylenebilir.⁹⁰

Eski Mısır uygarlığı kullanmakta olduğu hiyeroglif diye adlandırılan yazı dilini Hristiyanlığın ortaya çıkışına dek muhafaza etmiş ancak Hristiyanlığın ardından eski Yunan harfleri ile eski mısır dilinin birlikte kullanımı ile ortaya çıkan kıpti yazısını kullanmaya başlamışlardır. Bu muhafaza kabiliyetlerini fetihlere ve istilalara uğradıkları dönemlerde de kaybetmedikleri Yunanlılar, Romalılar tarafından işgale uğradıklarında

---

⁸⁸ Encyclopædia Britannica, Egypt, Charles Gordon Smith, Raymond William Baker and Others, <https://www.britannica.com/place/Egypt/Resources-and-power> (Erişim Tarihi: 06 Mart 2019)

⁸⁹ Meryem K. Çiftçi, "Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2010. s.1

⁹⁰ Ömer Turan, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, 1. Baskı, İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi Yayınları, 2005, s.37

bile kendi geleneklerine köklerine bağlı bir toplumsal yapıyı sürdürdükleri görülmektedir.⁹¹

Eski Mısır uygarlığı incelendiğinde yerleşik hayata geçmek için bölgenin en önemli su kaynağı olan Nil nehrinin sağ ve sol kıyılarını seçtikleri görülmektedir. Bu duruma sebebiyet veren iki husus vardır. Bunlardan biri Nil nehri sebebi ile söz konusu bölgelerin tarımsal faaliyetler açısından elverişli olması bir diğeri ise çöl ikliminin hakim olduğu bölgede suyun yaşamsal bir önem arz etmesidir. Bunun yanında söz konusu durumdan Nil nehrinin o dönemlerde su ihtiyacına cevap veren en önemli kaynak olduğu kanaatine de ulaşmaktayız.

Bölgede İslam dini mensuplarının artması ve İslamiyet'in yayılmasının ardından Mısır yönetimi Müslüman Arapların eline geçmiştir. Yönetimi Mısır'ın bazı bölgelerini stratejik olarak kullanmış bu sebeple de Mısır'ı oldukça ehemmiyetli görmüştür.⁹²

2.2.2. Osmanlı Yönetimi Döneminde Mısır

Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Kahire'ye girmesi ile Mısır Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve Fransız işgaline kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Mısır'ın fethi Osmanlı Devletine ticaret, sanayi ve tarım gibi alanlarda katkı sağlamış ve 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ile de Mısır'ın Osmanlı Devleti nazarındaki önemi artmıştır. Ayrıca tüm bunların yanında Kahire dönemin ticaret merkezi niteliğinde bir şehir olması sebebi ile tüccarların tercih ettiği bir güzergah olmuştur. Özellikle Kahire'nin transit ticaret noktasında elverişli olması şehrin ticari açıdan önemini de arttırıyordu. Kızıldeniz yolu ile gelen ürünlerin Osmanlıya ve Avrupa'ya ulaşımına da imkan sağlaması da göz önüne alındığında Kahire'nin Osmanlı devletinin ikinci büyük şehri konumunda olduğunu söylemek mümkün olacaktır.⁹³

Mısır'ın jeopolitik konumunun yanında Kızıldeniz, Kahire ve Akdeniz limanlarının sağladığı ekonomik avantajlar ve tüccarların bu ekonomik kanalları tercih

---

⁹¹ Bernard Lewis, **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, Selen Y.Kölay (çev.), Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2007, s.28.

⁹² Lewis, ss.71, 72, 73.

⁹³ Suraiya FAROQHi, **Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı**, Emine Sonnur Özcan (çev.). 1. Basım. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2006. s.570

etmeleri ile Mısır'ın söz konusu dönemde Osmanlı devleti için oldukça önemli olduğu görülmektedir.⁹⁴

2.2.3. Osmanlı İdaresi Sonrası Mısır

1. Dünya savaşının başladığı 1914 yılında İngilizler tarafından işgale uğramıştı. Ancak bölge hukuken Osmanlı himayesinde olduğu dönemlerde de İngilizlerin siyasi etki alanı dahilinde olmuştur.

Mısır 1922 yılında İngilizlerin tek taraflı bağımsızlık tanınması ile yeni bir döneme başlamıştı. İngilizlerin tanıdığı tek taraflı bağımsızlık kararına göre İngiliz kuvvetlerinin Mısır'dan çekilmesi söz konusu değildi. Bunun yanında 1923 yılında İngiltere'nin de kabulü ile hazırlanan Mısır Anayasası Ocak 1924'te seçimlerin yapılmasını öngörüyordu. Yapılan seçimler neticesinde yeni bir yönetim tezahür etmiş olsa da söz konusu yönetimler İngiltere'den bağımsız bir strateji izleyemiyor, yönetimler İngiltere tarafından yönlendiriliyorlardı. Yönetimlerin İngiltere'den bağımsız ya da İngiltere'nin hilafına karar alması, hareket etmesi durumunda ise görevden uzaklaştırılmaları söz konusu oluyordu.⁹⁵

1948 yılında Arap Devletlerinin aleyhine sonuçlanan Arap-İsrail savaşlarının ardından İsrail tarafından işgal edilen sınırların Avrupa devletleri tarafından tanınması halkta rahatsızlık meydana getirmiştir. Bu durum 2. Dünya Savaşının ardından Mısır'da başlayan İngiltere muhalifi protesto gösterilerinin yoğunluğunu ve şiddetini arttırmış ve ülkede gerginliğin tırmanmasına sebep olmuştur. Ülkede tırmanan gerginlik orduda yönetimi devirme arzu olarak tezahür etmiş ve Cemal Abdül Nasır ve Enver Sedat'ın da içlerinde bulunduğu bir grup ordu mensubu 26 Temmuz 1952 tarihinde yönetime el koyarak "Hür Subaylar" darbesini gerçekleştirmiştir. Darbe sonucunda yönetime geçirilen General Muhammed Necib ile de çeşitli sorunlar yaşanması sebebi ile 1954 yılında yönetime Cemal Abdül Nasır geçmiştir.⁹⁶

---

⁹⁴ Onur Özer, "2000 - 2010 Yılları Arasında Mısır ve Türkiye Ticari İlişkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi OAE, 2014, s.8

⁹⁵ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, 7. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, ss.187-194.

⁹⁶ Arı, ss.264-266

Yönetimi ele alan Cemal Abdül Nasır ülke yönetiminde Arap milliyetçiliğini temel alan bir tutum izlemiştir. Arap dünyasının birleştirilmesi amacıyla da büyük çabalar harcamış ve 1958 yılında Mısır'ın Suriye ile birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyetini kurduğunu ilan etmiştir, fakat 1961 Eylül'ünde bu birlik bozulmuştur. Mısır'ın Süveyş kanalını millileştirmesiyle, Mısır ile İngiltere ve Fransa ilişkileri olumsuz yönde seyretmiştir. 1967'de İsrail ile çıkan savaşta Nasır yönetimi ağır darbe almıştır. Nasır döneminde devletçi ekonomi politikaları izlenmiş radikal tedbirler eşliğinde sanayi ve ticaret olabildiğince devletleştirilmiştir. 1970 yılında Cemal Abdül Nasır ölmüş ve ondan boşalan makamı Enver Sedat doldurmuş ve yönetime geçmiştir.

Enver Sedat ekonomide Abdül Nasır'ın aksine özel sektörü destekleyen adımlar atmıştır. Ayrıca yine Abdül Nasır'ın aksine Sovyetler ile değil Amerika ile yakın ilişkiler kurmuştur. 1973 yılında Suriye ile birlikte İsrail'e karşı taarruz ederek Sina'yı yeniden ele geçirmesi Enver Sedat'ın gücünü arttırmış ve iç siyasette elini kuvvetlendirmiştir.⁹⁷ Mısır ve Amerika arasındaki yakınlaşmadan dolayı orduda rahatsızlıklar baş göstermeye başlamış, Enver Sedat bu rahatsızlıklara karşı tedbir almayı denemiş ancak yine de 1981 yılında bir ordu mensubu tarafından uğradığı suikast sonucu öldürülmüştür. Enver Sedat'ın ölümünün ardından yönetime geçen Hüsnü Mübarek 2011 yılına kadar ülke yönetimini elinde bulundurmuştur. 2011 yılı ocak ayında yönetime karşı hürriyet istekleri ile başlayan gösteriler şubat ayında Hüsnü Mübarek'i istifaya zorlamış ve yönetime Muhammed Mursi geçmiştir. Fakat ülkedeki hürriyet mücadelesi 2013 yılında Genelkurmay Başkanı Abdülfettah es-Sisi'nin kontrolünde gerçekleşen askeri darbe neticesinde son bulmuş ve yönetim Abdülfettah es-Sisi'ye geçmiştir.⁹⁸

---

⁹⁷ Çaylı, 9

⁹⁸ Telci, İsmail Numan. Mübarek'ten Sisi'ye Mısır'da Otoriter Rejimin Kurumsallaşması, Anadolu Ajansı. 12 Şubat 2019. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/mubarekten-sisiye-misirda-otoriter-rejimin-kurumsallasmasi/1390093>. (Erişim Tarihi: 11 Mart 2019)

2.3. Toplumsal Yapı

2.3.1 Demografik Bilgiler

Mısır'ın nüfusu 1980'lerde 40 milyon civarındayken bu rakam 1990'da 51 milyon, 2000'de 63 milyon, 2010 yılında 84 milyon, 2019 yılında da neredeyse 98 milyona ulaşmıştır. Mısır nüfusu kırk yıllık bu süre zarfında iki katından fazla artış göstermiştir. Nüfus artışındaki bu hız ve plan yoksunluğu işsizliğin artması, enflasyonun yükselmesi gibi sosyal ve ekonomik hasarlara yol açmıştır. Bunun yanında nüfusun artması iş gücüne de olumlu etki yaratmış Mısır'ın ekonomisi büyümüş, dış ticareti, üretim ve tüketim artış göstermiştir.

2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Toplam Nüfusu, Değişim Oranları, Kadın ve Erkek Sayılarını gösteren Tablo 12 aşağıda verilmiştir.

Tablo 12
2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Toplam Nüfusu, Değişim Oranları, Kadın ve Erkek Sayıları

YILLAR	TOPLAM	DEĞİŞİM (%)	KADIN	ERKEK
2008	80 953,881	1,9	40 102,879	40 851,001
2009	82 465,022	1,9	40 840,221	41 624,810
2010	84 107,606	2,0	41 641,633	42 465,970
2011	85 897,561	2,1	42 514,861	43 382,700
2012	87 813,257	2,2	43 449,815	44 363,445
2013	89 807,433	2,3	44 423,983	45 383,445
2014	91 812,566	2,2	45 405,153	46 407,403
2015	93 778,172	2,1	46 369,234	47 408,942
2016	95 688,681	2,0	47 308,816	48 379,866
2017	97 553,151	1,9	48 228,158	49 324,991

Kaynak: Central Agency for Public Mobilization and Statistics (Merkezi Kamu Mobilizasyonu ve İstatistik Ajansı), <http://www.capmas.gov.eg/> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018)

Tablo 12'ye göre Mısır'ın 2008 ile 2017 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde toplam nüfusun %50,5 erkeklerden %49,5 de kadınlardan oluşmaktadır. Kadınlarda ortalama ömür müddeti 68 iken erkeklerde 73'dür. 6 yaşın altı nüfusun %10'u, okul çağındaki 6-24 yaş arası nüfusun %29'unu teşkil etmekte olup, nüfusun %46'sı çalışabilir (15-64) durumda ve % 2,8'i ise 65 yaş ve üzerindedir.⁹⁹

Toplum Mısır'da genelde iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar; kendilerini Arap diye nitelendiren Müslümanlar ve kendilerini Kıpti diye nitelendiren Hristiyanlardan müteşekkildir. Mısır'ın toplam 1 milyon km² kara alanının % 5'inden az bir kısmı yerleşmiş ve ekili alanlardan oluşmaktadır. Arazinin geri kalan kısmı yaşamın mümkün olmadığı çöllerdir. Çölün haricinde kalan alanlarda nüfus yoğunluğu oldukça yüksektir. Nil nehri çevresi ve Nil deltası nüfusun %97'lik kısmından fazlasını barındırmaktadır. Nüfusun %16,5'ini 0-6 yaş, %41,7'sini 6-24 yaş grubu oluşturmaktadır. Nüfusun yaklaşık %60'ını gençler teşkil etmektedir. Nüfusun %51,2'sini erkekler, %48,8'ini kadınlar oluşturmaktadır. Yaş ortalaması erkeklerde 67, kadınlarda 69'dur.¹⁰⁰

2.3.2 Mısır'da Etnik Yapı

Etnik olarak Mısır'da Araplar mevcut nüfusun yaklaşık %91'ini oluşturmaktadır. Araplar da dini açıdan tasnif edilecek olursa mevcut Arap nüfusun %91,5i Müslümanlardan geri kalan kısmı ise Hristiyanlardan oluşmaktadır. Ayrıca Kıptiler Mısır nüfusunda etnik olarak önemli bir unsurdur. Kıpti nüfusunun tamamı Hristiyanlardan müteşekkildir. Farklı bir anadile sahip olmalarına karşın Kıptiler günümüzde Arapça konuşarak anlaşmaktadırlar. Ayrıca Mısır nüfusunda Berberi, Beca, Nübyeli, Arnavut gibi farklı Müslüman etnik gruplarda yer almaktadır. Tarım ile iştigal eden Fellah diye adlandırılan kişilerin nüfusta yoğunlukla bulunmasının yanında büyük şehirlerde Yunan, Ermeni ve İtalyan gibi farklı kökenlere de rastlamak mümkündür.¹⁰¹

---

⁹⁹ Özer, s.12.

¹⁰⁰ Çaylı, s.17.

¹⁰¹ Özer, s.13.

2.4. Mısır'da Yönetim

2.4.1. Yönetim Yapısı

Devlet yönetimine bakıldığında Cumhurbaşkanı'nın devlet başkanı olduğu görülmektedir. Devletin en üst makamdaki yöneticisi olan Cumhurbaşkanı 6 yılda bir seçilmektedir. 40 yaşını doldurmuş olmak ve Mısırlı bir aileye mensup olmak Mısır devletinde Cumhurbaşkanı adayı olmak için yeterlidir. Parlamenter sistem ile yönetilen Mısır'da Halk Meclisi, Danışma Meclisi ve Bakanları Kurulu üyelerinin Mısır Parlamentosunu oluşturduğu görülmektedir. Halk Meclisi'nin yarısı çiftçi ve işçilerden müteşekkil olmak şartı ile en az 350 üyeden oluşur. Danışma meclisi ise 3'de birinin gizli oylama ile seçildiği geri kalanın ise Cumhurbaşkanı tarafından atandığı süreleri en fazla 6 yıl ile sınırlı 132 üyeden oluşmaktadır. Mahkemeler hiyerarşik olarak üstlerinde bulunan Anayasa mahkemesine karşı sorumludurlar. Mısır devleti bağımsız bir yargısal sisteme sahiptir. Miras hususunda ve Aile dahilindeki anlaşmazlıklarda İslam Hukukunun hükümleri geçerlidir. Ticari ilişkiler ve Uluslararası meseleler ise modern hukuk ilkelerine tabidir.¹⁰²

Üniter bir devlet olan Mısır Arap Cumhuriyeti yönetsel açıdan il, ilçe, kasaba, kentsel alt bölümler ve köyler olmak üzere 5 kısımdan meydana gelmektedir. Mısır Arap Cumhuriyeti 26 vilayet, 145 ilçe, 869 köyden oluşmaktadır. Vilayetler idari açıdan Başbakanlığa bağlıdır, bunun yanında ülke ekonomik planlama için 8 farklı bölgeye ayrılmış durumdadır ve her bölge birden fazla vilayeti kapsamaktadır.¹⁰³

Mısır Arap Cumhuriyeti'nde bulunan ve başbakanlığa bağlı olan 26 vilayet Kahire, Garbiye, Asvan, İskenderiye, Asyut, Dekahliye, Şarkiye, Buheyre, İsmailiye, Beni Suveyf, Matruh, Dimyat, Feyyum, Gize, Kızıldeniz, Minye, Kuzey Sina, Port Said, Kina, Sev hac, Güney Sina, Süveys, Luksor, Hilvan, Yeni Vadi, Kalyubiye'dir. Bu vilayetlerin idari amirleri başbakanlık tarafından atanan valilerdir.¹⁰⁴

---

¹⁰² Özer, s.15

¹⁰³ Erciyes Üniversitesi Afrika Ekonomik ve Sosyal Uygulama ve Araştırma Merkezi, "Afrika Ülke Raporları Mısır'ın Ekonomik ve Siyasal Yapısı", https://afesam.erciyes.edu.tr/Dosyalar/Afrika_Ulke_Raporlari_Misir.pdf (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2019)

¹⁰⁴ Çaylı s.14

2.4.2. Siyasi Oluşum

Mısır Arap Cumhuriyeti 1980 yılında kabul edilen anayasayı esas alır ve bu anayasa ile Ortadoğu ülkelerinin birçoğunun aksine çok partili sisteme dayanan bir yapısı vardır. Meclisin yüzde seksenine yakınının iktidar milletvekillerinden oluşuyor olması Mısır'daki bu demokratik yapının oldukça sorunlu olduğuna da işaret etmektedir.¹⁰⁵ 3 Temmuz 2013 tarihinde General Abdülfettah Es-Sisi tarafından gerçekleşen askeri darbeye kadar ülkede yasal olarak kurulmuş ve seçimlere katılan Mısır Arap Sosyalist Partisi, Dayanışma Partisi, Sosyalist Liberal Parti, Fatah Partisi, Sosyalist İşçi Partisi vb. gibi çok sayıda parti seçimlere girdiği gibi Müslüman Kardeşler hareketi de bağımsız adaylar ile seçimlere katılmaktaydı, ancak 2013 askeri darbesi ile bu demokratik sistem askıya alınmıştır.¹⁰⁶

2.4.3. Mısır'ın Uluslar Arası Örgüt ve Kuruluş Üyelikleri

Mısır aşağıdaki kuruluşlara üyedir. Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Afrika Birliği (AU), Arap Afrika Kalkınma Bankası (ABEDA), Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu (AFESD), Afrika Kalkınma Bankası (AfDB), İslam Kalkınma Bankası (IDB), Arap Para Fonu (AMF), Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (BSEC) (gözlemci), Arap Ülkeleri Ekonomik Anlaşmalar Konseyi (CAEU), Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Silahsızlanma Konferansı (CD), Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Gelişen Sekiz Ülke (D-8), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), G-15, G-24, G-77, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Uluslararası Ticaret Odası (ICC), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi (ICRM), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD), Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRCS), Uluslararası Hidrografi Örgütü (IHO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO), Uluslararası Mobil Uydu Örgütü (IMSO),

¹⁰⁵ Emre Cakova, Düünden Bugüne Mısır Arap Cumhuriyeti, https://www.academia.edu/8139228/D%C3%BCnden_Bug%C3%BCne_M%C4%B1s%C4%B1r_Arap_Cumhuriyeti_s.9 (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2019).

¹⁰⁶ Özer, s. 17

Interpol, Uluslararası Telekomünikasyon ve Uydu Örgütü (ITSO), İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC), Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Parlamentolar arası Birlik (IPU), Uluslararası Standartlar Teşkilatı (ISO), Uluslararası Telekomünikasyon Örgütü (ITU), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Arap Ligi (LAS), Çok taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu (MIGA), BM Kongo İstikrar Misyonu (MONUSCO), Bağlantısızlar Hareketi (NAM), Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri (OAPEC), Dünya Posta Birliği (UPU), Fransızca Konuşan Ülkeler Örgütü (OIF), Daimi Hakemlik Mahkemesi (PCA), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) (gözlemci), BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Dünya Gümrük Örgütü (WCO), BM Endüstriyel Gelişme Örgütü (UNIDO), Bosna Hersek BM Misyonu (UNMIBH), BM Fildişi Sahilleri Operasyonu (UNOCI), BM Filistinli Mülteciler Yardım Ajansı (UNRWA), BM Turizm Örgütü (UNWTO), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO).¹⁰⁷

2.5. Eğitim

Mısır'da toplam yetişkin nüfusun %29,23'ü okuma yazma bilgisine sahiptir. Erkekler arasında okuryazarlık oranı %82,2 iken, kadınlar arasındaki okuryazarlık oranı %65,4 seviyesindedir. Gayri safi yurt içi hasılasının %3,8'lik kısmını eğitime tahsis eden Mısır Arap Cumhuriyeti'nde dokuz yıllık süreyi kapsayan ilk ve ortaöğretim zorunludur. 1962 yılı itibari ile Mısır'da eğitim anayasal olarak güvence altına alınmıştır. Anayasaya göre devlet herkese eşit düzeyde eğitim imkânı sağlamakla yükümlüdür ve bunun yanında ülkede okuryazarlık oranının %100'e ulaşması milli bir meseledir.¹⁰⁸

Mısır'da devlete ait 23 üniversite bulunurken genellikle yerliler ile Rus, Amerikan ve İngiliz gibi yabancı ortaklarla yönetilen özel üniversitelerin sayısı 22'dir. Ülke genelinde yerli ve yabancı STK'lar tarafından yönetilen 18 yüksek enstitü ve 81 yüksek eğitim veren kolej mevcuttur. Ülke genelinde üniversite eğitimi alan öğrenci sayısının, 2010 yılı verileri esas alındığında 2.646.000 olduğu görülmektedir. Bu

¹⁰⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ülke Künyesi, <http://www.mfa.gov.tr/misir-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2019)

¹⁰⁸ Riad Domazeti, "Mısır'da Eğitim: İdeolojik Yönetimlerin Eğitim Mücadelesi", İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. 01 Şubat 2019. https://insamer.com/tr/misirda-egitim-ideolojik-yonetimlerin-egitim-mucadelesi_1953.html (Erişim Tarihi: 18 Mart 2019).

öğrencilerin 67.570'i mühendislik okurken 175.693'ü işletme, 14.981'i turizm ve otelcilik okumakta 8.000 öğrenci ise tarım bölümünde eğitim görmektedir.¹⁰⁹

2.6. Genel Hatları ile Mısır Ekonomisinin Genel Yapısı

Uzun dönemli iktidarlar değişimlerinin ardından bölgede kalıcı sorunları da beraberinde getirmiştir. Nasır döneminde izlenen milliyetçi ve devletçi ekonomi politikaları, sanayi ve ticareti millileştirme hamleleri, Enver Sedat döneminde yerini açık bir ekonomik sisteme bırakmıştır. Enver Sedat'ın uğradığı suikast sonucunda yerine geçen ve 2011 yılına kadar yönetimi elinde bulunduran Hüsnü Mübarek, Nasır ve Sedat dönemlerinden kalan karmaşık yapıyı birlikte sürdürmeye çalışmıştır.

Mısır Arap Cumhuriyeti'nde ekonomi tarım, turizm, Süveyş kanalı, doğal gaz ve çok gelişmiş olmasa da sanayi üzerine kurulu vaziyettedir. Devrim hareketleri ve 2013 askeri darbesi ile turizm sektörü ağır hasarı atlattığına çalışırken ülkenin en önemli ekonomik sorunu olarak işsizlik kendini göstermektedir.¹¹⁰

2.6.1. Mısır Ekonomik Göstergeleri

Mısır ekonomisi 2011 yılına kadar finansal krizlere karşı direnç gösterebilen bir yapıya sahip olmuş ancak 2011 yılında ülkede meydana gelen siyasal kriz ve devrim talepli isyan hareketleri ülkeyi her alanda etkilediği gibi ekonomik anlamda da zor durumda bırakmıştır. 2013 yılında askeri darbe sonucu kurulan yönetim ekonomik alanda toparlanma çabaları göstermiştir, ancak 2014/2015 döneminde ekonomik göstergelere yansıyan bu canlanma 2015/2016 döneminde dip seviyeyi gören Turizm gelirleri, %10,9 seviyelerine varan enflasyon ve %12 oranlarındaki işsizlik seviyesi ile olumsuz bir tablo oluşturmuştur. 2013 yılında %6,9 seviyelerinde olan enflasyon oranı ülkedeki politik ve sosyal krizlere bağlı olarak başta gıda fiyatları olmak üzere alkollü içecekler, sigara, giyecek, ayakkabı, konaklama, ulaşım ve mobilya fiyatlarındaki artışlar olmuştur. Tablo 13'de yer alan Mısır ile ilgili temel göstergelere baktığımızda serbest döviz kuruna geçiş

¹⁰⁹ Riad Domazeti, "Mısır'da Eğitim: İdeolojik Yönetimlerin Eğitim Mücadelesi".

¹¹⁰ Tanzer Polat Yılmaz, "Ortadoğu Ekonomisi ve Su Sorunu", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi SBE, 2009, s.63.

ile yerel para biriminin değer kaybına neden olduğunu, 2010/2011 yılında yerel para birimi dolar paritesi 5,81 civarında iken 2016 yılında 8,15 olduğu görülmektedir.¹¹¹

Tablo 13
Mısır'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016
Para Birimi	Mısır Pound'ı (EGP)					
Para Birimi \$ Paritesi	5,81	6,00	6,45	6,97	7,42	8,15
GSYİH (Milyar EGP) Cari Fiyatlarla	1371.1	1656.6	1843.8	2101.9	2479.8	2708.3
GSYİH (Milyon \$) Cari fiyatlarla	235.990	285.762	293.531	316.448	336.675	328.491
Kişi Başına Düşen GSYİH (\$)	2966	3460	3520	3650	3761	3610
Enflasyon Oranı (%)	11,0	8,7	6,9	10,1	10,9	10,2
İşsizlik (%)	8,9	12,7	13,2	13,0	12,8	12,7
İhracat (Milyon \$) Sabit Fiyatlarla 2005	26.993	25.072	26.988	26.119	22.058	18.705
İthalat (Milyar(\$)) Sabit Fiyatlarla 2005	54.096	59.211	57.683	60.182	60.844	57.388
Dış Borç (Milyon\$)	34.906	34.385	43.233	46.067	48.063	55.764
Dış Borç/GSYİH	15,2	12,4	16,3	15,5	15,0	18,3
Nüfus (Milyon)	80,4	82,4	84,7	86,7	89,0	91,1

Kaynak: Muhammed Samancı, “Mısır’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı İçerisinde Vergi Sistemi’nin Gelişimi Ve Türk Vergi Sistemi İle Karşılaştırılması”, Akademik Hassasiyetler Dergisi, Cilt 5, Sayı 9, 2018, <https://dergipark.org.tr/akademik-hassasiyetler/issue/37173/415022> s.139 (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019).

IMF'nin ülke ekonomisinin iyileşmesi kapsamında 12 milyar dolarlık bir yardım paketi 2017'de kamu borcunun azalmasını sağlarken dış borç da önemli ölçüde artmıştır. Yine Tablo 13'e baktığımızda kişi başına düşen GSYİH'nın ve dolar bazında GSYİH'nın

¹¹¹ Muhammed Samancı, “Mısır’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı İçerisinde Vergi Sistemi’nin Gelişimi Ve Türk Vergi Sistemi İle Karşılaştırılması”, Akademik Hassasiyetler Dergisi, Cilt 5, Sayı 9, 2018, <https://dergipark.org.tr/akademik-hassasiyetler/issue/37173/415022> s.139 (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019).

düzenli ancak çok düşük seviyelerde artış gösterdiği görülmektedir. IMF tahminlerine göre büyüme orta vadede %6'lara kadar çıkacaktır.

Tablo 13'de de görüldüğü gibi 2015'te son 11 yılın en yüksek seviyesine ulaşmış olan işsizlik oranı, 2016'dan itibaren yavaşça azalmaktadır ve 2017'nin son çeyreğinde %11,3 olmuştur. Çalışanların %75'i sigortasızdır ve nüfusun %26'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Mısır ekonomisinin dört önemli gelir kaynağı bulunmaktadır. Bunları; Süveyş Kanalı, Petrol, Turizm ve yurt dışında çalışan işçilerin para transferleri oluşturmaktadır.

2.6.2. Süveyş Kanalı

Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan yapay bir su yolu olan Süveyş Kanalı Asya ve Avrupa kıtaları arasında Afrika'nın güney tarafını dolanmak zorunda kalmadan yük taşınmasını ve deniz ulaşımını sağlar bu açıdan dünya denizciliğinde son derece önemlidir. Deniz taşımacılığında yoğun oranda tercih edilen Süveyş Kanalı'nın ilk inşası 163 km uzunluğunda ve 8 metre derinliğinde olmuştur.¹¹² Ancak kanalın yoğun tercih edilmesi ve buna bağlı olarak da geçiş kolaylığının ve güvenliğinin sağlanması için çeşitli düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar neticesinde kanal bugün 193 km uzunluğa 24 metre derinliğe ve 205 metre genişliğe sahip olmuştur.¹¹³

---

¹¹² Çaylı, s.33

¹¹³ Aydoğan Kalabalık, "Mısır Ekonomisinin 3'ncü Büyük Döviz Kaynağı: Süveyş Kanalı", Anadolu Ajansı, 17 Kasım 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-ekonomisinin-3uncu-buyuk-doviz-kaynagi-suveys-kanali-/1313989> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2019)

Tablo 14
Süveyş Kanalı Trafığı ve Gelirleri (Milyar Dolar)

	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016
Gemi Sayısı	18.050	17.664	16.664	16.744	17.244	17.252
Yük (Milyon Ton)	897	939	912	931	992	987
Toplam Gelir	5.053	5.228	5.032	5.369	5.362	5.122

Kaynak: Muhammed Samancı, “Mısır’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı İçerisinde Vergi Sistemi’nin Gelişimi Ve Türk Vergi Sistemi İle Karşılaştırılması”, Akademik Hassasiyetler Dergisi. Cilt.5, Sayı.9, Ocak 2018. <https://dergipark.org.tr/akademik-hassasiyetler/issue/37173/415022> s.140 (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019).

Süveyş kanalı gelirleri 2008 yılında 4,72 milyar dolar seviyelerindeyken, Tablo 14’de de görüldüğü gibi 2016 yılında 5,1 milyar dolara ulaşmıştır. Kanal gelirlerindeki bu artış gemilerin artan yakıt giderleri sebebi ile Afrika’yı dolaşmak yerine kanal kullanımını tercih etmelerinin ve Çin ile Kuzey ülkeleri arasındaki ticaretin yükseliş göstermesinin bir neticesidir.¹¹⁴

Dünya deniz ticaretinin %7,5’inin Süveyş Kanalı’nı kullandığı bilinmektedir. Süveyş Kanalı’nın Mısır devleti için ne denli önemli bir gelir kaynağı olduğunu görmek için Tablo 15’i yani Süveyş Kanalı gelirlerinin toplam gelirler içindeki payını incelemek yeterli olacaktır.

Tablo 15
Süveyş Kanalı Gelirlerinin Toplam Gelirler İçindeki Payı

	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016
Toplam Gelirler (A)	303.622	350.322	456.788	465.241	491.488
Süveyş Kanalı Gelirleri (B)	16.118	16.375	18.084	19.214	14.755
B/A	5,3	4,67	3,95	4,13	3

Kaynak: Muhammed Samancı, “Mısır’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı İçerisinde Vergi Sistemi’nin Gelişimi Ve Türk Vergi Sistemi İle Karşılaştırılması”, Akademik Hassasiyetler Dergisi. Cilt.5, Sayı.9, Ocak 2018. <https://dergipark.org.tr/akademik-hassasiyetler/issue/37173/415022> s.140 (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019).

¹¹⁴ Samancı, s.140.

Tablo 15 incelendiğinde özellikle 2015/2016 yılında kanal gelirlerinin toplam gelirler içindeki payında düşüş görülmekte, bunun sebebi olarak da petrol fiyatlarındaki düşüş gösterilmektedir.¹¹⁵

2.6.3. Mısır Ekonomisinde Petrol Gelirleri

Petrol Mısır'da birinci dünya savaşı meydana gelmeden hemen önce Süveyş kanalında bulunmasına rağmen ikinci dünya savaşına dek gerekli önemden yoksun kalmıştır. İkinci dünya savaşı sonrasında petrolün değer kazanması ile Mısır doksanlı yıllara kadar petrol ihracatı yaparak kendi kaynakları ile yetinen bir ülke olmuştur. Ancak daha sonra enerji hususundaki iç talebi karşılamakta güçlük çekmeye başlamış ve 2010 yılı sonrası bu iç talebi karşılamak adına petrol ithalatına bağımlı hale gelmiştir. Ayrıca petrol ürünleri ile ilgili yurt içi talep de artmaya devam etmektedir.

İkinci dünya savaşı kadar gerekli önemin verilmediği petrolü takiben Nil deltasında doğal gaz da bulunmuştur. Petrol ve doğal gazın ihracatı ülke ekonomisinde önemli rol oynamaya başlamıştır.

Tablo 16

Mısır Yıllara Göre Kanıtlanmış Petrol Rezervi (Varil)

Yıl	Varil
2004	2.700.000.000
2005	2.700.000.000
2006	2.600.000.000
2008	3.700.000.000
2010	4.300.000.000
2011	4.400.000.000
2013	4.400.000.000
2016	4.400.000.000
2017	4.400.000.000

Kaynak: IndexMundi, <https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=97&c=eg&l=en> (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2019)

¹¹⁵ Samancı, s.140.

Tablo 17
Mısır Yıllara Göre Petrol İhracatı (Varil)

Yıllar	2004	2005	2006	2009	2010	2013	2014
MISIR Petrol İhracatı (Varil)	134.000	204.700	134.000	86.720	85.000	193.400	197.700

Kaynak: IndexMundi, <https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=97&c=eg&l=en> (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2019)

Süveyş Körfezi, Nil Deltası, Doğu Çölü, Batı Çölü ve Akdeniz bölgeleri Mısır’da petrol üretiminde ön planda olan bölgeleridir. Petrol Bakanlığı’na bağlı ekonomik bir devlet şirketi olan Mısır Genel Petrol Şirketi 2014-2015 Yıllık Raporuna göre; ham petrol bölgelere göre dağılımı; Batı Sahra (%53,3), Süveyş Körfezi (%21), Sina (%10,4), Doğu Sahra (%10,3), Akdeniz (%3,9), Nil Deltası (%1), Üst Mısır (%0,1).¹¹⁶

Petrol ihracatının büyük kısmını İtalya, Hindistan ve ABD gibi büyük ülkelere yapan Mısır’ın Petrol ihracatı 1980’li yıllarda 2,5 milyar dolarken 2008 yılında 11 milyar doları aşmıştır. 2010 yılında ise ihracatta düşüş gözlemlenmiş 8 milyar dolar seviyelerine inmiştir. Mısır petrol ithalatında ise 1980’li yıllarda 0,3 milyar dolar seviyelerindeyken 2008 yılında en yüksek seviye olan 9,5 milyar dolar civarında seyretmiş 2010 yılında 5 milyar dolar seviyelerine gerilemiştir. Tablo 17’de de görüldüğü üzere küresel finansal krizden kaynaklı olarak Mısır’ın petrol ihracatı 2008 yılı sonrası 2009 ve 2010 yılında düşüş göstermiştir.¹¹⁷

2.6.4. Mısır Ekonomisinde Doğal Gaz

Mısır 2014 yılındaki verilere göre dünya kanıtlanmış doğalgaz rezervinin yaklaşık %1.07’lik kısmına sahipti.¹¹⁸ Mısır devleti hükümet politikası olarak iç sanayide

¹¹⁶ EGPC (Egyptian General Petroleum Corporation), “Annual Reports”, EGPC/MEDIA CENTER/Annual Reports, <http://egpc.com.eg/AnnualReportYears.aspx> (Erişim Tarihi: 05 Mart 2019)

¹¹⁷ Çaylı, s.26

¹¹⁸ Enerji Atlası, Ülkelere Göre Dünya Doğalgaz Rezervi, <https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019)

doğalgaz kullanımını yaygınlaştırmak ve ihraç edilmek üzere daha fazla petrol ortaya çıkarmak yönünde kararlılık göstermektedir. 2015 yılında keşfedilen Zohr enerji sahası Mısır'ın doğalgaz rezervini arttırmış 2017 sonunda faaliyete geçmesi ile üretimi 2018 yılında 6 kat arttırmıştır.¹¹⁹ Yeni keşfedilen bu enerji sahası Mısır doğalgaz rezervine sağlayacağı bu altı katlık artış ile Mısır'ı yeniden doğalgaz ihraç eden ülke statüsüne ulaştırması beklenmektedir. Özellikle İsrail ile Mısır arasında sağlanması için görüşülen ve İsrail'den Mısır'a 65 milyar metreküplük doğalgaz akışını sağlayacak 15 milyar dolarlık bir anlaşmanın gündemde olduğunu ve bu anlaşmanın sağlanması durumunda Mısır ekonomisinde doğalgazın öneminin daha da artacağı öngörülmektedir.

Doğalgaz bölgelere göre dağılımı; Akdeniz (%59,4), Batı Sahra (%29,5), Nil Deltası (%8,8), Süveyş ve Sina Körfezi (%2,3) sıralamak mümkündür.

Lübnan, Mısır ve Suriye 2000'li yıllara girildiğinde Suriye ve Mısır'da bulunan doğalgazı piyasa ile buluşturmak adına 1 milyar dolar değerinde bir boru hattı konusunda anlaşmışlardır. Arap Boru hattının Ürdün ile Mısır arasındaki kısmı faaliyete geçti ancak kalan kısım için çalışmalar devam etmektedir. Çalışmalar tamamlandığında Mısır doğalgazı Türkiye'ye ulaşmış olacak ayrıca bunun yanında Azerbaycan-İran ülkelerinden gelen hat ile birleşerek Avrupa'ya uzanacak bir bölgesel hat meydana gelecektir.

2.6.5. Mısır Ekonomisinde Turizm

Bir ülkenin ekonomik gelişimini gösteren önemli ölçülerden biri de Ödemeler Dengesidir. Turizm Sektöründen elde edilen gelirler Ödemeler Dengesi açığını kapatmada önemli bir kaynaktır. Özellikle Mısır gibi turizm için her mevsim uygun bir iklime sahip olan, dünyanın 7 harikasından biri olan piramitleri topraklarında barındıran, kral mezarları, sfenksler, İskenderiye Feneri gibi ülkeler ekonomilerindeki ödemeler dengesini genel olarak turizm sektörünü etkin kılmak yolu ile sağlarlar.¹²⁰ Mısır her mevsim turizme elverişli şartları ve turistik kaynakları ile dünya turizminden payına düşen ekonomik katkıyı sağlamaktadır. 2002 yılında Mısır 4,9 milyon turist sayısı ile

¹¹⁹ TEB BNP Paribas Ortaklığı, Mısır: Dış Ticaret Verileri, https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/misir/ticari-profil?home_criteres_pays=16 (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019).

¹²⁰ Cemile Dağoğlu, "Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Türk Turizmindeki Yeri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi OAE, 2005, s.127.

dünyada en çok ziyaret edilen ülkelerin sıralamasında 36. Sırada bulunmaktadır. 2010 yılında 14,7 milyon turist sayısına ulaşan Mısır söz konusu yılda turizmde 12,5 milyar dolar gelir elde etmiştir.

Tablo 18
Mısır Yıllara Göre Toplam Turist Sayısı ve Toplam Turizm Geliri

Yıllar	Toplam Turist Sayısı (Bin)	Toplam Turizm Geliri (Milyon Dolar)
1995	2.871	2.954
2000	5.116	4.657
2005	8.244	7.206
2010	14.051	13.633
2011	9.497	9.333
2012	11.196	10.823
2013	9.174	6.747
2014	9.628	7.979
2015	9.139	6.897
2016	5.258	3.306
2017	8.157	8.636

Kaynak: The World Bank, Indicator, <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?locations=EG>; <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD?locations=EG> (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019)

Tablo 18'e bakıldığında 2000 yılında 5.116.000 olan turist sayısının 2005 yılında 8.244.000 kişiye ulaştığı ve beş yıl sonra 2010'da rekor seviyeyi görerek 14.051.000 kişi olduğu görülecektir. Ancak 2011 yılında başlayan iç politik kriz turizmi de etkilemiş turist sayısını düşürmüştü ve 2013 yılında gerçekleşen askeri darbenin de etkisiyle 2016 yılında turist sayısı 5.258.000 kişiye kadar düşerken 2010 yılında 13,6 milyar dolar olan turizm geliri de askeri darbenin etkisi ile 2016 yılında 3,3 milyar dolara düşmüştür. 2017 yılında turist sayısı yeniden artarak 8.157.000 kişiye yükselmiş, turizm geliri de 8,6 dolara çıkmıştır.

Ülke gelirinin yüzde 10'luk kısmının turizm gelirlerinden karşılandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mısır devletine döviz girişlerinin de dörtte birinin turizm gelirleri oluşturmaktadır.

2.6.6 Mısır Ekonomisinde İşçi Dövizlerinin Etkisi

Her ülkenin ekonomik sisteminde yurt dışında çalışan vatandaşlarının ülkelerine getirdiği döviz olumlu etki sağlamakta, ancak yurt dışında çalışan vatandaş sayısı düşük olan ülkelerin ekonomik sistemlerinde bu işçi dövizlerinin etkisi oldukça cüzi olabilmektedir. Mısır gibi yurt dışında yaşayan vatandaşlarının sayısı 4 milyonun üzerinde olan ülkelerin ekonomileri için işçi dövizleri oldukça ehemmiyetli olmaktadır. 2007 yılı rakamlarına göre sadece Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen işçilerin ülkeye sağladıkları döviz 2,762 milyar dolar düzeyinde olmuştur. Yaklaşık 1 milyonun üzerinde Mısır'lı Arap ülkelerinde işçi statüsünde çalışmaktadır. Bunun yanında ilişkilerin iyi olduğu Amerika Birleşik Devletleri ve çeşitli Avrupa ülkelerinde de çok sayıda Mısır'lı işçi statüsünde çalışmakta ve ülkelerine döviz girişi yapılmasını sağlamaktadır. Ayrıca belirli düzeyde nakit edinen yurt dışı işçiler Mısır'a döndüklerinde çeşitli sektörlerde iş yeri açma ve çalıştırma yoluna gitmektedirler ve bu da Mısır ekonomisine olumlu katkı sağlamaktadır.

2.7. Mısır'ın Dış Ticareti

Kuzey Afrika ülkeleri arasında stratejik olarak önem arz eden bir ülke olan Mısır 2011 yılındaki iç politik kriz ve 2013 yılında yaşanan askeri darbe hadiselerine kadar küresel ekonomik sistemde hemen her kesim ile ticari faaliyetleri yoğun olan bir ülke olmuştur. Mısır ekonomisi yoğun ticaret hacmi olmasına karşın 1970 yılı itibari ile sürekli dış ticaret açığı vermiştir. Çalışmanın bu bölümünde Mısır dış ticaretini iç politik kriz dönemi başlangıcına kadar olan bölümünü dikkate alarak incelenecektir.¹²¹

---

¹²¹ Hamdi Genç, Ferhat Sayım, "Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı", MKM Yayınları, Nisan 2011, İstanbul, s.42

2.7.1. Mısır'ın İthalatı

Bu bölümde incelenecek olan 2000-2009 yılları arasında Mısır ithalatının önemli kısmı Avrupa Birliği ülkelerinden yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Amerika, diğer Avrupa ülkeleri ve Arap ülkeleri de ithalat yapılan ülkeler arasında yer almaktadır. Mısır ithalatının yapıldığı bölgelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 19
Yıllara Göre Mısır'ın İthalatında Ülke Gruplarının İthalat Miktarları

	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016*	2016/2017*
Toplam İthalat**	57.682,8	60.181,9	61.305,5	57.387,7	57.122,1
Avrupa Birliği	17.682,1	16.229,0	17.815,3	17.415,7	15.884,0
Diğer Avrupa Ülkeleri	5.078,3	4.287,4	4.471,2	4.072,4	4.045,3
Rusya Federasyonu ve BDT	2.045,5	2.633,0	2.977,9	3.950,6	4.287,8
ABD	3.977,0	4.167,9	3.904,2	2.587,5	2.914,9
Arap Ülkeleri	10.968,1	16.679,0	13.612,5	10.423,7	10.889,9
Asya Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç)	11.925,7	12.158,6	13.301,2	11.402,4	10.758,9
Afrika Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç)	561,0	476,0	553,8	735,4	796,6
Avustralya	356,8	257,2	365,7	345,9	233,7
Diğer Ülkeler ve Bölgeler	5.088,3	3.293,8	4.303,7	6.454,1	7.311,0

Kaynak: Central Bank of Egypt, <http://www.cbe.org.eg/English/Economic+Research/Time+Series/> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2019)

Değerler milyon dolardır.

* Geçici

** Serbest bölge ihracatı dahil

Tablo 19'da görüldüğü üzere 2012-2013 yılında 57.682,8 milyon dolar olan Mısır'ın toplam ithalatı içinde ithalat yapılan ülkeler arasında en yüksek payı 17.682,1 milyon dolar ile Avrupa Birliği ülkeleri almıştır. Mısır ekonomisinde ithalatın 2000'li yıllarda sürekli artış gösterdiğini ve 2000-2001 döneminde 16.441,3 milyon dolar düzeyinde olan toplam ithalatın 2014-2015 dönemine gelindiğinde 60.181,9 milyon dolar seviyelerine çıkarak üç katın üzerinde bir artış gösterdiği görülebilmektedir.

Buğday (4,17 Milyar \$), Petrol Gazı (3,59 Milyar \$), Rafine Petrol (3,26 Milyar \$), Yarı Bitmiş Demir (1,97 Milyar \$), Ham Petrol (1,62 Milyar \$), Mısır (1,48 Milyar \$) ve Otomobil (1,35 Milyar \$) Mısır'ın başlıca ithalat yaptığı ürünler arasında yer almaktadır.¹²²

2.7.2. Mısır'ın İhracatı

Aşağıda Tablo 20'de 2012/2013 ile 2016/2017 dönemleri arasında Mısır'ın ihracat yaptığı bölgeler gösterilmektedir. Buna göre Avrupa Birliği ülkeleri ve Arap Ülkeleri Mısır'ın ihracatında ilk iki sırada yer almaktadır. Tablo 20'deki verilere göre Asya Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç) ve Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan ihracatın da yıllar içinde azaldığı görülmektedir. Diğer Avrupa Ülkeleri de Mısır'ın ihracatında önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 20

Yıllara Göre Mısır'ın İhracatında Ülke Gruplarının İhracat Miktarları

	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016*	2016/2017*
Toplam İhracat**	26.988,1	26.022,6	22.245,1	18.704,6	21.687,0
AB 28	8.903,7	10.069,0	7.473,8	6.034,5	7.069,6
Diğer Avrupa Ülkeleri	1.755,9	1.371,0	1.300,8	1.325,3	1.733,1
Rusya Federasyonu ve BDT	150,5	183,9	511,7	244,3	213,8
ABD	3.757,9	2.510,6	2.185,8	1.275,2	1.809,6
Arap Ülkeleri	5.160,9	5.472,4	5.514,3	5.749,7	6.455,3
Asya Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç)	4.912,8	3.467,4	3.110,1	2.064,4	1.779,4
Afrika Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç)	440,1	485,3	498,2	508,2	529,0
Avustralya	22,3	16,0	25,5	21,3	37,8
Diğer Ülkeler ve Bölgeler	1.884,0	2.447,0	1.624,9	1.481,7	2.059,4

Kaynak: Central Bank of Egypt, <http://www.cbe.org.eg/English/Economic+Research/Time+Series/> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2019)

Değerler milyon dolardır.

* Geçici, ** Serbest bölge ihracatı dahil.

¹²² The Observatory of Economic Complexity (OEC), <https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/egy/#%C4%B0thalat> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019)

2016/2017 döneminde 21.687 milyon dolar olarak gerçekleşen Mısır'ın toplam ihracatının %33'lük kısmının Avrupa Birliği ülkeleri, %30'lük kısmının Arap Ülkeleri, %8'lik kısmının Asya Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç), %8'lik kısmının Amerika Birleşik Devletleri ve %9,5'lik kısmının ise Diğer Ülkeler ve bölgelere yapıldığı Tablo 21'de görülmektedir. Mısır'ın toplam ihracatı 2012/2013 döneminde 26.988,1 milyon dolar düzeyinde iken azalarak 2016/2017 döneminde 21.687 milyon dolar seviyelerine düştüğü Tablo 20'de görülmektedir. Ancak toplam ithalat rakamları ile karşılaştırdığımızda dış ticaret açığının dikkat çekecek ölçüde yüksek olduğu da görülmektedir.

Mısır İhracatında Mineral yakıtlar, yağlar ve ilgili materyalleri başı çekmektedir. Gıda ve canlı hayvanlar, İçecekler ve tütün, Hayvansal ve bitkisel yağlar ve mumlar, Kimyasallar ve ilgili ürünler, Makinalar ve ulaşım araçları da ihracat kalemleri arasında yer almaktadır.¹²³

2.7.3. Mısır'ın Dış Ticaret Dengesi

Bir ülkenin toplam ithalat ve ihracat rakamlarının birbirine tekabül etmesi durumuna “dış ticaret dengesi” denir. İthalatın ihracattan fazla olması durumuna “dış ticaret açığı”, ihracatın ithalattan fazla olması durumuna ise “dış ticaret fazlası” denir. Bu tanımlar eşliğinde Mısır ekonomisine ait ithalat ve ihracat rakamları incelendiğinde yıllara göre kapanmayan aksine artış gösteren bir dış ticaret açığı olduğu görülmektedir. Tablo 21'de yıllara göre Mısır ithalat, ihracat rakamları ve dış ticaret açığı miktarı görülmektedir.

---

¹²³ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye – Mısır Dış Ticareti, 2018, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019)

Tablo 21
Mısır'ın Ticaret Dengesi Rakamları

Yıllar	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017
İthalat	57.682,8	60.181,9	61.305,5	57.387,7	57.122,1
İhracat	26.988,1	26.022,6	22.245,1	18.704,6	21.687,0
Dış Ticaret Dengesi	30.694,7	34.159,3	39.060,4	38.683,1	35.435,1

Kaynak: Central Bank of Egypt, <http://www.cbe.org.eg/English/Economic+Research/Time+Series/> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2019)

Değerler milyon dolardır.

Tablo 21’de de görüldüğü üzere 2012/2013 ithalat ve ihracat rakamları dikkate alındığında dış ticaret açığı 30.694,7 milyon dolar seviyesindeyken 2016/2017 döneminde 35.435,1 milyon dolar seviyelerine ulaşmıştır. Ve yine Tablo 21 esas alındığında 2012/2013 ile 2016/2017 yılları arasında dış ticaret dengesinin sürekli olarak açık verdiği görülmektedir.

2.8. Arap Baharı Ve Mısır’da Darbe Öncesi Dönem

Tunus’ta 2010 yılının Aralık ayında kendisini yakmak sureti ile protesto gösterisi yapan seyyar satıcı Muhammed Buazizi’nin 4 Ocak 2011 tarihinde hastanede yaşamını yitirmesinin üzerine Ortadoğu’da başlayan halk hareketleri ve özgürlük arayışları önce Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin bin Ali’nin 14 Ocak’ta ülkeyi terk etmesiyle netice bulan ve tüm Arap ülkelerinde hareketliliklere neden olan bir devrime inkılab etmiştir. Bu halk hareketleri ile rejimlerde meydana gelen dönüşüm uluslararası çevrede “Arap Baharı” olarak nitelendirilmiştir. Tunus’ta başlayan dönüşüm talepleri üzerinden iki hafta geçtikten sonra Mısır’a sıçramıştır. 25 Ocak polis güçlerini anma gününde İskenderiye, Süveyş ve İsmailiye gibi kentlerde çıkan olaylar önlenemez seviyelere ulaşmıştır. Hüsnü Mübarek olayları yatıştırmak adına hükümeti görevden almış ve yeni bir hükümet kurmuş, ayrıca 2 Şubat tarihinde de Eylül ayında yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmayacağını açıklamıştır. Ancak Mübarek’in tüm

bu çabaları halkı memnun etmeye yetmemiştir.¹²⁴ 11 Şubat Cuma günü yapılan gösterilerde artık halkın öfkesinin dinmeyeceği kanaati üzerine Hüsnü Mübarek istifa ederek görevi Ömer Süleyman'a devretmiştir. Halk hareketleri neticesinde yüzlerce can kaybı yaşanmıştı, ancak tüm bu olayların ardından da Mısır'da bir dönem sona ermiştir. 30 yılı aşkın iktidar ve otoriter güce sahip Mübarek görevi bırakmıştır. Geçiş döneminde ordu tüm gücü elinde toplamış, eski dönem iktidarının mensupları -çoğunluğunu yolsuzluk sebebi ile - için yargılama süreci başlattığını ve altı aylık geçiş sürecinin ardından sivil iktidara demokratik geçişin gerçekleşeceğini bildirmiştir.

2011 Kasım ayı ile 2012 Ocak ayı arasında devam eden üç aşamalı parlamento seçiminden "Müslüman Kardeşler" in "Hürriyet ve Adalet Partisi" ile Selefilerin Nur Partisi 508 milletvekilinden teşekkül eden parlamentonun 350 milletvekili ile çoğunluğunu sağlayarak galip gelmiştir. Parlamento seçiminin ardından Cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşmiş ve ikinci tura Hava Kuvvetleri Komutanı Ahmet Şefik ile Muhammet Mursi kalmıştır. 16-17 Haziran'da gerçekleşen ikinci tur seçimlerinde %51,7'lik oy oranı ile Muhammet Mursi galip gelmiş, devrimin ardından Mısır'da seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olarak 30 Haziran 2012'de Yüksek Anayasa Mahkemesi huzurunda yemin etmiş ve göreve başlamıştır.¹²⁵

Muhammet Mursi'nin demokratik yollar ile iktidara gelmesi orduyu memnun etmemiştir. Göreve başlayan Muhammet Mursi'nin yeni anayasa yazımına ilişkin çalışmalarını hedef alan ordu ve muhalif gruplar Mursi'yi ülkeyi radikal İslamcı anlayışla yönetilen bir devlet şekline getirmek istediğini öne sürmüşlerdir. Eski rejim için ordunun kilit rol oynadığının farkında olan Muhammet Mursi ordu ile ilişkilerini belirli bir seviyede ve zeminde stabil tutmak için çabalamış olsa da göreve geldiği andan itibaren yargı ve ordu kısıncasına alınmış ve 3 Temmuz 2013 tarihinde bir askeri darbe ile görevden alınmasını engelleyememiştir.¹²⁶

Mısır'da 2011 yılında başlayan iç politik kriz ve 2013 yılında yaşanan askeri darbe ayrıca tüm bu süre zarfında meydana gelen olayların ülkenin dış ilişkilerindeki

---

¹²⁴ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, s.215

¹²⁵ Emine Güvenilir Çelik, VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi "Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devlet dışı Aktörler" Bildiri Kitapçığı, s.183

¹²⁶ Çelik, s.186

dinamikleri etkilediği gibi ekonomik faaliyetlerini ithalat ve ihracatını, turizm gelirlerini de etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 2008 – 2017 YILLARINDA TÜRKİYE İLE MİSİR ARASINDA EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Bilgilerinin İncelenmesi

3.1.1. Ülkelere Göre İthalat Verileri

Türkiye'nin 2012 ve 2017 yıllarında en çok ithalat yaptığı 20 ülkenin ithalat miktarları ve bu ülkelerin Türkiye'nin toplam ithalatından aldıkları payları aşağıda Tablo 22'de gösterilmektedir.

Tablo 22

2012 ve 2017 Yıllarında Türkiye'nin En Çok İthalat Yaptığı 20 Ülkenin Miktar ve Payları

Ülkeler*	Ülke Grubu	Türkiye'nin İthalatı - 2017 (Milyon Dolar)	2017 Toplam İthalat İçindeki Payı (%)	Türkiye'nin İthalatı - 2012 (Milyon Dolar)	2012 İthalat Toplam İçindeki Payı (%)
Çin	Diğer Asya	23.370,7	10,0	21.295,2	9,0
Almanya	AB 28	21.302,1	9,1	21.400,6	9,0
Rusya Federasyonu	Diğer Avrupa	19.514,1	8,3	26.625,3	11,3
ABD	Kuzey Amerika	11.945,4	5,1	14.130,5	6,0
İtalya	AB 28	11.305,0	4,8	13.344,5	5,6
Fransa	AB 28	8.071,0	3,5	8.589,9	3,6
İran	Yakın ve Orta Doğu Asya	7.492,2	3,2	11.964,8	5,1
İsviçre	Diğer Avrupa	6.900,0	3,0	4.304,9	1,8
Güney Kore	Diğer Asya	6.608,9	2,8	5.660,1	2,4
İngiltere	AB 28	6.548,6	2,8	5.629,5	2,4

Ülkeler*	Ülke Grubu	Türkiye'nin İthalatı - 2017 (Milyon Dolar)	2017 Toplam İthalat İçindeki Payı (%)	Türkiye'nin İthalatı - 2012 (Milyon Dolar)	2012 İthalat Toplam İçindeki Payı (%)
İspanya	AB 28	6.373,0	2,7	6.023,6	2,5
Hindistan	Diğer Asya	6.216,6	2,7	5.843,6	2,5
BAE	Yakın ve Orta Doğu Asya	5.546,9	2,4	3.596,5	1,5
Japonya	Diğer Asya	4.281,7	1,8	3.601,4	1,5
Hollanda	AB 28	3.747,6	1,6	3.660,6	1,5
Belçika	AB 28	3.728,9	1,6	3.690,3	1,6
Polonya	AB 28	3.445,9	1,5	3.058,1	1,3
Malezya	Diğer Asya	3.138,6	1,2	1.278,2	0,5
Vietnam	Diğer Asya	3.048,1	1,2	1.214,0	0,5
Çek Cumhuriyeti	AB 28	2.828,1	1,1	2.005,3	0,8
20 Ülke Toplamı		165.418,7	70,8	166.917,1	70,6

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden elde edilmiştir.

* Ülke sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 22 incelendiğinde Türkiye'nin 2012 ve 2017 yıllarında en çok ithalat yaptığı ilk 5 ülkenin aynı olduğu görülecektir. Rusya Federasyonu 2012 yılında 26,6 milyar ABD \$ ve %11,3 pay ile Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı birinci ülke iken 2017 yılında 19,5 milyar ABD \$ ve %8,3 pay ile üçüncü ülke olmuştur. 2012 yılında 21,3 milyar ABD \$ ve %9 pay ile Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı üçüncü ülke olan Çin, 2017 yılında 23,4 milyar ABD \$ %10 pay ile birinci ülke olmuştur. 2012 ve 2017 yıllarında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ikinci ülke olan Almanya, dördüncü ülke olan ABD, beşinci ülke olan İtalya'nın en çok ithalat yapılan ülke sıralamasındaki yerleri değişmemiştir. TÜİK verilerine göre Ukrayna, Yunanistan ve Romanya 2012 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülke arasında yer alırken 2017 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülke sıralamasına girememiştir. Bu ülkelerin yerine

Malezya, Vietnam ve Çek Cumhuriyeti 2017 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülke arasında yer almıştır. Tablo 22'ye göre 2012 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülkenin ithalat miktarı toplamı 166,9 milyar ABD \$ ve 2012 yılı toplam ithalatındaki payı %70,6 iken 2017 yılında 20 ülkenin ithalat miktarı toplamı 165,4 milyar ABD \$ ve 2017 yılı toplam ithalatındaki payı %70,8 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2012 ve 2017 yıllarında en çok ithalat yaptığı 20 ülkenin ülke gruplarına göre ithalat miktar ve payları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 23

2012 ve 2017 Yıllarında Türkiye'nin En Çok İthalat Yaptığı 20 Ülkenin Ülke Gruplarına Göre Miktar ve Payları

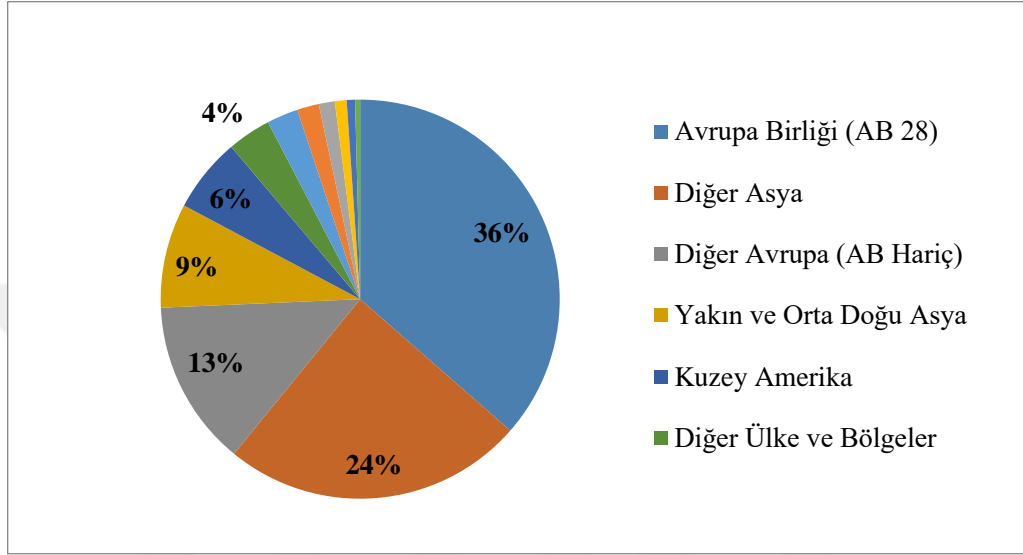
Ülke Grupları*	Türkiye'nin İthalatı - 2017 (Milyon Dolar)	2017 Toplam İthalat İçindeki Payı (%)	Türkiye'nin İthalatı - 2012 (Milyon Dolar)	2012 İthalat Toplam İçindeki Payı (%)
Avrupa Birliği (AB 28)	67.349,6	28,8	67.402,4	28,8
Diğer Asya	46.664,2	20,0	38.892,6	16,6
Diğer Avrupa	26.414,1	11,3	30.930,2	13,2
Yakın ve Orta Doğu Asya	13.039,0	5,6	15.561,3	6,7
Kuzey Amerika	11.951,7	5,1	14.130,5	6,0
Ülke Grupları Toplamı	165.418,7	70,8	166.917,1	70,6

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

* Ülke grubu sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 23'e göre 2012 ve 2017 yıllarında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülkenin ülke gruplarına göre ithalat miktar ve payları incelendiğinde Avrupa Birliği (AB 28) ülkeleri birinci sırada yer almaktadır. Avrupa Birliği (AB 28) ülkelerini sırasıyla Diğer Asya ülkeleri, AB hariç Diğer Avrupa ülkeleri, Yakın ve Orta Doğu Asya ülkeleri ve Kuzey Amerika ülkeleri takip etmektedir. 2012 ve 2017 yıllarında ülke gruplarına göre

ithalat sıralaması değişmemiş olup ithalat miktarlarında artış veya eksiliş olmuştur. Türkiye'nin 2017 yılı toplam ithalatının ülke gruplarına göre payları aşığıdaki grafikte gösterilmektedir. Buna göre Türkiye'nin 2017 yılı toplam ithalatındaki ilk beş ülke grubu ile en çok ithalat yaptığı 20 ülkenin ülke grupları sıralamasının aynı olduğu görülecektir.

Grafik 3. Türkiye'nin 2017 Yılı Toplam İthalatının Ülke Gruplarına Göre Payları

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden elde edilmiştir.

Grafik 3 incelendiğinde ülke gruplarına göre Türkiye'nin 2017 yılı toplam ithalatından en çok payı yüzde 36 ile Avrupa Birliği (AB 28) ülkelerinin aldığı görülecektir. Sonra sırasıyla ülke gruplarına göre Türkiye'nin 2017 yılı toplam ithalatından diğer Asya ülkeleri yüzde 24, AB hariç diğer Avrupa ülkeleri yüzde 13, yakın ve orta doğu Asya ülkeleri yüzde 9, kuzey Amerika ülkeleri yüzde 6, diğer ülke ve bölgeler yüzde 12 pay almıştır.

3.1.2. Ülkelere Göre İhracat Verileri

2012 ve 2017 yıllarında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 20 ülkenin toplam ihracattan aldıkları pay ve miktarları gösteren tablo aşığıdadır.

Tablo 24**2012 ve 2017 Yıllarında Türkiye'nin İhracatından En Fazla Pay Alan 20 Ülkenin
Miktar ve Oranları**

Ülkeler*	Ülke Grubu	Türkiye'nin İhracatı - 2017 (Milyon Dolar)	2017 Yılında Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	Türkiye'nin İhracatı - 2012 (Milyon Dolar)	2012 Yılında Toplam İhracat İçindeki Payı (%)
Almanya	AB 28	15.118,9	9,6	13.124,4	8,6
İngiltere	AB 28	9.603,2	6,1	8.693,6	5,7
BAE	Yakın ve Orta Doğu Asya	9.184,2	5,9	8.174,6	5,4
Irak	Yakın ve Orta Doğu Asya	9.054,6	5,8	10.822,1	7,1
ABD	Kuzey Amerika	8.654,3	5,5	5.604,2	3,7
İtalya	AB 28	8.473,5	5,4	6.373,1	4,2
Fransa	AB 28	6.584,2	4,2	6.198,5	4,1
İspanya	AB 28	6.302,1	4,0	3.717,3	2,4
Hollanda	AB 28	3.864,5	2,5	3.244,4	2,1
İsrail	Yakın ve Orta Doğu Asya	3.407,4	2,2	2.329,5	1,5
İran	Yakın ve Orta Doğu Asya	3.259,3	2,1	9.921,6	6,5
Belçika	AB 28	3.151,4	2,0	2.359,6	1,5
Romanya	AB 28	3.139,2	2,0	2.495,4	1,6
Polonya	AB 28	3.070,8	2,0	1.853,7	1,2
Çin	Diğer Asya	2.936,3	1,9	2.833,3	1,9
Bulgaristan	AB 28	2.803,2	1,8	1.685,0	1,1
Suudi Arabistan	Yakın ve Orta Doğu Asya	2.734,5	1,7	3.676,6	2,4

Ülkeler*	Ülke Grubu	Türkiye'nin İhracatı - 2017 (Milyon Dolar)	2017 Yılında Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	Türkiye'nin İhracatı - 2012 (Milyon Dolar)	2012 Yılında Toplam İhracat İçindeki Payı (%)
Rusya Federasyonu	Diğer Asya	2.734,3	1,7	6.680,8	4,4
Mısır	Kuzey Afrika	2.360,7	1,5	3.679,2	2,4
Cezayir	Kuzey Afrika	1.712,9	1,1	1.813,0	1,2
20 Ülke Toplamı		108.149,4	68,9	105.280,0	69,1

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden elde edilmiştir.

* Ülke sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 24 incelendiğinde Türkiye'nin 2012 ve 2017 yıllarında en çok ithalat yaptığı ilk 8 ülkenin aynı olduğu görülecektir. Almanya 2012 yılında 13,1 milyar ABD \$ ve %8,6 pay ile Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı birinci ülke olduğu gibi 2017 yılında da 15,1 milyar ABD \$ ve %8,3 pay ile Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı birinci ülke olmuştur. TÜİK verilerine göre Almanya 1996 yılından bugüne kadar Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında birinci sırada yer almıştır. Yine TÜİK verilerine bakılarak 2008 ile 2017 yılları arasındaki Türkiye'nin on yıllık ülkelere göre ihracat rakamları incelendiğinde Almanya'dan sonra sırasıyla İngiltere, Irak, İtalya, Fransa, ABD, BAE, Rusya, İspanya, İran'ın ilk on sıra içinde yer aldığı görülecektir.

Türkiye'nin 2012 ve 2017 yılları TÜİK ihracat verilerine göre Azerbaycan, İsviçre ve Libya 2012 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 20 ülke arasında yer alırken 2017 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 20 ülke sıralamasına girememiştir. Bu ülkelerin yerine Polonya, Bulgaristan ve Cezayir 2017 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 20 ülke arasında yer almıştır. Tablo 24'e göre 2012 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 20 ülkenin ihracat miktarı toplamı 105,3 milyar ABD \$ ve 2012 yılı toplam ihracatındaki payı %69,1 iken 2017 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 20 ülkenin ihracat miktarı toplamı 108,2 milyar ABD \$ ve 2017 yılı toplam ihracatındaki payı %68,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2012 ve 2017 yıllarında en çok ithalat

yaptığı 20 ülkenin ülke gruplarına göre ihracat miktar ve payları aşağıda Tablo 24’de gösterilmiştir.

Tablo 25
2012 ve 2017 Yıllarında Türkiye’nin En Çok İhracat Yaptığı 20 Ülkenin Ülke Gruplarına Göre Miktar ve Payları

Ülke Grupları*	Türkiye’nin İhracatı - 2017 (Milyon ABD \$)	2017 Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	Türkiye’nin İhracatı - 2012 (Milyon ABD \$)	2012 İhracat Toplam İçindeki Payı (%)
Avrupa Birliği (AB 28)	62.110,9	39,6	49.745,1	32,6
Yakın ve Orta Doğu Asya	27.640,0	17,6	34.924,5	22,9
Kuzey Amerika	8.654,3	5,5	5.604,2	3,7
Kuzey Afrika	4.073,6	2,6	5.492,2	3,6
Diğer Asya	2.936,3	1,9	2.833,3	1,9
Diğer Avrupa	2.734,3	1,7	6.680,8	4,4
Ülke Grupları Toplamı	108.149,4	68,9	105.280,0	69,1

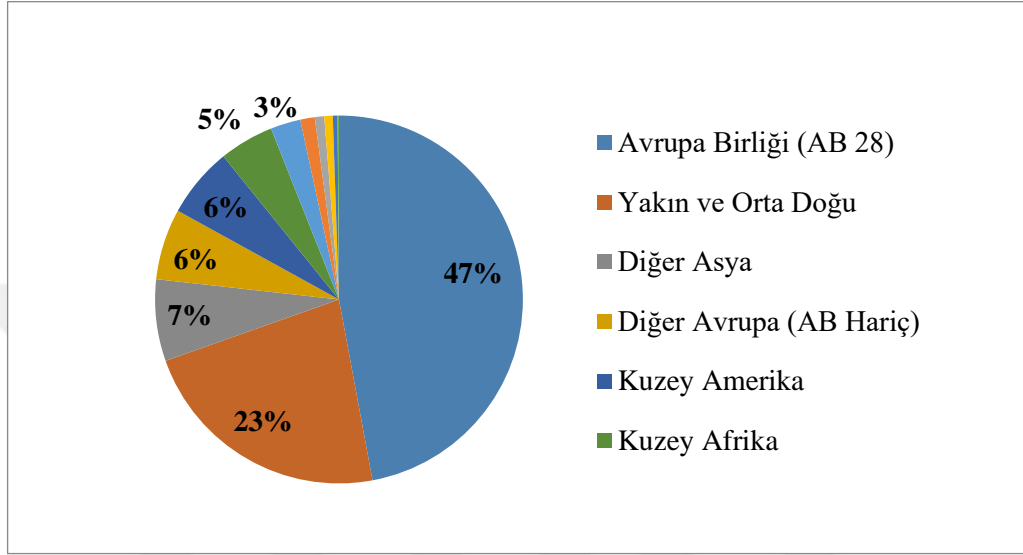
Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden elde edilmiştir.

* Ülke grubu sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 25’e göre 2012 ve 2017 yıllarında Türkiye’nin en çok ihracat yaptığı 20 ülkenin ülke gruplarına göre ithalat miktar ve payları incelendiğinde Avrupa Birliği (AB 28) ülkeleri birinci sırada yer almaktadır. Avrupa Birliği (AB 28) ülkelerini sırasıyla Yakın ve Orta Doğu Asya ülkeleri, Kuzey Amerika ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri, Diğer Asya ülkeleri ve AB hariç Diğer Avrupa ülkeleri takip etmektedir. 2012 ve 2017 yıllarında ülke gruplarına göre ithalat sıralaması değişmemiş olup ithalat miktarlarında

artış veya eksiliş olmuştur. Türkiye'nin 2017 yılı toplam ihracatının ülke gruplarına göre payları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Buna göre Türkiye'nin 2017 yılı toplam ihracatındaki ilk beş ülke grubu ile en çok ihracat yaptığı 20 ülkenin ülke grupları sıralamasının aynı olduğu görülecektir.

Grafik 4. Türkiye'nin 2017 Yılı Toplam İhracatının Ülke Gruplarına Göre Payları

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden elde edilmiştir.

Grafik 4 incelendiğinde ülke gruplarına göre Türkiye'nin 2017 yılı toplam ihracatından en çok payı yüzde 47 ile Avrupa Birliği (AB 28) ülkelerinin aldığı görülecektir. Sonra sırasıyla ülke gruplarına göre Türkiye'nin 2017 yılı toplam ihracatından yakın ve orta doğu Asya ülkeleri yüzde 23, diğer Asya ülkeleri yüzde 7, AB hariç diğer Avrupa ülkeleri yüzde 6, kuzey Amerika ülkeleri yüzde 6, kuzey Afrika ülkeleri yüzde 5, diğer ülke ve bölgeler yüzde 6 pay almıştır.

3.1.3. Türkiye'nin İthalat Yaptığı Ürünler

2013-2017 yılları arasında Türkiye'nin ithalatındaki ilk 20 fasıl ürün grubunun yıllık ithalat miktarları aşağıda tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26
2013 -2017 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalatındaki İlk 20 Fasıll Ürün
Grubunun Yıllık İthalat Miktarları

Fasıl No	Fasıl Adı	2017	2016	2015	2014	2013
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar	37.205	27.169	37.843	54.889	55.917
84	Elektriksiz makina ve cihazlar, aletler, parçaları	27.164	27.297	25.587	28.104	30.157
85	Elektrikli makina ve cihazlar, aksam ve parçaları	21.152	20.135	17.638	17.949	17.759
71	İnciler, kıymetli taş ve metal mamulleri, madeni paralar	17.444	7.204	4.183	8.121	16.234
87	Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer	17.428	17.841	17.544	15.736	16.808
72	Demir ve çelik	16.762	12.575	14.775	17.576	18.691
39	Plastik ve plastikten mamul eşya	13.265	11.628	12.268	14.151	13.881
29	Organik kimyasal müstahsallar	5.388	4.360	4.716	5.833	5.314
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar cihazları, tıbbi aletler	4.999	4.633	4.621	4.878	4.559
30	Eczacılık ürünleri	4.449	4.217	4.296	4.428	4.151
76	Aluminyum ve alüminyum eşya	3.469	2.866	3.334	3.500	3.237
74	Bakır ve bakırdan eşya	3.327	2.724	2.985	3.570	3.710
52	Pamuk	2.995	2.297	2.265	3.022	2.989
73	Demir veya çelikten eşya	2.957	2.983	2.742	2.618	2.758
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	2.951	2.561	2.525	2.856	3.062

Fasıl No	Fasıl Adı	2017	2016	2015	2014	2013
48	Kâğıt ve karton; kâğıt hamurundan kâğıt ve kartondan eşya	2.812	2.685	2.684	3.171	3.092
88	Hava taşıtları, uzay araçları, aksam ve parçaları	2.676	4.310	3.830	3.022	2.372
54	Dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler	2.287	2.133	2.097	2.361	2.090
38	Muhtelif kimyasal maddeler	2.213	2.024	2.050	2.276	2.124
10	Hububat	1.693	1.151	1.664	2.340	2.000
	20 FASIL TOPLAMI	192.636	162.793	169.646	200.402	210.904
	GENEL İTHALAT	233.800	198.618	207.234	242.177	251.661
	GENEL İTHALAT İÇİNDEKİ PAYI	82,4	82,0	81,9	82,8	83,8

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden elde edilmiştir.

* Ürün sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 26 incelendiğinde Türkiye'nin genel ithalatında ilk 10 sırayı; mineral yakıtlar, mineral yağlar, elektriksiz makina ve cihazlar, aletler, parçaları, demir ve çelik, elektrikli makina ve cihazlar, aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer, inciler, kıymetli taş ve metal mamulleri, madeni paralar, plastik ve plastikten mamul eşya, organik kimyasal müstahsallar, optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar cihazları, tıbbi aletler ve eczacılık ürünlerinin aldığı görülmektedir. Ayrıca tabloya göre 2013-2017 yılları arasında Türkiye'nin ithalatındaki ilk 10 fasıl ürün grubunun yıllık genel ithalat içindeki payının ortalama %70, ilk 20 fasıl ürün grubu için ortalama %82,6 olduğu görülecektir.

3.1.4. Türkiye'nin İhracat Yaptığı Ürünler

2013-2017 yılları arasında Türkiye'nin ihracatındaki ilk 20 fasıl ürün grubunun yıllık ithalat miktarları aşağıda Tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27**2013 -2017 Yılları Arasında Türkiye'nin İhracatındaki İlk 20 Fasıll Ürün
Grubunun Yıllık İthalat Miktarları**

Fasıl No	Fasıl Adı	2017	2016	2015	2014	2013
87	Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer	23.941	19.802	17.463	18.063	17.000
84	Nükleer reaktörler, kazan; makina ve cihazlar, aletler, parçaları	13.825	12.339	12.333	13.591	12.989
71	İnciler, kıymetli taş ve metal mamulleri, madeni paralar	10.879	12.176	11.264	7.717	6.999
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarları	8.840	8.849	8.926	10.024	9.245
72	Demir ve çelik	8.230	6.180	6.556	9.244	9.919
85	Elektrikli makina ve cihazlar, aksam ve parçaları	8.090	7.828	8.278	9.692	9.544
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları	5.948	5.925	5.916	6.233	5.714
73	Demir veya çelikten eşya	5.599	4.964	5.465	6.356	6.148
39	Plastik ve plastikten mamul eşya	5.474	5.026	5.358	6.097	5.609
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar	4.327	3.211	4.518	6.112	6.725
08	Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil ve kavun kabuğu	3.940	3.873	4.355	4.327	3.969
94	Mobilyalar, aydınlatma, reklam lambaları, prefabrik yapılar	2.760	2.659	2.753	2.971	2.831
25	Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	2.572	2.174	2.253	2.548	2.746
76	Aluminyum ve aluminyum eşya	2.512	2.237	2.370	2.547	2.363

Fasıl No	Fasıl Adı	2017	2016	2015	2014	2013
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	2.494	2.202	2.165	2.597	2.482
57	Halılar ve diğer dokumaya elverişli maddeden yer kaplamaları	2.162	1.913	2.009	2.348	2.188
63	Mensucattan mamul diğer eşya, kullanılmış eşya, paçavralar	2.017	1.954	1.899	2.228	2.191
20	Sebze, meyve, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	1.880	1.848	2.187	2.090	1.801
52	Pamuk	1.717	1.719	1.703	1.875	1.928
28	İnorganik kimyasal müstahsallar, organik, inorganik bileşenler	1.317	1.086	1.249	1.321	1.199
	20 FASIL TOPLAMI	118.526	107.967	109.023	117.982	113.590
	GENEL İHRACAT	156.993	142.530	143.839	157.610	151.803
	GENEL İHRACAT İÇİNDEKİ PAYI	75,5	75,8	75,8	74,9	74,8

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden elde edilmiştir.

* Ürün sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 27 incelendiğinde Türkiye'nin genel ihracatında ilk 10 sırayı; motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer, nükleer reaktörler, kazan; makina ve cihazlar, aletler, parçaları, inciler, kıymetli taş ve metal mamulleri, madeni paralar, örme giyim eşyası ve aksesuarları, demir ve çelik, elektrikli makina ve cihazlar, aksam ve parçaları, örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, demir veya çelikten eşya, plastik ve plastikten mamul eşya, mineral yakıtlar, mineral yağların aldığı görülmektedir. Ayrıca tabloya göre 2013-2017 yılları arasında Türkiye'nin ihracatındaki ilk 10 fasıl ürün grubunun yıllık genel ihracat içindeki payının ortalama %60, ilk 20 fasıl ürün grubu için ortalama %75 olduğu görülecektir.

3.1.5. Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkileri

Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) kurulmasından 19 ay sonra 1959 yılında Türkiye'nin AET'ye yaptığı ortaklık başvurusu ile Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik süreci başlamıştır. ¹²⁷ Karşılıklı ticari ilişkileri artırmak ve ekonomik işbirliğini ilerletmek maksadıyla 1963 yılında imzalanan 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Türkiye AET'ye "ortak üye" olmuştur. ¹²⁸ Bu anlaşma ile taraflar arasında hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç aşamalı bir ortaklık süreci başlamıştır. Türkiye ile Topluluk ilişkilerinde geçiş dönemi 1970 yılında imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile başlamış, bu protokol ile kota ve tarife uygulamalarının kaldırılmasını ve malların serbest dolaşımını sağlamaya yönelik bir takvim belirlenmiştir¹²⁹. 1995 yılındaki Ortaklık Konseyi Kararı ile 1996 yılından itibaren günümüze kadar süre gelen Türkiye – Avrupa Birliği (AB) arasında Gümrük Birliği uygulaması yürürlüğe girmiş ve son dönem olan üçüncü döneme geçilmiştir. ¹³⁰ 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi ile Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmış, 2001 yılında AB Bakanlar Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etmiş, 2002 yılındaki Kopenhag Zirvesinde 2004 yılı zirvesinde müzakerelerin başlatılacağı ifade edilmiş, buna istinaden 2004 yılında Brüksel Zirvesinde verilen karar ile 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakereleri başlamıştır. Bu tarihten günümüze kadar müzakere süreci devam etmekte olup tam adaylık süreci halen tamamlanamamıştır.¹³¹

AET ile başlayan AB ile devam eden Türkiye ile AB ekonomik ilişkileri 2008 dünya ekonomik krizi sonrası hariç artarak devam etmektedir.¹³² AB-Türkiye Gümrük Birliği ve katılım müzakereleriyle Türkiye ekonomisinin AB ile bütünleşmesi büyük

¹²⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2017), https://ab.gov.tr/siteimages/2017_08/kronoloji.pdf s.1 (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2018).

¹²⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2017), s.1

¹²⁹ Mehmet Şentürk, Gümrük Birliği Üyeliklerinden Günümüze Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Bahar 2014 Cilt:5 Sayı:1, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/39504> s.128 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).

¹³⁰ Hüseyin AĞIR, Mehmet METİN, Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaret Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/227172> s.12 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).

¹³¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, AB İLE İLİŞKİLER / Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, 2017, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

¹³² Doğruluk Payı, AB ve Türkiye Arasındaki Ticaretin Durumu, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/ab-ve-turkiye-arasindaki-ticaretin-durumu> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

ölçüde gerçekleşmiştir.¹³³ Türkiye ile AB arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin daha üst düzeye çıkarılması amacıyla başlatılan Gümrük Birliği'nin güncellenmesi çalışmaları devam etmektedir.¹³⁴

2008-2017 yılları arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB 28) ile ihracat ve ithalat miktar ve oranları, ticaret dengesi ve hacim bilgilerini gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 28
2008 - 2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB 28) İle Dış Ticaret Verileri

Yıllar	İhracat (Milyon ABD \$)	Pay (%)	İthalat (Milyon ABD \$)	Pay (%)	Denge (Milyon ABD \$)	Hacim (Milyon ABD \$)
2008	63.708,2	48,3	74.513,3	36,9	-10.805,0	138.221,5
2009	47.226,9	46,5	56.616,3	40,2	-9.389,4	103.843,2
2010	52.933,8	46,4	72.390,8	39,0	-19.456,9	125.324,6
2011	62.588,0	46,2	91.438,7	38,0	-28.850,8	154.026,7
2012	59.394,4	39,0	87.657,4	37,1	-28.262,9	147.051,8
2013	63.038,2	41,5	92.457,5	36,7	-29.419,3	55.495,7
2014	68.514,1	43,5	88.783,5	36,7	-20.269,4	157.297,6
2015	63.998,2	44,5	78.681,3	38,0	-14.683,1	142.679,4
2016	68.343,3	48,0	77.501,1	39,0	-9.157,8	145.844,4
2017	73.906,2	47,1	85.205,1	36,4	11.298,9	159.111,3

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden elde edilmiştir.

¹³³ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Ekonomik ve Ticari İlişkiler, <https://www.avrupa.info.tr/tr/ekonomik-ve-ticari-iliskiler-46> (18 Kasım 2018).

¹³⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, AB İLE İLİŞKİLER / Gümrük Birliği, 2017, https://www.ab.gov.tr/gumruk-birligi_46234.html (18 Kasım 2018).

Tablo 28 incelendiğinde Türkiye 2008 yılında Avrupa Birliği (AB 28) ülkelerine 63,7 milyar dolar ihracat yapmış, dünya ekonomik krizinin etkisiyle 2009 yılında ihracatı 47,2 milyar dolara düşmüş, ardından arada düşüşler olmasına rağmen Avrupa Birliğine olan ihracat artarak devam etmiştir. Avrupa Birliği (AB 28), 2017 yılında 73,9 milyar dolar ihracat ile Türkiye'nin 2017 yılı toplam ihracatından yüzde 47,1 pay almış ve toplam ihracatta ilk sırada yer almıştır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat 2017 yılı verilerine göre Türkiye AB'nin toplam ithalatında yüzde 3,8 pay ile altıncı sırada yer almaktadır (AB ülkelerinin kendi aralarındaki ticaret hariç).¹³⁵

Tablo 28'de Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB 28) ülkelerinden 2008-2017 yılları arasındaki ithalatına bakıldığında; 2008 yılında 74,5 milyar dolar olan ithalat, yine dünya ekonomik krizinden etkilenerek 2009 yılında 56,6 milyar dolara düşmüş, daha sonra toparlanarak 2011 yılında 92,5 milyar dolar ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2014 yılından itibaren gerileyen Türkiye'nin AB'den ithalatı 2017 yılında yükselişe geçerek 85,2 milyar olarak gerçekleşmiş olup 2017 yılı toplam ithalatından yüzde 36,4 pay almıştır. Eurostat 2017 yılı verilerine göre Türkiye AB'nin toplam ihracatında yüzde 4,5 pay ile beşinci sırada yer almaktadır (AB ülkelerinin kendi aralarındaki ticaret hariç).¹³⁶

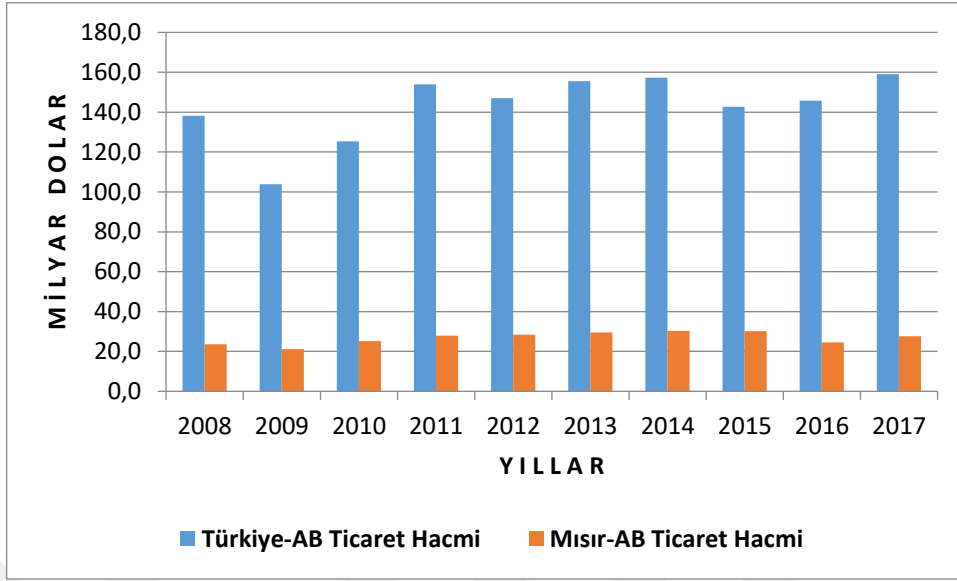
Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacmi 2008 yılında 138,2 milyar dolar iken 2017 yılında 159,1 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye'nin AB ile olan ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2008 yılında yüzde 85,5 iken 2010-2015 yılları arasında düşmüş sonra tekrar yükselerek 2017 yılında yüzde 86,7 olmuştur.

Türkiye ile AB arasındaki ticaret genel olarak artsa da dünyada, Türkiye ve yakın çevresinde yaşanan gelişmeler, petrol ve döviz fiyatlarındaki dalgalanmalar ihracat ve ithalat rakamlarının düşmesine ve artmasına neden olmuştur.

---

¹³⁵ Eurostat, Database, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2019)

¹³⁶ Eurostat, Database, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2019)

Grafik 5. Türkiye ve Mısır'ın AB Ülkeleriyle Ticaret Hacmi Karşılaştırması

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018); Trade Map, <https://www.trademapp.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018) TÜİK ve Trade Map verilerinden derlenmiştir.

Grafik 5'e göre Türkiye ile AB ve Mısır ile AB ticareti karşılaştırıldığında arada oldukça fazla farkın olduğu görülecektir. 2017 verileri kıyaslandığında Türkiye Mısır'a göre AB'ne yaklaşık 8 kat daha fazla ihracat yapmış, AB'den yaklaşık 4 kat daha fazla ithalat gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin ekonomik büyüklüğü de Mısır'dan yaklaşık 3,6 kat daha fazladır. Bu kıyaslamalara göre Türkiye Mısır'a nispeten AB ülkeleri ve yakın çevresinde aktif ticari ilişkiler kurmakta ve yakın işbirliği içinde olmakla ticarete başarılı sonuçlar aldığı görülebilir.

3.1.6. Türkiye ve Orta Doğu Ülkeleri Ekonomik İlişkileri

Orta Doğu ülkeleri olarak Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, Filistin Devleti, Irak, İran, İsrail, Katar, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün, Yemen olmak üzere 15 ülkenin Türkiye ile olan ticaret verileri dikkate alınmıştır. Buna göre 2008-2017 yılları arasında Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleriyle dış ticaret bilgileri aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 29

2008-2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleriyle Dış Ticaret Verileri

Yıllar	İhracat (Milyon ABD \$)	Pay (%)	İthalat (Milyon ABD \$)	Pay (%)	Denge (Milyon ABD \$)	Hacim (Milyon ABD \$)
2008	24.191,5	18,3	13.142,0	6,5	11.049,5	37.333,6
2009	19.628,4	19,2	7.348,4	5,2	12.280,0	26.976,8
2010	23.225,7	20,4	13.391,4	7,2	9.834,3	36.617,1
2011	27.537,6	20,4	21.244,9	8,8	6.292,7	48.782,4
2012	42.292,1	27,7	22.231,6	9,4	20.060,6	64.523,7
2013	34.568,7	22,8	23.307,0	9,3	11.261,6	57.875,7
2014	34.362,8	21,8	21.389,6	8,8	12.973,2	55.752,4
2015	31.203,4	21,7	14.334,1	6,9	16.869,3	45.537,4
2016	31.575,3	22,2	14.713,0	7,4	16.862,3	46.288,2
2017	35.132,0	22,4	21.214,8	9,1	13.917,3	56.346,8

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

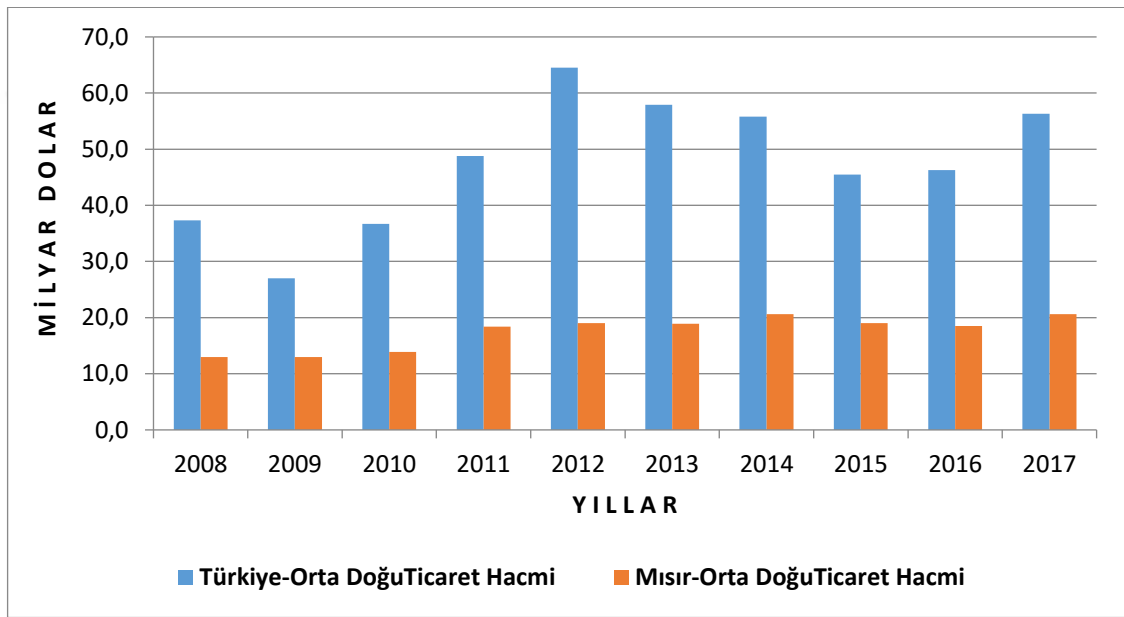
TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Tablo 29'a göre 2008-2017 yılları arasında Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri ile olan dış ticaretine bakıldığında 2008 yılında 37,3 milyar dolar olarak gerçekleşen ticaret hacmi 2008 küresel krizinin etkisinin görüldüğü 2009 yılında 27 milyar dolara düşmüş 2012 yılında ise 64,5 milyar dolar ile bu dönemin en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2017 yılında ise Orta Doğu ülkeleri ile olan ticaret hacmi 56,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 29 incelendiğinde Türkiye'nin 2008-2017 yılları arasında Orta Doğu ülkeleri olan dış ticaretinde dış ticaret fazlası verdiği görülecektir. 2008 yılında 11 milyar dolar olan dış ticaret fazlası 2012 yılında 20 milyar dolar ile bu dönemde en yüksek seviyesine çıkmış 2017 yılında ise 13,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2013 yılında yüzde 18,3 olan Orta Doğu ülkelerinin Türkiye'nin toplam ihracat içindeki payı, 2012 yılında yüzde 9,4 artarak yüzde 27,7'ye yükselmiş 2017 yılında ise 2012 yılına göre yüzde 5,3 azalarak yüzde 22,4 olmuştur. Orta Doğu ülkelerinin Türkiye'nin toplam ithalat içindeki payı 2013 yılında yüzde 6,5 iken 2012 yılında yüzde 9,4'e yükselmiş 2017 yılında ise yüzde 9,1 olmuştur.

Türkiye ve Mısır'ın Orta Doğu ülkeleriyle ticaret hacmi karşılaştırması aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 6. Türkiye ve Mısır'ın Orta Doğu Ülkeleriyle Ticaret Hacmi Karşılaştırması

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018); Trade Map, <https://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018) TÜİK ve Trade Map verilerinden derlenmiştir.

Grafik 6'da Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri ile olan ticaret hacminin Mısır'ın Orta Doğu ülkeleri ile olan ticaret hacminin iki mislinden fazla olduğu görülecektir. Benzer durum Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan ticaret hacminde de bulunmaktadır. Mısır, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da coğrafi, stratejik ve politik olarak önemli bir konuma sahip olmasına rağmen Türkiye'nin ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirme stratejisi ve tarihi geçmişinden gelen tecrübesiyle bölge ülkeleriyle Mısır'a göre daha çok ticaret hacmine sahip olması ortaya koyduğu çalışmaların başarıya ulaştığını göstermektedir.

3.2. Mısır Devletinin Dış Ticaret Bilgileri

3.2.1. Mısır'ın Ülkeler Bazında İthalatı

2012 ve 2017 yıllarında Mısır'ın toplam ithalatından en fazla pay alan 20 ülkenin miktar ve oranları aşağıda tabloda gösterilmiştir.

Tablo 30

2012 ve 2017 Yılında Mısır'ın İthalatından En Fazla Pay Alan 20 Ülkenin Miktar ve Oranları

Ülkeler*	2017 İthalat (Milyon ABD \$)	2017 Payı (%)	2012 İthalat (Milyon ABD \$)	2012 Payı (%)
Çin	8.105,3	12,2	6.590,7	9,5
Almanya	4.515,0	6,8	4.670,0	6,7
İtalya	4.192,1	6,3	3.464,6	5,0
Suudi Arabistan	4.147,6	6,3	2.722,4	3,9
Amerika Birleşik Devletleri	3.896,8	5,9	5.276,5	7,6
Rusya	3.600,8	5,4	3.988,8	5,7
Brezilya	2.695,5	4,1	2.783,6	4,0
Hindistan	2.337,0	3,5	2.251,6	3,2
Ukrayna	2.325,5	3,5	3.861,4	5,6
Türkiye	2.087,1	3,2	3.490,1	5,0
Kore	1.826,9	2,8	1.763,2	2,5
İspanya	1.700,4	2,6	1.352,6	1,9
Birleşik Krallık	1.593,4	2,4	1.265,1	1,8
Fransa	1.491,6	2,3	2.278,0	3,3
Arjantin	1.440,4	2,2	1.103,1	1,6
Kuveyt	1.398,5	2,1	2.690,9	3,9

Ülkeler*	2017 İthalat (Milyon ABD \$)	2017 Payı (%)	2012 İthalat (Milyon ABD \$)	2012 Payı (%)
Katar	1.371,5	2,1	886,5	0,1
Endonezya	1.078,0	1,6	774,6	1,1
Japonya	1.024,8	1,5	1.591,8	2,3
Birleşik Arap Emirlikleri	967,5	1,5	810,1	1,2

Kaynak: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü / İstatistik Anabilim Dalı (<https://comtrade.un.org>)

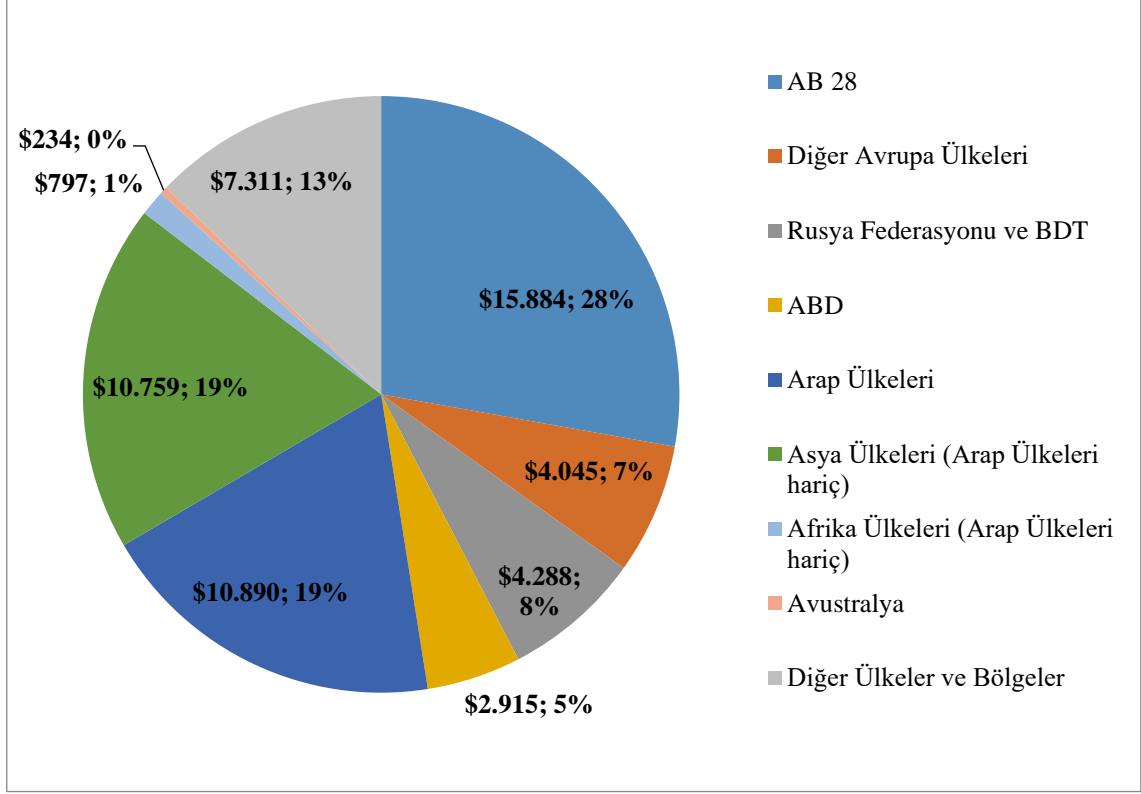
https://trendeconomy.com/data/import_h2?reporter=Egypt&commodity=TOTAL&time_period=2012,2017 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

TrendEconomy verilerinden derlenmiştir.

* Ülke sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 30'e göre Mısır'ın 2008-2011 yılları arasında en fazla ithalat yaptığı tedarikçi ülke ABD iken 2012 yılından itibaren Mısır'ın toplam ithalatından en yüksek payı Çin almış, 2017 yılında Çin'den 8,1 milyar dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. 2017 yılında sırasıyla Çin ve ABD'den sonra Almanya, İtalya, Suudi Arabistan ve Türkiye 2008-2017 yılları arasında Mısır'ın ithalatında ilk sıralarda yer almıştır. Mısır'ın bu dönemde Çin'den ithalatı artarak yükselmiş 2012 yılında 6,6 milyar dolar, 2017 yılında ise 8,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Mısır'ın ABD'den ithalatı ise azalarak 2012 yılında 5,3 milyar dolara, 2017 yılında ise 3,9 milyar dolara düşmüştür. Mısır'ın Almanya'dan ithalatı artarak 2012 yılında 4,7 milyar dolara ulaşmış, 2016 yılında azalmaya başlayan ithalat 2017 yılında 4,5 milyar dolara düşmesine rağmen Mısır'ın ithalatında en pay alan ülkeler arasında Almanya ikinci sırada yer almıştır. Mısır'ın ithalatında ilk sıralarda yer alan İtalya, Suudi Arabistan'dan yapılan ithalat da 2017 yılında önceki yıllara göre artış göstermiştir. Mısır'ın Türkiye'den ithalatı bu dönemde en yüksek seviyesine 2012 yılında 3,5 milyar dolar ile ulaşmış, 2017 yılında ise 2,1 milyar dolara düşmüştür. 2013 yılında Mısır'da yapılan askeri darbeye Türkiye'nin gösterdiği tepki nedeniyle Mısır Türkiye ekonomik ilişkilerini olumsuz etkilenmiştir. Mısır'ın 2017 yılındaki ithalatından en çok pay alan 20 ülkenin 2017 yılı toplam ithalatındaki payı %78,2 olarak gerçekleşmiştir.

2016/2017 Yılında Mısır'ın İthalat Dağılımında Ülke Gruplarının Oranlarını gösteren grafik aşağıda yer almaktadır.

Grafik 7. 2016/2017 Yılında Mısır'ın İthalatında Ülke Gruplarının Miktar ve Oranları

Kaynak: Central Bank of Egypt, Monthly Statistical Bulletin, 258 09/2018 (Mısır Merkez Bankası Aylık İstatistik Bülteni, 258 09/2018) <https://www.cbe.org/en/EconomicResearch/Publications/Pages/MonthlyStatisticacIBulletin.aspx> s.84 (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018).

Grafik 7'ye göre 2016/2017 yılında Mısır'ın en fazla ithalat yaptığı ülke grubu 15,9 milyar dolar ithalat tutarı ve toplam ithalat içinde yüzde 27,8 pay ile Avrupa Birliği (AB 28) Ülkeleri olmuştur. Avrupa Birliği (AB 28) Ülkelerinden sonra Arap Ülkeleri 10,9 milyar dolar ve yüzde 19,1 pay, Asya Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç) 10,8 milyar dolar ve yüzde 18,8 pay, Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri 4,3 milyar dolar ve yüzde 7,5 pay, diğer Avrupa ülkeleri 4,1 milyar dolar ve yüzde 7,1 pay, ABD 2,9 milyar dolar ve yüzde 5,1 pay, Afrika Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç) 797 milyon dolar ve yüzde 1,4 pay, Avustralya 234 milyon dolar ve yüzde 0,4 pay ve diğer ülkeler ve bölgeler de 7,3 milyar dolar ve yüzde 12,8 pay almaktadır.

3.2.2. Mısır'ın Ülkeler Bazında İhracatı

2012 ve 2017 yıllarında Mısır'ın toplam ihracatından en fazla pay alan 20 ülkenin miktar ve oranları aşağıda tabloda gösterilmiştir.

Tablo 31
2012 ve 2017 Yılında Mısır'ın İhracatından En Fazla Pay Alan 20 Ülkenin Miktar ve Oranları

Ülkeler*	2017 İhracat (Milyon ABD \$)	2017 Payı (%)	2012 İhracat (Milyon ABD \$)	2012 Payı (%)
Birleşik Arap Emirlikleri	2.740,6	10,7	721,7	2,9
İtalya	2.199,0	8,6	2.324,5	8,0
Türkiye	1.866,5	7,3	1.570,2	5,4
Suudi Arabistan	1.551,4	6,0	1.832,8	6,3
Amerika Birleşik Devletleri	1.328,1	5,2	2.015,5	6,9
Birleşik Krallık	1.088,6	4,2	840,5	2,9
Hindistan	889,6	3,5	2.039,5	7,0
İspanya	804,5	3,1	1.008,2	3,5
Çin	679,9	2,6	747,1	2,6
Lübnan	668,1	2,6	843,1	2,9
Almanya	582,0	2,3	644,5	2,2
Fransa	578,1	2,2	1.152,5	4,0
Irak	513,7	2,0	569,9	2,0
Ürdün	506,4	2,0	695,0	2,4
Sudan	446,8	1,7	452,2	1,6
Hollanda	432,8	1,7	405,6	1,4

Ülkeler*	2017 İhracat (Milyon ABD \$)	2017 Payı (%)	2012 İhracat (Milyon ABD \$)	2012 Payı (%)
Tunus	432,6	1,7	270,8	0,9
Libya	413,1	1,6	1.439,3	5,0
Rusya	397,0	1,5	225,1	0,8
Fas	390,5	1,5	397,3	1,4

Kaynak: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü / İstatistik Anabilim Dalı (<https://comtrade.un.org>)

https://trendeconomy.com/data/export_h2?reporter=Egypt&commodity=TOTAL&time_period=2012,2017 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

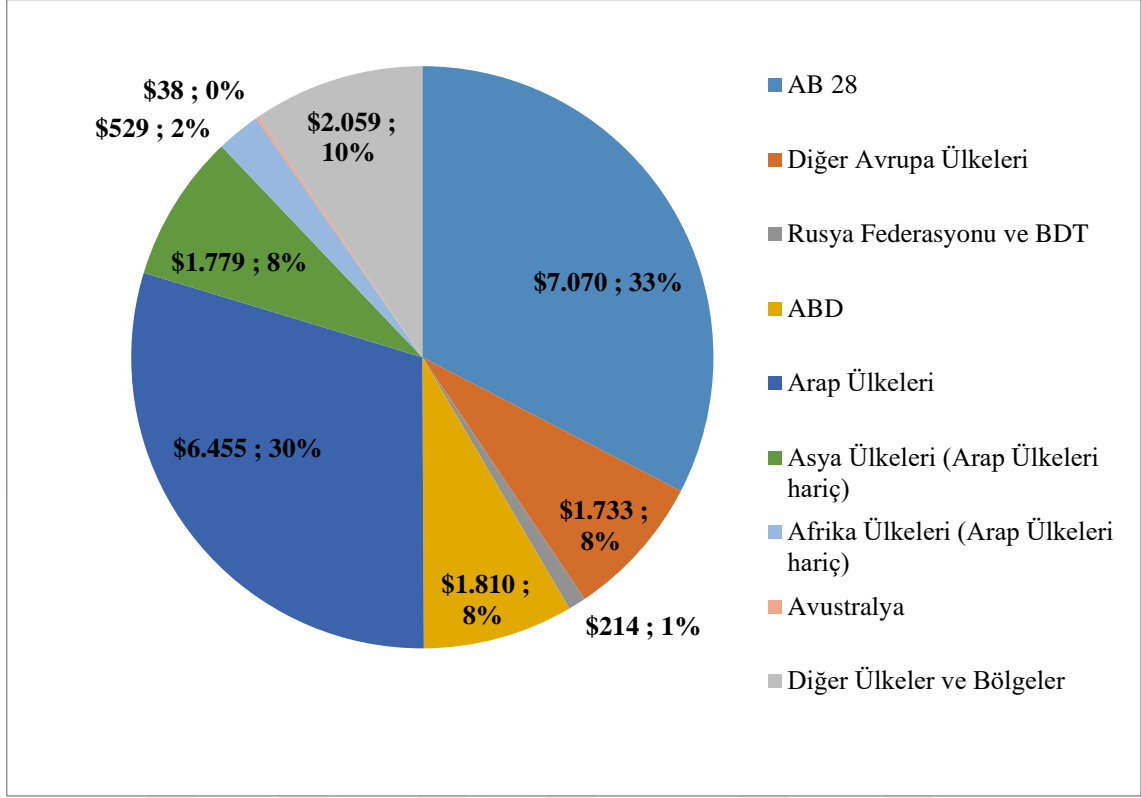
TrendEconomy verilerinden derlenmiştir.

* Ülke sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 31'e göre Mısır'ın 2008-2017 yılları arasında ihracatından en çok pay alan ülkeler sıralamasında İtalya genellikle ilk sıralarda yer almış 2012 yılında 2,3 milyar dolar ile ilk sırada ve 2017 yılında ise 2,2 milyar dolar ikinci sırada yer almıştır. BAE 2012 yılında Mısır'ın ihracatında 721,7 milyon dolar ile 13. sırada yer alırken 2017 yılında artarak 2,7 milyar dolar ile ilk sıraya yükselmiştir. Türkiye 2012 yılında Mısır'ın ihracatında 1,6 milyar dolar ile 5. sırada yer alırken 2017 yılında 1,9 milyar dolar ile 3. sıraya yükselmiştir.

Trade map istatistiklerine göre 2017 yılında Mısır'ın en fazla ihracat yaptığı pazarlar ülkeler sırasıyla 2,74 milyar dolar ile BAE, 2,2 milyar dolar ile İtalya, 1,87 milyar dolar ile Türkiye, 1,55 milyar dolar ile Suudi Arabistan, 1,33 milyar dolar ABD, 1,01 milyar dolar ile İngiltere, 889,6 milyon dolar ile Hindistan, 804,5 milyon dolar ile İspanya, 679,9 milyon dolar ile Çin ve 668,1 milyon dolar ile Lübnan olmuştur. Bu dönemde Mısır'ın ihracatında ilk on ülke arasında yer alan Libya ve Fransa'ya olan ihracat ise 2017 yılında azalmıştır. Mısır'ın 2017 yılındaki ihracatından en çok pay alan 20 ülkenin 2017 yılı toplam ihracatındaki payı %72 olmuştur.

2016/2017 yılında Mısır'ın ihracat dağılımında ülke gruplarının oranlarını gösteren grafik aşağıda yer almaktadır.

Grafik 8. 2016/2017 Yılında Mısır'ın İhracatında Ülke Gruplarının Miktar ve Oranları

Kaynak: Central Bank of Egypt, Monthly Statistical Bulletin, 258 09/2018 <https://www.cbe.org.eg/en/EconomicResearch/Publications/Pages/MonthlyStatisticacIBulletin.aspx> s.84 (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018).

Grafik 8'e göre 2016/2017 yılında Mısır'ın en fazla ihracat yaptığı ülke grubu 7,1 milyar dolar ihracat tutarı ve toplam ihracat içinde yüzde 32,8 pay ile Avrupa Birliği (AB 28) Ülkeleri olmuştur. Avrupa Birliği (AB 28) Ülkelerinden sonra Arap Ülkeleri 6,5 milyar dolar ve yüzde 29,8 pay, ABD 1,8 milyar dolar ve yüzde 8,3 pay, Asya Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç) 1,8 milyar dolar ve yüzde 8,2 pay, diğer Avrupa ülkeleri 1,7 milyar dolar ve yüzde 8 pay, Afrika Ülkeleri (Arap Ülkeleri hariç) 529 milyon dolar ve yüzde 2,4 pay, Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri 214 milyon dolar ve yüzde 1 pay, Avustralya 38 milyon dolar ve yüzde 0,2 pay ve diğer ülkeler ve bölgeler de 2,1 milyar dolar ve yüzde 9,5 pay almaktadır.

3.2.3. Mısır'da İthalat Yapılan Ürünler

2012-2017 yılları arasında Mısır'ın başlıca ithalat yaptığı ürünler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 32
2015-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Başlıca İthalat Yaptığı Ürünler

GTİP	Ürünler*	Milyon Dolar		
		2015	2016	2017
	Toplam (diğer ürünler dahil)	74.361,3	58.052,6	66.338,9
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	7.133,2	3.295,4	5.576,6
2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	2.467,6	3.197,6	3.513,0
1001	Buğday ve mahlut	2.536,0	1.537,6	2.624,4
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	2.018,4	1.705,8	1.961,0
2709	Ham petrol (petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar)	1.756,5	1.384,8	1.750,7
1005	Mısır	1.790,3	1.519,7	1.723,2
8703	Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (yarış arabaları dahil)	3.301,5	2.510,7	1.683,2
8517	Telefon cihazları, ses, görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar	1.895,4	1.248,3	1.536,4
7326	Demir veya çelikten diğer eşya:	1.189,2	920,5	1.119,1
7207	Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamuller	1.389,5	1.043,7	1.101,4

Kaynak: Trademap, <https://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

* Ürün sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 32 incelendiğinde Mısır'ın 2015-2017 yılları arasında en fazla ithalat yaptığı ürünün petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar olduğu görülecektir. Mısır'ın en çok ithal ettiği diğer ürünler sırasıyla petrol gazları, buğday, ilaçlar, ham petrol, mısır, binek otomobilleri, telefon cihazları ve demir-çelik ürünleri olmaktadır. Trademap verilerine göre Mısır, dünyada en büyük buğday ithalatı yapan ülkeler arasında ilk sıralarda gelmektedir.

3.2.4. Mısır’da İhracat Yapılan Ürünler

2015-2017 yılları arasında Mısır’ın ihracat yaptığı başlıca ürünler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 33
2015-2017 Yılları Arasında Mısır’ın İhracat Yaptığı Başlıca Ürünler

GTİP	Ürünler*	Milyon Dolar		
		2015	2016	2017
	Toplam (diğer ürünler dahil)	21.967,3	22.507,4	25.943,2
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	1.485,5	944,6	2.439,7
7108	Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	631,3	2.645,8	2.106,7
2709	Ham petrol (petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar)	1.994,1	1.808,1	2.106,1
3102	Azotlu mineral veya kimyasal gübreler	332,4	767,1	974,4
8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	770,7	740,7	765,9
0805	Turunçgiller (taze/kurutulmuş)	526,1	572,2	634,1
8528	Monitörler ve projektörler, televizyon alıcı cihazları	782,6	565,0	552,2
3901	Etilen polimerleri (ilk şekillerde)	280,3	253,7	407,0
3302	Sanayide ve içecek imalinde hammadde veya koku verici maddeler ve karışımlar	2437	271,9	386,6
7208	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri (genişlik $\geq$ 600 mm) (sıcak haddelenmiş) (kaplanmamış)	141,5	180,2	341,2

Kaynak: Trademap, <https://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)

* Ürün sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 33’e göre Mısır 2015 yılında ham petrol, 2016 yılında altın ve 2017 yılında ise petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar en fazla ihracat yaptığı ürün olmuştur Mısır’ın en çok ihracat yaptığı diğer ürünler sırasıyla azotlu mmineral veya kimyasal gübreler, izole edilmiş teller ve kablolar, turunçgiller, Monitörler ve

projektörler, televizyon alıcı cihazları, etilen polimerleri, sanayide ve içecek imalinde hammadde veya koku verici maddeler ve karışımlar ve demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri olmuştur.

3.2.5. Mısır ve Avrupa Birliği Ticari İlişkileri

2008 ve 2017 yılları arasında Mısır'ın Avrupa Birliği (AB 28) ülkeleri ile ihracat ve ithalat miktar ve oranları, ticaret dengesi ve ticaret hacmi bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 34

2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Avrupa Birliği (AB 28) Ülkeleri İle İhracat ve İthalat Miktar ve Oranları, Ticaret Dengesi ve Hacmi

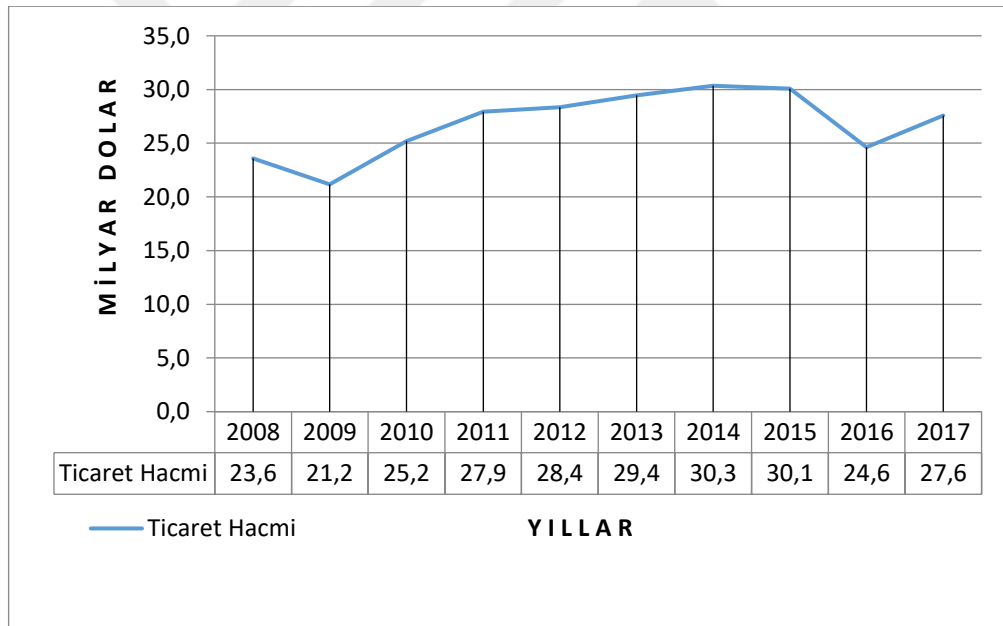
Yıllar	İhracat (Milyon ABD \$)	Pay (%)	İthalat (Milyon ABD \$)	Pay (%)	Ticaret Dengesi (Milyon ABD \$)	Ticaret Hacmi (Milyon ABD \$)
2008	9.220,4	35,5	14.370,6	27,2	-5.150,3	23.591,0
2009	6.849,2	28,3	14.318,7	31,9	-7.469,5	21.167,9
2010	7.999,3	30,4	17.180,3	32,4	-9.181,0	25.179,6
2011	9.694,7	30,7	18.244,9	29,3	-8.550,1	27.939,6
2012	7.882,4	26,8	20.477,8	29,3	-12.595,5	28.360,2
2013	8.104,2	28,2	21.342,5	32,0	-13.238,4	29.446,7
2014	7.895,9	29,4	22.452,8	31,5	-14.557,0	30.348,7
2015	5.994,0	27,3	24.090,6	32,4	-18.096,6	30.084,5
2016	5.822,7	25,9	18.806,5	32,4	-12.983,8	24.629,2
2017	7.622,9	29,4	19.962,8	30,1	-12.340,0	27.585,7

Kaynak: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü / İstatistik Anabilim Dalı (<https://comtrade.un.org>)
https://trendeconomy.com/data/export_h2?reporter=Egypt&commodity=TOTAL&time_period=2012,2017 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)
TrendEconomy verilerinden derlenmiştir.

Tablo 34'e bakıldığında Mısır'ın AB ülkelerine olan ihracatı 2008 yılında 9,2 milyar dolar iken inişli çıkışlı bir grafik izleyerek 2017 yılında 7,6 milyar dolara düşmüştür. Mısır'ın AB ülkelerinden ithalatı 2008 yılında 14,4 milyar dolar iken 2015 yılında 24,1 milyar dolar ile en yüksek seviyesine çıkmış, 2017 yılında ise 20 milyar dolara düşmüştür.

Tablo 34 incelendiğinde Mısır'ın AB ülkelerinden ithalatının AB ülkelerine olan ihracatından fazla olduğu görülecektir. Mısır AB ülkeleri ile olan dış ticaretinde ticaret açığı vermektedir. 2008 yılında Mısır'ın AB ülkeleri ile olan ticaretinde ticaret açığı 5,2 milyar dolar iken 2017 yılında artarak 12,3 milyar dolara yükselmiştir.

2008-2017 yılları arasında Mısır'ın AB ülkeleri ile olan ticaret hacmini gösteren grafik aşağıda yer almaktadır.

Grafik 9. 2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın AB Ülkeleri İle Ticaret Hacmi

Kaynak: TrendEconomy, <https://trendeconomy.com/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)
TrendEconomy verilerinden derlenmiştir.

TrendEconomy verilerinden derlenen Grafik 9'a bakıldığında 2008-2017 yılları arasında Mısır'ın AB ülkeleri ile olan ticaret hacminin ortalama 26,8 milyar dolar olduğu görülecektir. Mısır'ın AB ülkeleriyle olan ticaret hacmi 2009 yılında 21,2 milyar dolar iken 2014 yılına kadar artarak 30,3 milyar dolara yükselmiş, sonra düşüşe geçerek 2017

yılında 27,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Mısır'ın ihracat yaptığı ülke grupları içerisinde AB ülkeleri ticaret hacmi olarak ilk sırada yer almaktadır.

3.2.6. Orta Doğu Ülkeleri ve Mısır Ticari İlişkileri

Orta Doğu ülkeleri olarak Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, *Filistin Devleti*, Irak, İran, İsrail, Katar, Kuveyt, Lübnan, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün, Yemen olmak üzere 14 ülkenin Mısır ile olan ticaret verileri dikkate alınmıştır. Buna göre 2008-2017 yılları arasında Mısır'ın Orta Doğu ülkeleriyle dış ticaret bilgileri aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 35

**2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Orta Doğu Ülkeleri İle İhracat ve İthalat
Miktar ve Oranları, Ticaret Dengesi ve Ticaret Hacmi**

Yıllar	İhracat (Milyon ABD \$)	Pay (%)	İthalat (Milyon ABD \$)	Pay (%)	Ticaret Dengesi (Milyon ABD \$)	Ticaret Hacmi (Milyon ABD \$)
2008	5.281,5	20,3	7.725,8	14,6	-2.444,3	13.007,3
2009	6.287,4	26,0	6.732,9	15,0	-445,4	13.020,3
2010	6.607,9	25,1	7.292,6	13,8	-684,7	13.900,5
2011	8.445,3	26,7	9.881,4	15,9	-1.436,1	18.326,7
2012	7.618,5	25,9	11.442,2	16,4	-3.823,8	19.060,7
2013	8.124,2	28,2	10.818,1	16,2	-2.693,9	18.942,3
2014	8.157,0	30,4	12.394,4	17,4	-4.237,3	20.551,4
2015	7.337,7	33,4	11.679,2	15,7	-4.341,4	19.016,9
2016	9.072,1	40,3	9.380,3	16,2	-308,2	18.452,5
2017	9.268,8	35,7	11.334,6	17,1	-2.065,9	20.603,4

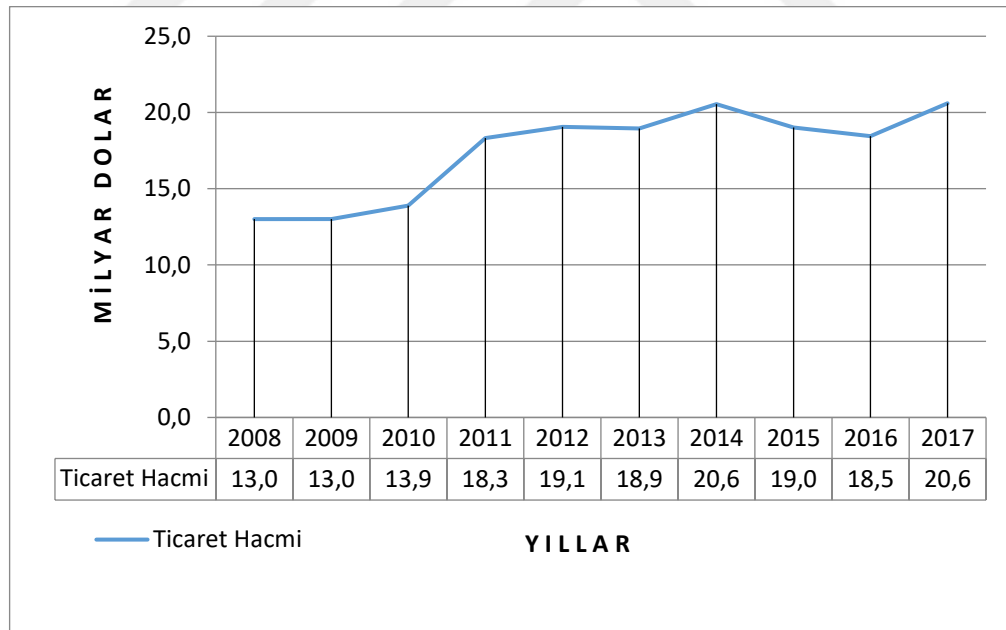
Kaynak: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü / İstatistik Anabilim Dalı (<https://comtrade.un.org>)
https://trendeconomy.com/data/export_h2?reporter=Egypt&commodity=TOTAL&time_period=2012,2017 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)
TrendEconomy verilerinden derlenmiştir.

Tablo 35'e bakıldığında Mısır'ın Orta Doğu ülkelerine olan ihracatı 2008 yılında 5,3 milyar dolar iken artarak 2011 yılında 8,5 milyar dolar olmuş, sonraki yıllar düşüşler olmasına rağmen tekrar artarak 2017 yılında 9,3 milyar dolara ulaşmıştır. Mısır'ın Orta Doğu ülkelerinden ithalatı 2008 yılında 7,7 milyar dolar iken 2014 yılında 12,4 milyar dolara yükselmiş, sonraki iki yıl düşmesine rağmen artarak 2017 yılında 11,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 35 incelendiğinde Mısır'ın Orta Doğu ülkelerinden ithalatının Orta Doğu ülkelerine olan ihracatından fazla olduğu görülecektir. Mısır Orta Doğu ülkeleri ile olan dış ticaretinde ticaret açığı vermektedir. 2008 yılında Mısır'ın Orta Doğu ülkeleri ile olan ticaretinde ticaret açığı 2,4 milyar dolar iken artarak 2015 yılında 4,3 milyar dolara yükselmiş, sonraki yıllarda düşerek 2017 yılında 2,1 milyar dolara gerilemiştir.

2008-2017 yılları arasında Mısır'ın Orta Doğu ülkeleri ile olan ticaret hacmini gösteren grafik aşağıda yer almaktadır.

Grafik 10. 2008-2017 Yılları Arasında Mısır'ın Orta Doğu Ülkeleri İle Ticaret Hacmi

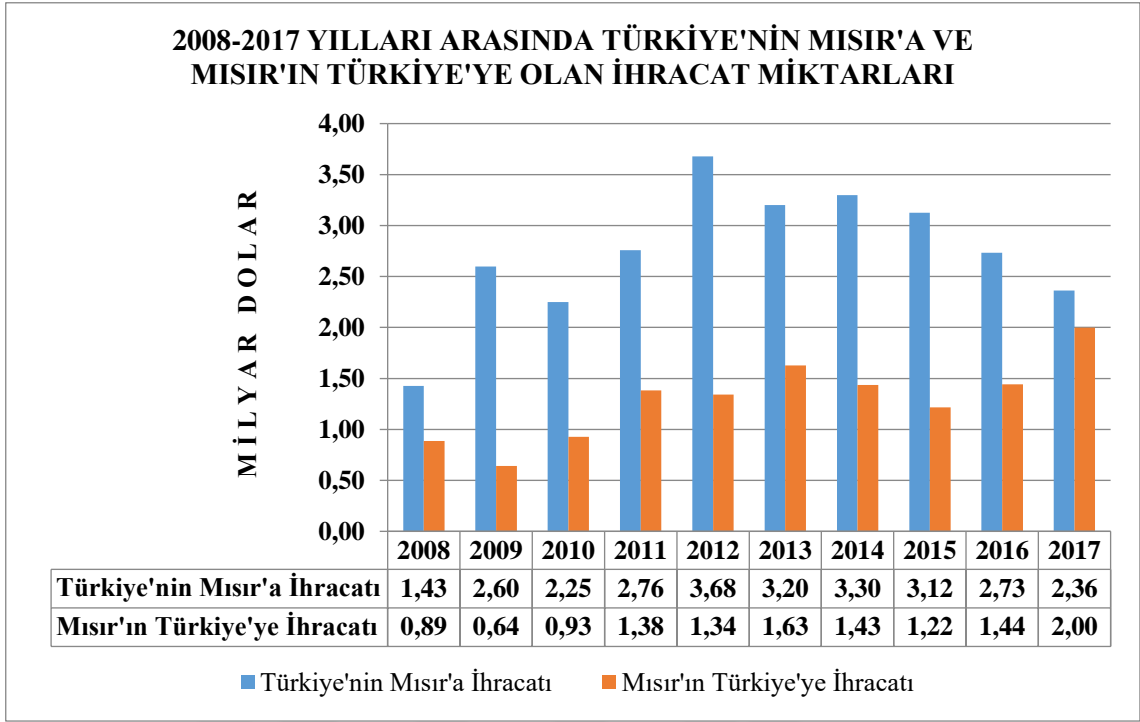
Kaynak: TrendEconomy, <https://trendeconomy.com/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)
TrendEconomy verilerinden derlenmiştir.

Grafik 10 incelendiğinde 2008-2017 yılları arasında Mısır'ın Orta Doğu ülkeleri ile olan ticaret hacminin ortalama 17,5 milyar dolar olduğu görülecektir. Mısır'ın AB ülkeleriyle olan ticaret hacmi 2009 yılında 13 milyar dolar iken 2014 yılına kadar artarak 20,6 milyar dolara yükselmiş, sonraki iki yılda düşmesine rağmen 2017 yılında artarak tekrar 20,6 milyar dolara yükselmiştir. Mısır'ın ihracat yaptığı ülke grupları içerisinde Orta Doğu ülkeleri ticaret hacmi olarak ikinci sırada yer almaktadır.

3.3. 2008-2017 Dönemi Mısır-Türkiye Ticari İlişkilerinin Karşılaştırılması

3.3.1. Mısır İle Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri

2009 yılından itibaren Türkiye'nin Afrika'da en çok ihracat yaptığı ülke Mısır olmuştur. 2004 yılından itibaren yükselişe geçen Mısır ile Türkiye'nin ticaret hacmi 2006 yılında 1,1 milyar dolar olmuş, sonraki yıllarda artmaya devam ederek 2012 yılında 5 milyar dolar olarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Daha sonraki zaman içerisinde Mısır ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi azalmış olmasına rağmen artan işbirliği çabalarının olumlu etkisiyle artma potansiyelinde olduğu gözlemlenmektedir. 2008-2017 yılları arasında Türkiye ve Mısır'ın birbirlerine olan ihracat miktarlarını gösteren grafik aşağıda yer almaktadır.

Grafik 11. 2008-2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Mısır'a ve Mısır'ın Türkiye'ye Olan İhracat Miktarları

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 29 Mart 2019)

TÜİK verilerinden derlenmiştir.

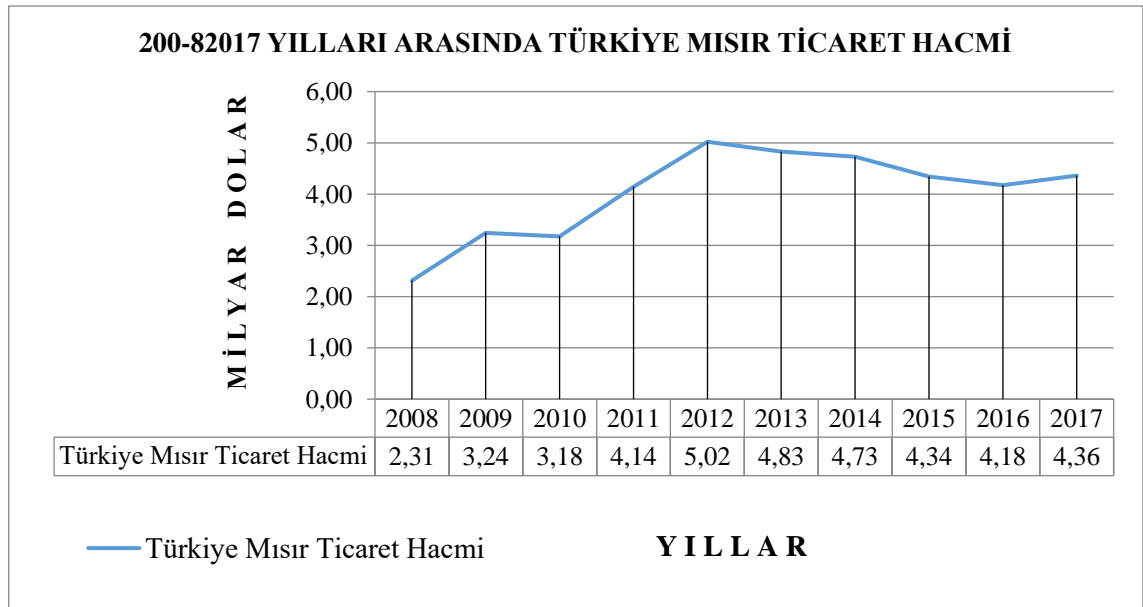
Grafik 11 incelendiğinde, 2008 yılında 1,4 milyar dolar olan Türkiye'nin Mısır'a olan ihracatının 2010 yılındaki düşüş hariç 2012 yılına kadar artarak en yüksek seviye olan 3,7 milyar dolara çıktığı, 2013 yılında bir önceki yıla göre yüzde 13 azalarak 3,2 milyar dolara düştüğü görülecektir. 2014 yılında Türkiye'nin Mısır'a ihracatı 2013 yılına göre yüzde 3 artmasına rağmen, 2015 yılından itibaren düşmeye başlamıştır. 2016 yılından itibaren Mısır ithalatını azaltmak amacıyla tüm dünya ülkelerine Üretici Kayıt Sistemi zorunluluğu getirmiş¹³⁷, bu uygulama nedeniyle Türkiye'nin Mısır'a ihracatı azalarak 2016 yılında 2,7 milyar dolara ve 2017 yılında da 2,4 milyar dolara düşmüştür. Ayrıca 2008 dünya ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 22,6 düşmesine rağmen aynı yıl Türkiye'nin Mısır'a ihracatı yüzde 82 artmıştır. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Mısır'a yapılan ihracatın 2008-2017 yılları arasındaki 10 yıllık ortalama payı yüzde 2 iken 2017'de bu pay yüzde 1,5

¹³⁷ T.C.Ticaret Bakanlığı, Türkiye – Mısır Dış Ticareti, 2018, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019)

olmuş, Mısır en fazla ihracat yapılan ülkeler arasında 2017 yılında 19. sıraya düşmüştür. Buna rağmen 2008 yılına göre Türkiye'nin Mısır'a ihracatı 2012 yılında yüzde 158 artmış, sonraki yıllarda düşmesine rağmen 2017 yılında 2008 yılına göre Türkiye'nin Mısır'a ihracatı yüzde 65 artış göstermiştir.

Yine Grafik 11'de Mısır'ın Türkiye'ye olan ihracatı incelendiğinde, 2008 yılında 886 milyon dolar olan Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı dünya ekonomik krizinin etkisiyle 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 27,6 azalarak 642 milyon dolara düşmüştür. 2010 yılından itibaren Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı artarak 2013 yılında 1,6 milyar dolar seviyesine çıkmış, 2014 ve 2015 yıllarındaki düşüşten sonra 2016 yılından itibaren tekrar artışa geçmiş, 2017 yılında bir önceki yıla göre yüzde 38,4 artarak 2 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin toplam ithalatı içinde Mısır'dan yapılan ithalatın 2008-2017 yılları arasındaki 10 yıllık ortalama payı yüzde 0,6 iken 2017'de bu pay yüzde 0,9 olmuştur. Mısır'ın Türkiye'ye olan ihracatı 2008 yılına göre yüzde 125 artmıştır.

2008-2017 yılları arasında Türkiye Mısır ticaret hacmini gösteren grafik aşağıda yer almaktadır.

Grafik 12. 2008-2017 Yılları Arasında Türkiye Mısır Ticaret Hacmi

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 29 Mart 2019)

TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Grafik 12 incelendiğinde, 2008-2017 yılları arasında Türkiye'nin Mısır ile olan ticaret hacminin 2008 yılında 2,3 milyar dolar seviyesinde iken artarak 2012 yılında 5 milyar dolar ile en yüksek değere ulaştığı, ancak 2013 yılından itibaren azalarak 2016 yılında 4,2 milyar dolara kadar düştüğü görülmektedir. 2017 yılından itibaren tekrar artmaya başlayan Türkiye Mısır ticaret hacmi bu yılda 4,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

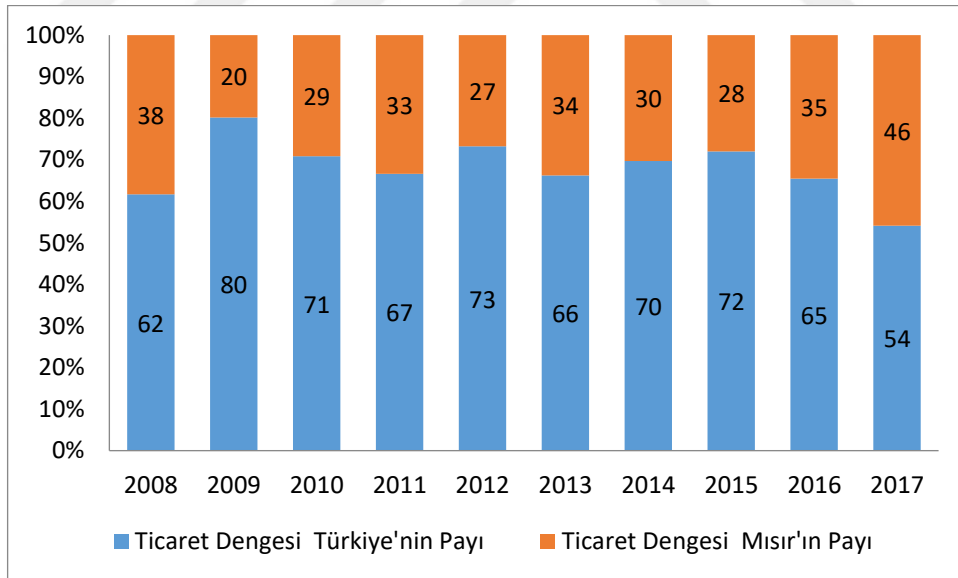
Tablo 36

2008-2017 Yılları Arasında Türkiye İle Mısır Arasındaki Ticaret Dengesi Verileri

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ticaret Dengesi	0,540	1,96	1,32	1,38	2,34	1,57	1,86	1,91	1,29	0,363

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 29 Mart 2019)

TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Grafik 13. Türkiye İle Mısır'ın Karşılıklı Ticaret Dengesi Payları (2008-2017)

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 29 Mart 2019)

TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Tablo 36’de gösterilen 2008-2017 yılları arasında Türkiye ile Mısır arasındaki ticaret dengesi verilerine bakıldığında Türkiye’nin Mısır’a olan ihracatının Mısır’ın Türkiye’ye olan ihracatından bu 10 yıllık dönemde fazla olduğu görülecektir. 2008 yılında Türkiye’nin Mısır ile olan dış ticaretinde 540 milyon dolar olan dış ticaret fazlası artarak 2012 yılında 2,3 milyar dolara yükselmiş, sonraki yıllarda azalarak 2017 yılında 363 milyon dolara düşmüştür. Grafik 13’e göre 2008 yılında Türkiye ile Mısır’ın ticaret hacminde Türkiye’nin payı yüzde 62, Mısır’ın payı yüzde 38 olmuş, 2012 yılında Türkiye’nin ticaret hacmindeki payı yüzde 73’e yükselmiş, Mısır’ın payı ise yüzde 27’ye düşmüştür. 2017 yılında ise Türkiye ile Mısır’ın ticaret hacminde Türkiye’nin payı yüzde 54’e düşmüş, Mısır’ın payı yüzde 46’ya yükselmiştir.

3.3.2. Türkiye-Mısır: Karşılıklı İhracatı Yapılan Ürünler

Mısır ile Türkiye birbirine olan karşılıklı ticaretlerinde çok çeşitli ürünler ticarete konu olmaktadır. 2017 yılında Türkiye Mısır’a fasıllara ve ihracat miktarlarına göre sırasıyla 27-) Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar, 72-) Demir ve çelik, 84-) Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları, 85-) Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı, 39-) Plastikler ve mamulleri, 73-) Demir veya çelikten eşya, 87-) Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı, 52-) Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat, 48-) Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya, 28-) İnorganik kimyasallar, kıymetli metal, radyoaktif element, metal ve izotopların organik-anorganik bileşikleri, 76-) Alüminyum ve alüminyumdan eşya, 40-) Kauçuk ve kauçuktan eşya, 54-) Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler, 60-) Örme eşya, 56-) Votka, keçe ve dokunmamış mensucat, özel iplikler, sicim, kordon, ip, halat ve bunlardan mamul eşya, 55-) Sentetik ve suni devamsız lifler, 62-) Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı, 25-) Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireçler ve çimento, 61-) Örme giyim eşyası ve aksesuarı, 7-)

Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumru ürünlerini ihraç etmiştir. Bu ilk 20 ürün 2017 yılında Türkiye'nin Mısır'a toplam ihracatının yüzde 85'ini oluşturmaktadır.¹³⁸

2015-2017 yılları arasında Türkiye'nin Mısır'a ihracatında ilk 10 ürünü gösteren tablo aşağıdadır.

Tablo 37
2015-2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Mısır'a İhracatında İlk 10 Ürün

GTİP	Ürün	(1.000 Dolar)		
		2015	2016	2017
	Toplam (diğer ürünler dahil)	3.124.876	2.732.926	2.360.734
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	606.966	492.285	395.912
7214	Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar (dövülmüş, sıcak haddelenmiş, haddeleme işleminden sonra burulmuş olanlar dahil)	324.586	306.146	70.639
8703	Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (yarış arabaları dahil)	93.683	103.754	68.346
7615	Alüminyumdan sofrta, mutfak ve ev işlerinde kullanılan eşya ile sağlığı koruyucu eşya ve bunların aksamı; süngerler vb.	44.898	37.949	53.709
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin; redresörler) ve endüktörler	12.068	13.590	50.084
4011	Kauçuktan yeni dış lastikler	57.881	53.138	47.077
7208	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri (genişlik >= 600 mm) (sıcak haddelenmiş) (kaplanmamış)	20.959	57.310	46.958
2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	9.243	27.594	46.877
2836	Karbonat; peroksikarbonat; amonyum karbonat içeren ticari amonyum karbonat	41.091	40.939	44.525
7216	Demir veya alaşımsız çelikten profiller	51.928	31.672	44.470

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul?p=1> (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2019)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden derlenmiştir.

* Ürün sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

¹³⁸ TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden derlenmiştir, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul?p=1> (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2019)

Türkiye'nin Mısır'a ihracatındaki bazı önemli sanayi ürünleri; demir/ çelik yarı mamuller, benzin, inşaat demiri, araba lastiği, çimento, pamuklu mensucat gibi ürünlerdir. İhracı yapılan önemli tarım ürünleri ise fındık ve kırmızı mercimektir.

Tablo 37 incelendiğinde Mısır'ın 2017 yılı ithalatı içinde; Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar ithalatının yüzde 7'sini (607 milyon dolar), Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar ithalatının yüzde 75'ini (71 milyon dolar), Binek otomobilleri ithalatının yüzde 4'ünü (68 milyon dolar), Alüminyumdan evde kullanılan sağlığı koruyucu eşya ithalatının yüzde 87'sini (54 milyon dolar), Elektrik transformatörleri, statik konvertörleri ithalatının yüzde 18'ini (50 milyon dolar), Kauçuktan yeni dış lastikler ithalatının yüzde 10'unu (47 milyon dolar), Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri ithalatının yüzde 8'ini (47 milyon dolar), Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonları ithalatının yüzde 1'ini (47 milyon dolar), Karbonat ithalatının yüzde 37'sini (45 milyon dolar), Demir veya alaşımsız çelikten profilleri ithalatının yüzde 49 (45 milyon dolar) Türkiye'den yaptığı görülecektir.¹³⁹

2015 yılına göre 2017 yılında Türkiye'nin Mısır'a yaptığı ihracatın düşüşünde, Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar (GTİP 2710) ihracatında yüzde 35, Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar (GTİP 7214) ihracatında yüzde 78 ve Binek otomobilleri (GTİP 8703) ihracatında yüzde 27 oranındaki azalmalar etkili olmuştur.¹⁴⁰

2017 yılında Türkiye Mısır'a fasıllara ve ithalat miktarlarına göre sırasıyla 39-) Plastikler ve mamulleri, 31-) Gübreler, 52-) Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat, 62-) Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı, 71-) Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar, 29-) Organik kimyasal ürünler, 55-) Sentetik ve suni devamsız lifler, 54-) Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler, 28-) İnorganik kimyasallar, kıymetli metal, radyoaktif element, metal ve izotopların organik-anorganik bileşikleri, 70-) Cam ve cam eşya, 38-) Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme

¹³⁹ TÜİK ve Trademap verilerinden derlenmiştir, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul?p=1>, <https://www.trademap.org> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019)

¹⁴⁰ T.C. Ekonomi Bakanlığı, Türkiye - Mısır Dış Ticareti, 2018, <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisitekilati/afrika/misir/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019)

maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücüler, vb.), 72-) Demir ve çelik, 85-) Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları,aksam-parça-aksesuarı, 27-) Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar, 25-) Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireçler ve çimento, 40-) Kauçuk ve kauçuktan eşya, 35-) Albüminoid maddeler, değişikliğe uğramış nişasta esaslı ürünler, tutkallar, enzimler, 34-) Sabunlar, yüzey-aktif organik maddeler, yıkama-yağlama müstahzarları, mumlar,bakım müstahzarları, dişçilik müstahzarları, 60-) Örme eşya, 74-) Bakır ve bakırdan eşya ürünlerini ithal etmiştir. Bu ilk 20 ürün 2017 yılında Türkiye'nin Mısır'a toplam ithalatının yüzde 94'ünü oluşturmaktadır.

2015-2017 yılları arasında Türkiye'nin Mısır'a ithalatında ilk 10 ürünü gösteren tablo aşağıdadır.

Tablo 38
2015-2017 Yılları Arasında Türkiye'nin Mısır'dan İthalatında İlk 10 Ürün

GTİP	Ürün	(1.000 Dolar)		
		2015	2016	2017
	Toplam (diğer ürünler dahil)	1.215.905	1.443.397	1.997.503
3102	Azotlu mineral veya kimyasal gübreler	12.800	166.282	358.052
3902	Propilen ve diğer olefinlerin polimerleri (ilk şekillerde)	226.444	260.344	270.381
7108	Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	0	83.506	118.772
2905	Asiklik alkoller ve bunların halojenlenmiş, sülfolanmış, nitrolanmış veya nitrozalanmış türevleri	8.399	32.029	110.726
5209	Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren ve m2 ağırlığı 200 gr. ı geçenler)	45.937	56.914	88.387
5407	Sentetik filament ipliklerinden dokunmuş mensucat	62.237	57.347	72.207
3901	Etilen polimerleri (ilk şekillerde)	16.386	10.751	71.237

GTİP	Ürün	(1.000 Dolar)		
		2015	2016	2017
6203	Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç)	63.139	61.376	54.539
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	43.337	45.392	52.444
3817	Karışım halinde alkalibenzenler, alkalinaftalenler	43.167	38.307	47.414

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul?p=1> (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2019)

TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden derlenmiştir.

* Ürün sıralaması 2017 yılına göre yapılmıştır.

Mısır'ın Türkiye'ye ihraç ettiği önemli ürünler ise kimyasal ürünler, petrol yağları, karbon, pamuk ipliği ve hazır giyim ürünleridir.

Tablo 38 incelendiğinde Türkiye'nin 2017 yılı ithalatı içinde; Azotlu mineral veya kimyasal gübreler ithalatının yüzde 37'sini (358 milyon dolar), Propilen ve diğer olefinlerin polimerleri ithalatının yüzde 92'sini (270 milyon dolar), Altın (platin kaplamalı altın dahil) ithalatının yüzde 6'sını (119 milyon dolar), Asiklik alkoller ve bunların halojenlenmiş, sülfolanmış, nitrolanmış veya nitroalanmış türevleri ithalatının yüzde 40'ını (111 milyon dolar), Pamuklu mensucat ithalatının yüzde 63'ünü (88 milyon dolar), Sentetik filament ipliklerinden dokunmuş mensucat ithalatının yüzde 80'sini (72 milyon dolar), Etilen polimerleri ithalatının yüzde 17'sini (71 milyon dolar), Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç) ithalatının yüzde 16'sını (55 milyon dolar), Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç) ithalatının yüzde 47'sini (52 milyon dolar), Karışım halinde alkalibenzenler, alkalinaftalenler ithalatının yüzde 45'ini (47 milyon dolar) Mısır'dan yaptığı görülecektir.¹⁴¹

¹⁴¹ TÜİK ve Trademap verilerinden derlenmiştir, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul?p=1>, <https://www.trademap.org> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019)

2016 yılına göre 2017 yılında Mısır'ın Türkiye'ye yaptığı ihracatın artışında, Etilen polimerleri (GTİP 3901) ihracatında yüzde 563, Asiklik alkoller ve bunların halojenlenmiş, sülfolanmış, nitrolanmış veya nitrozalanmış türevleri (GTİP 2905) ihracatında yüzde 246, Azotlu mineral veya kimyasal gübreler (GTİP 3102) ihracatında yüzde 115 ve Pamuklu mensucat (GTİP 5209) ihracatında yüzde 55 oranındaki artışlar etkili olmuştur.

3.3.3. Ticarete Konu Olan Anlaşma ve Protokoller

Türkiye ve Mısır arasında ticaretin altyapısını düzenleyen anlaşma ve protokoller ile ilgili tablo aşağıda gösterilmektedir. Türkiye ve Mısır arasında sırasıyla; 1988'de imzalanan aynı yıl yürürlüğe giren Denizcilik Anlaşması, 1993'de imzalanan 1995'de yürürlüğe giren Hava Taşımacılığı Anlaşması, 1994'de imzalanan ancak yürürlüğe girmeyen Kara Ulaştırması Anlaşması, 1993'de imzalanan 1996'da yürürlüğe giren Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması, 1994'de imzalanan aynı yıl yürürlüğe giren Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması, 1996'da imzalanan 1997'de yürürlüğe giren Ticaret Anlaşması, 1996'da imzalanan 2002'de yürürlüğe giren Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, 1996'da imzalanan 1997'de yürürlüğe giren Karma Ekonomik Komisyonu VI. Dönem Protokolü, 2005'de imzalanan 2007'de yürürlüğe giren Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması, 2012'de imzalanan aynı yıl yürürlüğe giren Kredi Anlaşması yapılmıştır.

İhtimali yüksek olarak bu anlaşmalar içinde en önemlisi iki ülke arasındaki siyasi krizlere rağmen halen yürürlükte olan Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması olmuştur. Bu anlaşma; Barselona Deklarasyonu'na dayanan ekonomik bütünleşme, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki gümrük birliği yükümlülüğü, Türkiye ve Mısır'ın 1994 Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT 1994) ve Dünya Ticaret Örgütü'nden (DTÖ) kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde iki ülke ticari menfaatleri gereği aralarındaki ekonomik işbirliği ve ticaretin geliştirilmesi amacıyla yapılmıştır.¹⁴²

---

¹⁴² TBMM, Türkiye - Mısır Serbest Ticaret Anlaşması'nın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc091/kanuntbmmc091/kanuntbmmc09105563.pdf (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018)

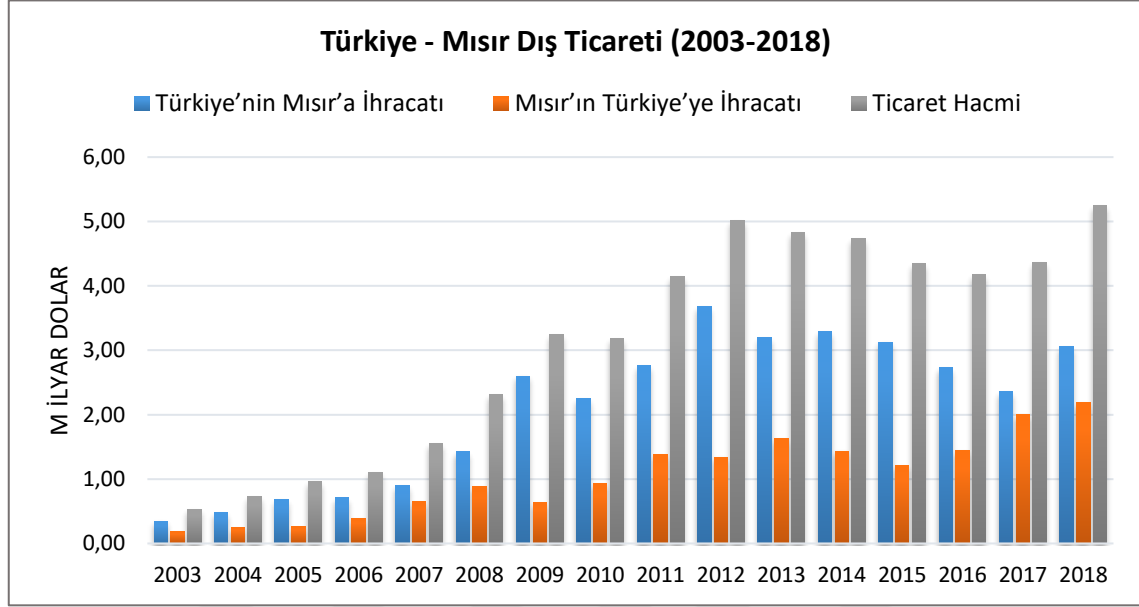
1998 yılı Aralık ayında başlayan Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri 2005 yılında altıncı tur görüşmeleri ile tamamlanmış ve 27.12.2005 tarihinde dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Mısır ziyareti sırasında dönemin Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen ile dönemin Mısır Dış Ticaret ve Sanayi Bakanı Rachid Mohamed Rachid tarafından anlaşma Kahire'de imzalanmış ve 01.03.2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁴³ Anlaşmanın içeriğinde; sanayi ürünleri ve bunların vergileri, miktar kısıtlamaları ve önlemlerin kaldırılması ile ilgili hususlar, tarım ürünlerinin kapsamı, hayvan ve bitki sağlığı önlemleri ile ilgili hususlar, ortak hükümler, diğer iktisadi hükümler, hizmet ticareti ve nihai hükümler bulunmaktadır.¹⁴⁴ Türkiye, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren anlaşma hükümlerine göre belirlenen Mısır menşeli sanayi ürünleri ithalatında uygulanan gümrük vergilerini sıfırlamıştır. Ancak anlaşma hükümlerine göre, Türkiye menşeli sanayi ürünlerinin Mısır'a ithalatında uygulanan gümrük vergisi aşamalı olarak indirimine tabi tutulmuştur. 4 listede belirlenen takvime göre; 01.01.2008 tarihinde birinci liste, 01.01.2014 tarihinde ikinci liste, 01.01.2017 tarihinde üçüncü listede yer alan ürünlere uygulanan gümrük vergisi kaldırılmış olup 01.01.2020 tarihinde dördüncü listede yer alan ürünlere uygulanan gümrük vergisinin kaldırılması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁵ Söz konusu anlaşmada dikkat çeken husus, Türkiye'nin anlaşmaya konu olan tüm Mısır menşeli sanayi ürünlerinin gümrük vergilerini anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle kaldırması, Mısır'ın ise anlaşmaya konu olan Türkiye menşeli sanayi ürünlerinin gümrük vergilerini 12 yıla yayılmış olarak kademeli bir şekilde kaldıracak olmasıdır. Tarım ürünlerinde ise anlaşmada belirlenen ürünlerde kotalarla veya bir miktar kısıtlaması olmadan vergi indirimi tarzında taviz değişimi öngörülmüştür. Anlaşmaya taraflar açısından karşılıklı yarar esasına göre bakıldığında Mısır için daha yararlı gibi görülebilir. Anlaşma sonrası karşılıklı yapılan ticaret verileri incelendiğinde her iki ülkenin de ihracatlarını artırdığı, Türkiye'nin ise ticaret fazlası verdiği görülecektir.

¹⁴³ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018)

¹⁴⁴ TBMM, Türkiye - Mısır Serbest Ticaret Anlaşması'nın Uygun Bulduğuna Dair Kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc091/kanuntbmmc091/kanuntbmmc09105563.pdf (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018)

¹⁴⁵ T.Mesut EREN, Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarının Dış Ticaretine Etkileri ve Sorunlar, Maliye Finans Yazıları Dergisi, Yıl: 27 Sayı: 98, Ocak 2013, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/150711> s.36 (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018).

Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşmasının her iki ülke dış ticaretine etkisini aşağıda yar alan Türkiye ve Mısır'ın 2003-2018 yılları arasındaki karşılıklı ihracatı ve ticaret hacmini gösteren grafiği inceleyerek anlamak mümkün olabilir.

Grafik 14. Türkiye ve Mısır'ın 2003-2018 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Verileri

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 29 Mart 2019)

TÜİK verilerinden derlenmiştir.

TÜİK dış ticaret verileri ve Grafik 14 incelendiğinde Serbest Ticaret Anlaşması müzakerelerinin sonlarından itibaren ticaret hacminin yükselme eğilimine girdiği görülecektir. Anlaşma imzalandıktan sonraki 2006 yılına göre 2008 yılında Türkiye'nin Mısır'a ihracatı yüzde 101, Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı yüzde 126, iki ülke ticaret hacmi yüzde 110 artmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 2007 yılına göre 2012 yılında Türkiye'nin Mısır'a ihracatı yüzde 308, Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı yüzde 106, iki ülke ticaret hacmi yüzde 223 artmıştır. Anlaşmanın imzalandığı 2005 yılına göre 2018 yılında Türkiye'nin Mısır'a ihracatı yüzde 344, Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı yüzde 720, iki ülke ticaret hacmi yüzde 450 artmıştır. Anlaşmanın pozitif etkisiyle 2012 yılında Türkiye'nin Mısır'a ihracatı 3,68 milyar dolar ile en yüksek seviyeye çıkmış, 2013'den sonra duraklama dönemine girmiş, 2018 yılında bir önceki yıla göre yüzde 29 artış ile 3 milyar dolara çıkararak tekrar yükselişe geçmiştir. Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı 2013 yılında 1,63 milyar ile en yüksek seviyesine çıkmış, sonraki iki yılda düşmüş, 2016 yılından itibaren

yükselişe geçerek 2018 yılında 2,19 milyar dolar ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Türkiye ile Mısır'ın 2012 yılında 5 milyar dolara ulaşan ticaret hacmi sonraki yıllarda düşmesine rağmen 2017 yılında yeniden yükselişe geçerek 2018 yılında 5,25 milyar dolar ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Türkiye ile Mısır'ın dış ticaret dengesine bakıldığında Türkiye'nin ticaret fazlası verdiği görülecektir. 2012 yılında 2,34 milyar dolar olan Türkiye'nin dış ticaret fazlası sonraki yıllar düşerek 2018 yılında 863 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bütün bu verilere göre Serbest Ticaret Anlaşması her iki ülkenin ticaretinin gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır. Türkiye açısından bakıldığında Mısır ile olan ticaretinde ticaret fazlası verdiği için bu anlaşmadan Türkiye'nin daha kazançlı çıktığı sonucuna varılabilir.

Serbest Ticaret Anlaşması ile Türkiye'nin Mısır'a doğrudan yatırımları artmıştır. 2017 yılı itibariyle tekstil, bankacılık, otomotiv, enerji, soda külü, inşaat, ev aletleri ve işlenmiş yiyecek gibi sektörlerde yaklaşık 200 Türk firmasının Mısır'da faaliyet göstermekte olduğu, doğrudan yatırım miktarının 2 milyar dolardan fazla olduğu ve faaliyet gösteren Türk firmalarında 75 binin üzerinde istihdam sağlandığı Kahire'de gerçekleşen Türkiye-Mısır İş Konseyi ortak toplantısında Türk yetkililerince ifade edilmiştir. Ayrıca inşaat sektöründe bugüne kadar 26 projede 1 milyar dolarlık müteahhitlik işi yapıldığı da söylenmiştir. Yine aynı toplantıda Mısırlı yetkililer tarafından Mısır'da gerçekleştirilmesi planlanan sanayi, altyapı ve ihracata yönelik yatırımlar ve projelerde Türk firmalarının katılım sağlamanın önemi vurgulanmıştır.¹⁴⁶

3.3.4. Mısır İle Türkiye'nin Ticaretlerinde Yaşanan Sorunlar

Türkiye ve Mısır arasındaki ticareti etkileyen bazı sorunlarla karşılaşmakta, söz konusu sorunlar çeşitli vesilelerle bir araya gelen iş adamları ve yetkililerce dile getirilmekte ve karşılıklı çözüm yolları aranmaktadır.

İkili ticarete öne çıkan önceliği olan sorun, ihracat bedellerinin tahsilatı sorunudur. Bazı Türk ve Mısır firmaları yapılan ticaret bedelinin tahsilatında vesaik mukabili ödeme yöntemini tercih etmektedir. Yani çek-senet gibi kıymetli evrak

---

¹⁴⁶ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Türkiye İle Mısır Arasındaki Ekonomik İlişkilerde Yeni Bir Adım, https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-misir-arasindaki-br-ekonomik-iliskilerde-yeni-bir-adim_s2 (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2018)

mukabilinde ihracat yapılmakta, bu evrakların ödenmemesi ya da karşılıksız çıkması nedeniyle tahsilat yapılamamaktadır. Bu durumda ihracat yapan firmalar maddi olarak sıkıntıya düşmektedir. Ticarete diğer sorun, Mısır'ın yüksek gümrük vergi uygulamaları ve gümrüklerinde tam olarak otomasyona geçilememesi nedeniyle ihracatçı firmalar çifte fatura düzenlemesi yoluna gitmektedir. Bu durumda resmi olmayan alacaklar ve tahsilat sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Türkiye Mısır arasında doğrudan bankacılık işlemlerinin yapılabileceği iki ülkenin banka şube veya temsilciliklerinin olmaması nedeniyle para transferlerinin ABD ve Avrupa bankaları üzerinden yapılması maliyetleri arttırmaktadır. 2010 yılında Kahire'de Türkiye İş Bankası Mısır Temsilciliğinin açılması bu sorunun giderilmesi yönünde önemli bir adım olmuştur. Bazı ülkelerle beraber Türk menşeli lastik üreticilerine karşı yürütülen soruşturmalar ticareti olumsuz etkilemektedir. Karşılıklı vize uygulamalarındaki sorunlar nedeniyle ihracat fırsatları kaçmaktadır. Mısır'ın istediği menşe şahadetnameleri ile ilgili bürokratik zorluklar maliyetleri arttırmakta ihracat sürecini uzatmaktadır. Türkiye'den ihraç edilen tıbbi malzeme, tekstil, gıda, makine gibi bazı ürünlerde Mısır'ın keyfi tarife dışı uygulamaları, standartlar ile ilgili ve bürokratik engelleri bulunmaktadır. Mısır'da şirket kurulması ve şube açılması ile ilgili işlemlerde karşılaşılan bürokratik engeller nedeniyle zaman ve maddi kayıplar olmaktadır. Türkiye ile Mısır arasında direkt taşımacılık ile ilgili teşvik edici düzenlemelerin yapılması 3.ülkeler üzerinden yapılan taşımacılık ile ilgili zaman kaybını önleyecektir.¹⁴⁷

2017 yılında Kahire'de gerçekleştirilen 15'inci Türkiye-Mısır İş Konseyi Ortak Toplantısında iki ülke arasındaki ticareti olumsuz etkileyen sorunlar Türk heyeti yetkililerince muhataplarına bildirilmiştir. Mısırlı yetkililer de sorunları giderilmesinin her iki ülke ticareti için önemli olduğunu ifade etmiş, sıkıntıların giderilmesi için gerekli çalışmaların yapıldığı ifade edilmiştir.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ Konya Ticaret Odası, Ülke Raporları – Mısır Ülke Raporu, <http://www.kto.org.tr/ulke-raporlari-387s.htm> (Erişim Tarihi: 07 Eylül 2018)

¹⁴⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurul (DEİK), Türkiye İle Mısır Arasındaki Ekonomik İlişkilerde Yeni Bir Adım, https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-misir-arasindaki-br-ekonomik-iliskilerde-yeni-bir-adim_s2 (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2019)

3.4. Mısır-Türkiye Ticari İlişkilerinde Mevcut Durum

Bu bölümde 2013 Mısır Askeri Darbesi sonrası Türkiye ve Mısır'ın 2014-2018 yılları arasındaki ticari ilişkileri incelenmiştir. Mısır'da 2011 yılında halk hareketlerinin etkisiyle Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in istifası, 2012 yılında seçimlerde Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı olması ve 2013 yılında Genelkurmay Başkanı Abdülfettah El Sisi'nin askeri darbe ile yönetime el koyması gibi çok önemli olaylar yaşanmıştır. Darbeden sonraki dönemde görülen istikrarsızlık, turizm gelirlerinde düşüşler, işsizlik ve enflasyondaki artışlar, güvenlik endişeleri Mısır ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

2013 Mısır Askeri Darbesi sonrası karşılıklı diplomatik ilişkilerin düşürülmesiyle Mısır ve Türkiye arasında yaşanan siyasi sorunların ticari ilişkileri de olumsuz etkilemesi beklenmekteydi. Ancak Mursi döneminde Mısır ve Türkiye siyasi ve ticari ilişkilerinde oluşan olumlu hava nedeniyle darbe sonrası ticari ilişkilerdeki olumsuz etkilenme beklendiği gibi olmamıştır.

Askeri darbe sonrası Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 12 azalarak 2014'de 1,43 milyar dolara düşmüş ve 2015'de 1,22 milyar dolara kadar gerilemiştir. Ancak 2016'dan itibaren Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı yükselişe geçerek 1,44 milyar dolara, ardından 2017'de 2 milyar dolara ve 2018'de ise 2,19 milyar dolara kadar yükselmiştir.¹⁴⁹

Darbeden sonra Türkiye'nin Mısır'a ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 3 artarak 2014'de 3,3 milyar dolara çıkmış, sonraki yıllarda düşüşe geçerek 2015'de 3,12 milyar dolara, 2016'da 2,73 milyar dolara ve 2017'de 2,36 milyar dolara kadar gerilemiştir. Ancak Türkiye'nin Mısır'a ihracatı yeniden artarak 2018'de 3,05 milyar dolara yükselmiştir. 2012'de 5 milyar dolar ile en yüksek seviyesine çıkan Türkiye Mısır arasındaki ticaret hacmi 2018 yılında 5,25 milyar dolara yükselerek bu seviyeyi geçmiştir.¹⁵⁰

2013 Mısır Askeri Darbesinden sonra 15'inci Türkiye-Mısır İş Konseyi Ortak Toplantısı iki ülke işadamları ve yetkililerinin katılımıyla 2017 yılında Kahire'de

¹⁴⁹ TÜİK, Ülkelerle Göre Dış Ticaret, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 29 Mart 2019)

¹⁵⁰ TÜİK, Ülkelerle Göre Dış Ticaret, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 29 Mart 2019)

yapılmıştır. Toplantıda, Türkiye ile Mısır arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin aynı coğrafyada stratejik öneme sahip iki ülke için önemli olduğu vurgulanmış, ortak projeler yapılması, ticari ilişkilerin geliştirilmesi ile ilgili fırsatlar ve ticarete yaşanan karşılıklı sorunlar ele alınmıştır.¹⁵¹

2013 yılından bugüne Türkiye - Mısır diplomatik ilişkileri karşılıklı olarak maslahatgüzar seviyesinde devam etmekte, iki ülke Dışişleri Bakanları çeşitli vesilelerle görüşmeler yapmaktadır. Türkiye ve Mısır, ortak tarihi geçmişten aldıkları güç ile ekonomik ve toplumsal ilişkilerini muhafaza etmektedir.¹⁵²

Mısır'ın Türkiye ile diplomatik ilişkilerini düşürmesine rağmen Türkiye Mısır'daki yatırımlarını ve ekonomik ilişkilerini sürdürmüştür. Mısırlı yetkililer de bu duruma olumlu yaklaşmış, siyasi tavırlar ile ekonomik ilişkilerin ayrı tutulması yönünde görüş beyan etmiştir. Bununla birlikte iş konseylerinin girişimleriyle ticari ilişkilerde artış yönünde gelişmeler başlamış ve devam etmesi beklenmektedir.

---

¹⁵¹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Türkiye İle Mısır Arasındaki Ekonomik İlişkilerde Yeni Bir Adım, https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-misir-arasindaki-br-ekonomik-iliskilerde-yeni-bir-adim_s2 (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2019)

¹⁵² T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye - Mısır Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir-siyasi-iliskileri-tr.mfa> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2019)

SONUÇ

Bu çalışmada 2013 Mısır Askeri Darbesini Türkiye Mısır ekonomik ilişkilerine etkisi incelenmiş, bunun için Türkiye ile Mısır'ın 2007-2018 yılları arasındaki ticari ilişkileri incelenmiş, dış ticaret faaliyetleri ile ilgili karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca sağlıklı bir mukayese sağlamak adına her iki ülkenin genel durumu hakkında bilgilere de yer verilmiştir.

Bu bağlamda tezin birinci bölümünde 2007-2018 yılları arasında Türkiye'nin genel ve ekonomik yapısı incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda Türkiye'nin Roma ve Bizans, İslam yönetimi ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dahil olduğu dönemlerden günümüze dek gerek siyasi gerek ekonomik olarak her daim ehemmiyet arz eden bir bölge olduğu görülmüştür. Bunun yanında çalışma kapsamında incelenen 2007 yılı sonrası döneme bakıldığında Türkiye nüfusunun düzenli şekilde artarak 71.517.100 kişiden 82.003.882 kişiye ulaştığı ve bu artışa mukabil Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın da TL bazında benzer oranlarda artış gösterdiği görülmüştür. Türkiye'nin büyüme oranlarına bakıldığında ise dalgalı bir seyir tespit edilmiş özellikle 2008 yılında dünyada baş gösteren küresel ekonomik kriz sebebi ile söz konusu yıl ve takip eden yıl büyüme oranın hayli düşük olduğu ancak 2010 yılı ve takip eden yıllar dalgalı da olsa büyüme oranından artış olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmada Türkiye ekonomisinin genel yapısı dahilinde işsizlik ve istihdam verileri incelenmiş çalışmaya konu olan yıllar dahilinde istihdam edilen işgücü sayısının düzenli olarak artış gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında Türkiye ekonomisi sektörel bazda incelenmiş ve bu açıdan bakıldığında sanayi sektörünün Türkiye'nin GSYİH'nin ortalama %32'sini oluşturduğu ayrıca tarım ve turizm sektörünün de ülke ekonomisi açısından oldukça önem arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır. İnşaat sektörünün ise ihracata olumlu etki yapmasının yanı sıra yurt dışında yapılan müteahhitlik işleri sebebi ile ekonomiye büyük gelirler sağladığı görülmüştür.

Türkiye'nin genel yapısının incelendiği birinci bölümün sonlarına doğru ülkenin ihracat ve ithalat rakamları incelenmiş bu hususların birbirlerini karşılama oranları

değerlendirilmiştir. Söz konusu incelemeler göz önüne alındığında Türkiye'nin ihracat rakamları artış göstermesine karşın ithalat rakamlarında da yükselme gözlemlenmesi ülkenin dış ticaret açığı verdiği göstermektedir. 2008 yılı itibari ile ihracatın ithalatı karşılama oranlarına bakıldığında bazı yıllarda %72 seviyelerine ulaşılmış olsa da genel itibari ile ortalama %65 seviyelerinde seyretmekte olduğu görülmüştür.

2013 Mısır Askeri Darbesinin Türkiye Mısır ekonomik ilişkilerine etkisinin incelendiği tez çalışmasının ikinci bölümünde Mısır'ın genel ve ekonomik yapısı incelenmiş elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Kuzeydoğu Afrika'da yer alıp, Sina Yarımadası ile Asya'ya bağlanan Mısır'ın coğrafi konumu incelendiğinde stratejik mevki itibariyle Asya, Avrupa ve Afrika arasında kilit bir noktada olduğu görülmüştür.

Coğrafi konumu incelendiğinde Kuzey Afrika'nın çöl kuşağında yer alan Mısır'ın iklim açısından kurak ve sıcak çöl ikliminin etkisi altında olduğu ve yazların ülkenin her yerinde oldukça sıcak geçtiği bilgisine ulaşılmıştır. Coğrafi konumu sebebi ile yağışın az olmasına karşın bitki örtüsünde çeşitlilik görülmüştür. Çöl ikliminin gözlemlendiği Mısır devleti için Nil Nehri'nin son derece önemli olduğu görülmüştür. Coğrafi konum kapsamında Mısır devleti incelendiğinde 6737 km uzunluğu ile dünyanın en büyük nehri olma özelliğini taşıyan Nil Nehri'nin oldukça az yağış alan Mısır için çok önemli olduğu ayrıca Mısır için eşsiz bir hidroelektrik kaynağı olduğu görülmüştür.

Mısır'ın genel ve ekonomik yapısının incelendiği bölümde çalışma kapsamında ele alınan bir diğer konu işe Mısır devletinin doğal kaynaklarıdır. Demir filizi, fosfat, kireçtaşı ve tuz diğer önemli tabii kaynaklara sahip olan Mısır'ın bu kaynakların haricinde sahip olduğu en önemli doğal kaynağın Petrol olduğu görülmüştür. Mısır'ın sahip olduğu petrol rezervlerini değerlendirmek amacı ile dünya kanıtlanmış petrol rezervleri üzerinden bir inceleme yapılmış ve 2017 yılı için 1.696,6 milyar varil olarak belirlenen kanıtlanmış petrol rezervinin %47,6'sının Orta Doğu ülkelerinde, %19,5'inin Güney ve Orta Amerika ülkelerinde, %13,3'ünün de Kuzey Amerika ülkelerinde olduğu bilgisine varılmıştır. Öte yandan Mısır'ın 4,4 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervleri ile dünyada 27. sırada olduğu ve petrol kaynağı açısından kendi kendine yetebilen bir ülke olduğu

bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca Mısır'ı doğal kaynaklar çerçevesinde incelediğimizde petrol kadar önemli olan ve hatta gelecekte petrolün ekonomiye katkısından daha fazla katkı sağlama ihtimali görülen doğalgazın da Mısır için oldukça önem arz ettiği tespit edilmiştir.

İkinci bölüm kapsamında Mısır devletinin tarihi ele alınırken Tarih Öncesi Mısır Uygarlığı, Osmanlı Dönemi ve Osmanlı dönemi sonrası şeklinde üç başlık altında değerlendirilmiştir. Eski Mısır uygarlığının en eski uygarlıklardan biri olduğu, geniş tarım imkanlarına fırsat vermesi sebebi ile Nil nehrinin kıyılarına yerleştikleri ve uzun dönem köklerine bağlı kaldıkları ancak bölgede Müslüman nüfusunun artması ile yönetimin Müslümanların eline geçtiği bilgilerine ulaşılmıştır. Mısır'ın Osmanlı devletinin yönetimine 1517 yılında girdiği ve Kahire'nin bir ticaret merkezi olması, transit ticarete imkan vermesi sebebi ile Osmanlı devleti için önem arz ettiği bilgileri de çalışma kapsamında elde edilmiştir. Mısır tarihi incelenirken Osmanlı hakimiyeti sonrası döneme bakıldığında ilk dikkat çeken husus, yönetimin 1954 yılında Cemal Abdül Nasır'a geçene dek sürekli İngiliz kontrolünde olduğu 1954 yılında Cemal Abdül Nasır'ın yönetime gelmesi ile Arap Milliyetçiliği ideolojisinin izlendiği bilgisidir. Devletleştirme politikalarına önem veren Cemal Abdül Nasır'ın 1967'de İsrail ile yaşanan savaşta yönetsel açıdan ağır darbe aldığı görülmüştür. 1970 yılında ölümü ile yönetime gelen Enver Sedat'ın ise Cemal Abdül Nasır'ın tam tersine özel sektöre öncelik verdiği ve ülkenin Amerika ile yakın ilişkiler kurduğu görülmüştür. Mısır'ın yapısı incelenirken görülen bir diğer hususun tarih boyunca demokrasi kültürünün yerleşmemiş olduğudur. Çünkü inceleme kapsamında baktığımızda Enver Sedat'ın bir suikast sonucu öldürülmesinin ardından 1981 yılında Hüsnü Mübarek'in yönetime geldiği ve 2011 yılına kadar ta ki Arap Baharı sokak olaylarına kadar yönetimde kaldığı, bu olaylar sonucunda yapılan seçimle iktidara gelen Muhammed Mursi'nin de 2013 yılında bir askeri darbe ile devrildiği görülmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Mısır'ın sosyal yapısı incelenmiş bu bağlamda elde edilen nüfus bilgilerine bakıldığında 1980'lerde 40 milyon civarındayken bu rakam 2019 yılında neredeyse 98 milyona ulaştığı nüfusun 40 yılda yaklaşık iki katın üzerinde artış gösterdiği görülmüş, toplumun kendilerini Arap diye nitelendiren Müslümanlar ve

kendilerini Kıpti diye nitelendiren Hıristiyanlardan oluşan iki gruptan meydana geldiği bilgisi elde edilmiştir.

Siyasi ve idari yapı ele alındığında genel manada demokrasinin yerleşmemiş olduğunu ancak demokratikleşme yolunda adımlar atıldığını, bir anayasal düzenin varlığından söz etmek mümkün olsa da zaman zaman darbeler vasıtası ile anayasal düzenin askıya alındığını, bu sebeple yerleşik olmamasına karşın bir demokratik düzenden bahsetmek mümkündür.

Mısır devletinin genel ekonomik yapısını incelediğimizde devletin ekonomisinin turizm, Süveyş kanalı gelirleri, doğalgaz ve petrol gelirlerine dayalı olduğunu çok gelişmiş bir sanayiye sahip olmadığını ancak yine de sanayinin de ekonomide etkisinin bulunduğunu görülebilir. Mısır ekonomisi turizm ve doğalgaz gelirleri ile küresel çaptaki ekonomik krizlere karşı bir miktar mukavemet gösterebilecek yapıdayken 2011 yılında meydana gelen özgürlük talepli sokak hareketlerinden ve 2013 yılında gelen askeri darbeden özellikle turizm sektörünün hayli etkilendiğini ve ekonomik göstergelerin olumsuz bir seyir izlediğini söylenebilir. 2017 yılında İMF'den alınan 12 milyar dolarlık desteğin kamu borcunu ödeme noktasında faydalı olduğu görülse de aynı dönemde dış borç rakamlarındaki artış da göze çarpmaktadır. Dünya deniz ticaretinin %7,5'inin gerçekleştiği Süveyş Kanalı'ndan elde edilen gelirler Mısır ekonomisi için oldukça önemli gözükmektedir. Bunun yanında Mısır'ın önemli ekonomik unsurlarından birinin de doğalgaz olduğu gözükmektedir. Özellikle 2015 yılında keşfedilen Zohr enerji sahasının Mısır'ın doğalgaz rezervini arttırmış ortalama 6 kat arttırdığı ve bunun ülke ekonomisine gelecekte oldukça olumlu katkı sağlayacağı beklentilerinin var olduğu görülmektedir. Tüm bunların yanında ülke dışında çalışan işçilerin ülkeye dönüş yaptıklarında yanlarında getirdikleri dövizler ile işyeri açmaları ve ekonomiye döviz girişi sağlamalarının da ekonomiyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Mısır ekonomisi dış ticaret verileri baz alarak incelendiğinde ihracat ve ithalat faaliyetlerinde yoğunluğu birinci sırada Avrupa Birliği ülkeleri üstlenirken ikinci sırada ise Amerika Birleşik Devletleri yer almaktadır. Mısır ekonomisine ilişkin veriler değerlendirilirken 2001 yılından bu yana dış ticaret açığının hiç kapanmadığı aksine yükselen bir seyir gösterdiği görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye ve Mısır'ın ticari ilişkileri incelenmiş öncelikle her iki ülkenin ithalat ihracat verileri değerlendirilmiştir. 2008 yılından itibaren Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile ticaretine ve Mısır'ın Avrupa Birliği ülkeleri ile ticaretine ilişkin verilere bırakıldığında farkın hayli yüksek olduğu Türkiye'nin AB ülkeleri ile ticaretinin Mısır'inkine nazaran neredeyse 8 kat daha fazla olduğunu söylenebilir. Bunun yanında söz konusu incelemeye göre Türkiye'nin ekonomisinin de Mısır'ın ekonomisinden yaklaşık 3,6 daha büyük olduğu görülmüştür.

Türkiye'nin Ortadoğu bölgesi ile yaptığı ihracat ve ithalat faaliyetleri incelenmiş söz konusu incelemenin sonucunda Türkiye'nin Ortadoğu'ya ihracatının toplam ihracatın ortalama %20'sini oluşturduğu ve yine Türkiye'nin Ortadoğu'ya ithalatının toplam ithalatının ortalama %6'sı civarında seyrettiği bilgileri elde edilmiştir. Bunun yanında Mısır'ın Ortadoğu ülkeleri ile yaptığı ithalat ve ihracat rakamlarına bakıldığında Türkiye'nin yaptığı ithalat ve ihracatın bir hayli altında olduğu görülmektedir. Öte yandan Türkiye'nin Mısır ile süren ticari ilişkilerinde ihracat bedellerinde tahsilat sıkıntısı gibi karşılıklı sorunlar yaşanmakta olsa da ikili ticari ilişkilerin belirli bir seviyede sürdüğü görülmektedir. Ayrıca 1998 yılında başlayan müzakerelerin neticesi olarak 2005 yılında imzalanan ve 2007 yılında yürürlüğe giren Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması'nın ikili ticari ilişkilere olumlu yansıdığı da çalışmanın bu kısmında incelenen verilerden anlaşılmaktadır. 2003 yılında yarım milyar dolar seviyelerinde olan Türkiye – Mısır Ticaret hacminin 2018 yılına gelindiğinde 5 milyar doların üzerine çıktığı görülmektedir.

Türkiye – Mısır arasındaki ticari ilişkileri incelerken iki ülke arasındaki siyasi gerginliklerin ekonomik ilişkilere etkisi de incelenmiştir. Özellikle çalışmamızın konusu olan Mısır'da yaşanan askeri darbenin Türkiye – Mısır ekonomik ilişkilerine etkisi kapsamında bakıldığında halkın özgürlük talepleri ile seçim sonucu iktidara gelen Muhammed Mursi'nin bir askeri darbe ile görevden alınması ve hatta mahkum edilmesine Türkiye en üst perdeden itiraz etmiş ve Türkiye sürecin Mısır halkının lehine neticelenmesi için net ve kararlı bir tavır almıştı. Çalışmanın bu kısmında Türkiye ve Mısır arasındaki bu siyasi konumlandırma ve gerginliğin ekonomiye etkisini inceledik. Ekonomik çevreler açısından iki ülke arasındaki bu siyasi gerginliğin ekonomiye de yansıtacağı beklentisi hakim olsa da ekonomik veriler incelendiğinde geçici bir etkinin

görüldüğü kalıcı bir etkinin olmadığı kanaatine ulaşılmıştır. 2013 askeri darbesini takip eden yıl Mısır'ın Türkiye'ye yaptığı ihracat %12 oranında azalarak 1,43 milyar dolara düştüğü görülse de 2018 yılında yeniden yükselerek 2,19 milyar dolar seviyesine çıkması da bu kanaati destekler niteliktedir. Yine aynı kanaate işaret eder nitelikte Türkiye'nin Mısır'a ihracatı kısa süreli bir düşüş gösterse de 2018 yılında 5,25 milyar dolara yükselmiş olduğu görülmüştür.

2013 yılından bugüne Türkiye - Mısır diplomatik ilişkileri karşılıklı olarak maslahatgüzar seviyesinde devam etmektedir. Karşılıklı diplomatik ilişkilerde yaşanan bu düşüşün iş dünyasını aynı oranda etkilemediği Türkiye'nin Mısır'a yaptığı yatırımları devam ettirdiği görülmüştür. İki ülke arasındaki gerginlik siyasi düzlemde devam ederken ikili ekonomik ilişkilerin iki ülke için de ehemmiyet arz ettiği bilindiğinden bu durumdan ekonomik ilişkilerin zarar görmemesine özen gösterilmiştir. Askeri darbe sonrası 15'inci Türkiye-Mısır İş Konseyi Ortak Toplantısı'nın iki ülke işadamları ve yetkililerinin katılımıyla 2017 yılında Kahire'de düzenlenmesi ve bu toplantıda Türkiye ile Mısır arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin aynı coğrafyada stratejik öneme sahip iki ülke için önemli olduğu vurgulanması ve aynı toplantıda ticari ilişkilerin geliştirilmesi ile ilgili fırsatlar ve ticarete yaşanan karşılıklı sorunlar ele alınmış olması bu duruma kuvvetli bir işaretidir.

KAYNAKÇA

A) Basılı Kaynaklar

1) Kitaplar

- Arı, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**. 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.
- Ceylan, Cengiz. **Küreselleşmenin Sektörel Etkileri Araştırma Projesi**. Yayın No: 2010-98, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2011.
- Er, Selami. **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici ve Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**. 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009.
- Genç, Hamdi ve Sayım, Ferhat. **Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı**. 1.Baskı, İstanbul: MKM Yayınları, 2011.
- Faroqhi, Suraiya. **Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı**. Emine Sonnur Özcan (çev.). 1. Basım. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2006.
- Lewis, Bernard. **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**. Selen Y.Kölay (çev.). 5. Baskı. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2007.
- Özorhon, Beliz. **Türkiye’de İnşaat Sektörü ve Dünyadaki Yeri**. Yayın No: 2012-31, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2012.
- Pamuk, Şevket. **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**. 1.Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Turan, Ömer. **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**. 1. Baskı, İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi Yayınları, 2005.

2) Tezler

- Çaylı, Şahin. “1981-2011 Mısır Arap Cumhuriyeti Türkiye Cumhuriyeti Ekonomik ve Ticari İlişkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi OAE, 2012.
- Çiftçi, Meryem K.. “Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi SBE, 2010.
- Dağoğlu Cemile. “Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin Türk Turizmindeki Yeri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi OAE, 2005.

- Özer, Onur. “2000-2010 Yılları Arasında Mısır ve Türkiye Ticari İlişkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi OAE, 2014.
- Polat, Bekir. “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yatırım Ortamı İyileştirme Çalışmalarının Etkinliği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, 2018.
- Yılmaz, Tanzer Polat. “Ortadoğu Ekonomisi ve Su Sorunu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Harran Üniversitesi SBE, 2009.
- Yiğit, Hamiyet. “Türkiye’de Cari İşlemler Açığı Sorunu: Nedenleri, Ekonomiye Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Hitit Üniversitesi SBE, 2018.

B) İnternet Kaynakları

- Ağır, Hüseyin ve Mehmet Metin. “Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaret Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt.6, Sayı.1, 2016, ss.11-26. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/227172> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Aka, Murat. “Türkiye’de Diller ve Etnik Gruplar”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 1/1 2012, s.293-297. http://www.tekedergisi.com/Makaleler/1892824597_21AKA,%20T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE%20D%C4%B0LLER%20VE%20ETN%C4%B0K%20GRUPLAR.pdf (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2019)
- Akyıldız, Ali. "OSMANLILAR", TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004. <https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#4> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2019).
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Ekonomik ve Ticari İlişkiler, <https://www.avrupa.info.tr/tr/ekonomik-ve-ticari-iliskiler-46> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2018).
- BP PLC, BP Statistical Review of World Energy, 2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- Bilgibank sitesinde katkıda bulunanlar, “Mısır (ülke)”, Bilgibank, 2019, <https://bilgibank.tk/index.php?title=M%C4%B1s%C4%B1r+%C3%BCİlke&olidid=36587> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019).
- Bilin Gümrük Müşavirliği, Türkiye’de Yıllara Göre Dış Ticaret Rakamları (2005-2017), <http://bilinlumruk.com/turkiyenin-yillara-gore-dis-ticaret-rakamlari-2005-2017/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).

- Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü / İstatistik Anabilim Dalı. <https://comtrade.un.org> (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2018)
- Cakova, Emre. “Dünden Bugüne Mısır Arap Cumhuriyeti”. 2012. https://www.academia.edu/8139228/D%C3%BCnden_Bug%C3%BCne_M%C4%B1s%C4%B1r_Arap_Cumhuriyeti (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2019).
- Central Agency for Public Mobilization and Statistics (Merkezi Kamu Mobilizasyonu ve İstatistik Ajansı), <http://www.capmas.gov.eg/> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018).
- Central Bank of Egypt, <http://www.cbe.org.eg/English/Economic+Research/Time+Series/> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2019).
- Central Bank of Egypt. Monthly Statistical Bulletin. 258 09/2018. <https://www.cbe.org.eg/en/EconomicResearch/Publications/Pages/MonthlyStatisticalBulletin.aspx> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018).
- Coğrafya Bilimi, Türkiye'nin Coğrafi Konumu – Matematik Konum ve Özel Konum, 2018, <http://www.cografyabilimi.gen.tr/turkiyenin-cografik-konumu-matematik-konum-ve-ozel-konum/> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).
- Çınar, Murat. “Orta Doğu Su Sorunu ve Türkiye”, Aydınlanma 1923 Dergisi. Yıl.6, Sayı.42, 2002, ss.37-46. <http://aydinlanma1923.com/index.php/AYD23/issue/view/23> (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, DSİ 2017 Yılı Faaliyet Raporu, 2017, Ankara, <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2017-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK). Türkiye İle Mısır Arasındaki Ekonomik İlişkilerde Yeni Bir Adım. https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-misir-arasindaki-br-ekonomik-iliskilerde-yeni-bir-adim_s2 (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2018).
- Doğaner, Suna. "Mısır", TDV İslâm Ansiklopedisi. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004. <https://islamansiklopedisi.org.tr/misir#1> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019).
- Doğruluk Payı, AB ve Türkiye Arasındaki Ticaretin Durumu, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/ab-ve-turkiye-arasindaki-ticaretin-durumu> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2018).
- Domazeti, Riad, “Mısır’da Eğitim: İdeolojik Yönetimlerin Eğitim Mücadelesi”, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. 01 Şubat 2019. https://insamer.com/tr/misirda-egitim-ideolojik-yonetimlerin-egitim-mucadelesi_1953.html (Erişim Tarihi: 18 Mart 2019)

- EGPC (Egyptian General Petroleum Corporation), "Annual Reports", EGPC/MEDIA CENTER/Annual Reports, <http://egpc.com.eg/AnnualReportYears.aspx> (Erişim Tarihi: 05 Mart 2019)
- Eliçalışkan, Murat. Mısır / Fiziki Yapı, Coğrafya Dünyası. 2007-2014. <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/misir.htm> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Emecen, Feridun. "OSMANLILAR", TDV İslâm Ansiklopedisi. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004. <https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#1-klasik-donem> (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2019).
- Enerji Atlası. Ülkelere Göre Dünya Doğalgaz Rezervi. <https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019)
- Enerji İşleri Genel Müdürlüğü (Kampüs), Rüzgar Enerjisi Nedir?, 2018, <http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir/ruzgar-ruzgar-enerjisi.aspx> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- Erciyes Üniversitesi Afrika Ekonomik ve Sosyal Uygulama ve Araştırma Merkezi. "Afrika Ülke Raporları Mısır'ın Ekonomik ve Siyasal Yapısı", https://afesam.erciyes.edu.tr/Dosyalar/Afrika_Ulke_Raporlari_Misir.pdf (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2019).
- Erden Özsoy, Ceyda ve B. Tuğberk Tosunoğlu. "GSYH'nin Ötesi: Ekonomik Gelişmenin Ölçümünde Alternatif Metrikler", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt.26, Sayı.1, 2017, ss.285-301. <https://dergipark.org.tr/cusosbil/issue/31939/351458> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Eren, T.Mesut. "Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarının Dış Ticaretine Etkileri ve Sorunlar", Maliye Finans Yazıları Dergisi. Cilt.1, Sayı.98, Ocak 2013, ss.28-47. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/150711> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018).
- Eurostat, Database, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2019)
- Güngör, Gonca. "Tarihi Açından Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi", Sakarya İktisat Dergisi. Cilt.1, Sayı.2, 2012, ss.100-119. <https://dergipark.org.tr/sid/issue/30088/324693> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).
- Gürsoy Çuhadar, Seyran ve Kuvvet Lordoğlu. "Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye'de Yaşlanma ve Sorunlar", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. Cilt.0, Sayı.54, Mart 2016, ss.63-80. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/329448> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2018).

- Güvenilir Çelik, Emine. “Mısır’da Arap Baharı: Müslüman Kardeşlerin İktidara Yükselişi ve Askeri Darbe Sonrası Tasfiyesi”, VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi “Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devlet dışı Aktörler” Tam Metin Kitabı, 1.Baskı, Bursa: Dora Basım Yayın, 2016, ss.85-101. http://ucir.uludag.edu.tr/ucir/ucir_tr/previous_tr.html (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)
- IMF, https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/TUR?year=2018 (Erişim Tarihi: 15 Aralık. 2018).
- IndexMundi, <https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=97&c=eg&l=en> (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2019)
- İHA. “MÜSİAD İnşaat Sektörü Kurulu Başkanı ÖZDEMİR'den Önemli Açıklamalar”, Milliyet. 7 Temmuz 2014. <http://www.milliyet.com.tr/musiad-insaat-sektoru-kurulu-baskani-istanbul-yerelhaber-281937/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).
- İmrohoroğlu, Ayşe, Selahattin İmrohoroğlu ve Murat Üngör. “Türkiye’de Tarım Sektöründe Verimlilik ve Büyüme”, Ankara: Tepav Yayınları, No: 64. Eylül 2012. [https://www.tepav.org.tr/upload/files/1352386140-4.Turkiye de Tarim Sektorunde Verimlilik ve Buyume.pdf](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1352386140-4.Turkiye%20de%20Tarim%20Sektorunde%20Verimlilik%20ve%20Buyume.pdf) (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).
- Kalabalık, Aydoğan, Mısır Ekonomisinin 3’ncü Büyük Döviz Kaynağı: Süveyş Kanalı, Anadolu Ajansı. 17 Kasım 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-ekonomisinin-3uncu-buyuk-doviz-kaynagi-suveys-kanali-/1313989> (Erişim Tarihi: 15 Mart 2019)
- Karagöl, Erdal Tanas. “Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi”, Rapor. Ankara: SETA Yayınları, 2013. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130304144535_ak_parti_donemi_turkiye_ekonomisi_web.pdf (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).
- Konya Ticaret Odası. Mısır Ülke Raporu. <http://www.kto.org.tr/ulke-raporlari-387s.htm> (Erişim Tarihi: 07 Eylül 2018).
- Maden Tetkik ve Arama Müdürlüğü, 2017 Yılı Maden Dış Ticareti, <http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/2017-yili-dis-ticaret> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).
- Orkunoğlu, Işıl Fulya. Özelleştirme ve Alternatifleri, Akademik Bakış Dergisi. Sayı.22, 2010, ss.1-22. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868180.pdf> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB). 2017 Yılı Faaliyet Raporu. 2018. <https://www.oib.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).
- Özertan, Gökhan. “Türkiye Tarım Sektörü’nde Yapısal Dönüşüm ve Teknoloji Kullanımının Rolü”, 2013.

- http://www.econ.boun.edu.tr/public_html/RePEc/pdf/201301.pdf (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2018).
- Özsağır, Arif. "Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. Cilt.0, Sayı.43-44, Ocak Ocak 2000, ss.281-312. <https://dergipark.org.tr/iusskd/issue/937/10579> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019)
- Öztürkler, Harun. "Mısır Ekonomisinin Genel Özellikleri", Ortadoğu Analiz Dergisi. Cilt.4, Sayı.38, Şubat 2012, ss.51-57. <https://www.orsam.org.tr/tr/ortadogu-analiz-subat-cilt-4-sayi-38/> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2015)
- Samancı, Muhammed. "Mısır'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı İçerisinde Vergi Sistemi'nin Gelişimi Ve Türk Vergi Sistemi İle Karşılaştırılması", Akademik Hassasiyetler Dergisi. Cilt.5, Sayı.9, Ocak 2018, ss.135-153. <https://dergipark.org.tr/akademik-hassasiyetler/issue/37173/415022> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019)
- Smith, Charles Gordon, Raymond William Baker and Others. "Egypt", Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, inc., 2019. <https://www.britannica.com/place/Egypt/Resources-and-power> (Erişim Tarihi: 06 Mart 2019).
- Sümer, Faruk. "SELÇUKLULAR", TDV İslâm Ansiklopedisi. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004. <https://islamansiklopedisi.org.tr/selcuklular#1> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2019).
- Şentürk, Mehmet. "Gümrük Birliği Üyeliğinden Günümüze Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme", Akademik Yaklaşımlar Dergisi. Cilt.5, Sayı.1, Bahar 2014, ss.127-142. <https://dergipark.org.tr/ayd/issue/3331/46194> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2017), https://ab.gov.tr/siteimages/2017_08/kronoloji.pdf (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2018)
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu, 2016, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/dokumanlar/turkiye-cevre--8230-14674-20181207181326.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011 Türkiye Çevre Durum Raporu, 2011, https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/tcdr_2011-20180308151518.pdf (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, AB İLE İLİŞKİLER / Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, 2017, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2018)

- T.C. Dışışleri Bakanlığı, “Türk Ekonomisinin Genel Görünümü”, 2018, <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelismeler.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. Türkiye - Mısır Siyasi İlişkileri. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2019).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ülke Künyesi, <http://www.mfa.gov.tr/misir-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2019).
- T.C. Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü Maden, Metal ve Orman Ürünleri Daire Başkanlığı, Madencilik, 2018, <https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Madencilik.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. Türkiye - Mısır Dış Ticareti. 2018. <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2019).
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu. 2019. <https://www.ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknik-musavirlik> (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2019).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Petrol, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Petrol, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kömür, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Komur> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Jeotermal, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Jeotermal> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bor, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Bor> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Doğal Taşlar, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Taslar> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Nükleer Enerji, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Nukleer-Enerji> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Doğal Gaz”, Bilgi Merkezi / Enerji / Doğal Gaz, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz> (Erişim Tarihi: 05 Mart 2019).

- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Güneş, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Gunes> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Petrol”, Bilgi Merkezi / Enerji / Petrol, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (Erişim Tarihi: 05 Mart 2019).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Rüzgar, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Ruzgar> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <https://www.bumko.gov.tr/TR,152/odemeler-dengesi-ve-cari-acik.html> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Resmi İstatistikler, <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Türk Eğitim Sistemi - 2018, http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/kitaplar/Turk_Egitim_Sistemi_2018/TES_2018.pdf (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Çeşitleri, <http://www.kultur.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).
- T.C. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. 2018 Yılı Performans Programı. 2018. <http://www.tarimorman.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Türkiye - Mısır Serbest Ticaret Anlaşması. 2018. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ulke-profilu/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019).
- TBMM. Türkiye - Mısır Serbest Ticaret Anlaşması'nın Uygun Bulduğuna Dair Kanun. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc091/kanuntbmmc091/kanuntbmmc09105563.pdf (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018).
- TEB BNP Paribas Ortaklığı, Mısır: Dış Ticaret Verileri, https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/misir/ticari-profil?home_critere_pays=16 (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019)
- Telci, İsmail Numan. Mübarek'ten Sisi'ye Mısır'da Otoriter Rejimin Kurumsallaşması, Anadolu Ajansı. 12 Şubat 2019. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/mubarekten-sisiye-misirda-otoriter-rejimin-kurumsallasmasi/1390093> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2019)
- The World Bank Data, <https://data.worldbank.org/country/turkey?locale=tr> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).

- The Observatory of Economic Complexity (OEC), <https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/egy/#%C4%B0thalat> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019).
- The World Bank, Indicator, <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?locations=EG>; <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD?locations=EG> (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019)
- Trade Map, <https://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018)
- TrendEconomy. https://trendeconomy.com/data/import_h2?reporter=Egypt&commodity=TOTAL&time_period=2012,2017 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- TrendEconomy. https://trendeconomy.com/data/export_h2?reporter=Egypt&commodity=TOTAL&time_period=2012,2017 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul?p=1> (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2019).
- TÜİK. Dış Ticaret İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- TÜİK. Eğitim İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018).
- TÜİK. İşgücü İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018).
- TÜİK. Metaveri, Yıllık Hesaplar. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1108 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- TÜİK. Temel Doğurganlık ve Ölümlülük Göstergeleri. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2018).
- TÜİK. Temel İstatistikler. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- TÜİK. Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1014 (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- TÜİK. Tüketici Fiyat Endeks Rakamları. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=650 (Erişim Tarihi: 15 Aralık. 2018).

- TÜİK. Yıllara, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 1935-2018. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2018).
- Türkiye Anne, Çocuk ve Ergen Sağlığı Enstitüsü, Nüfus Verileri, <https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/n-fus-verileri> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2018)
- Türkiye Bankalar Birliği, “Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi” <http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/796/rekabetKitap.pdf> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).
- Türkiye Kültür Portalı, Anadolu Selçuklu Devleti. <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/anadolu-selcuklu-devleti--1077-1308-> (Erişim Tarihi: 27 Ocak 2019).
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), İllere Göre Üretim Kapasiteleri, <http://sanayi.tobb.org.tr/kitap.php> (Erişim Tarihi: 04 Aralık 2018).
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, 2017 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Mayıs 2018, http://www.tpao.gov.tr/tp5/docs/rapor/sector_rapor_2017.pdf (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).
- Türkiye Rüzgar Enerjisi Birliği, 7. Türkiye Rüzgar Enerjisi Kongresi Sonuç Raporu, 2018, https://www.tureb.com.tr/files/yayinlar/turek_2018_sonuc_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Türkiye Rüzgar Enerjisi Birliği, Neden Rüzgar Enerjisi, <https://www.tureb.com.tr/turebsayfa/neden-ruzgar-enerjisi> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018).
- Türkiye Taşkömürü Kurumu, 2017 Yılı Taşkömürü Sektör Raporu, Mayıs 2018, http://www.taskomuru.gov.tr/file//duyuru/TTKGM_Sektor_Raporu_2017.PDF (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018).
- Wikipedia, Türkiye’deki Siyasi Partiler Listesi, <http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci5tLndpa2lwZWVpYy55vcmcvd2lraS9UJUMzJUJDcmtpcWUnZGVraV9zaXlhczlfcGFydGlsZXJfbGlzdGVzaQ> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019).
- Yakar, Mustafa. 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye Nüfusunda Ne Değişti?, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt.5, Sayı.21, 2012, ss.382-402. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi21_pdf/3_cografya/yakar_mu_stafa.pdf (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2019)
- Yavuz, Fahri. “Türkiye’de Tarım”, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları. Ankara: 2005. http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2018).

Yıldız, Zafer. “Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi. Cilt.3, Sayı.5, 2011, ss.54-71. <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/viewFile/2830/2511> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018).

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2018).

